

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Α. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ
ΑΠΟ ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΟΥΣ ΟΡΟΥΣ
ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Κα. Δελούκα-Ιγγλέση Κορνηλία

Πειραιάς, 2020

Παράρτημα Β: Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο «Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ ΑΠΟ ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΟΥΣ ΟΡΟΥΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ» έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή Μεταπτυχιακού Φοιτητή/ τριας.....

Όνοματεπώνυμο.....

Ημερομηνία 25.06.2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα αφορά στους τρόπους προστασίας του καταναλωτή από καταχρηστικούς ΓΟΣ τραπεζών. Η μαζικότητα και η ταχύτητα στις τραπεζικές συναλλαγές υπαγορεύει στις τράπεζες την υιοθέτηση πανομοιότυπων όρων, χωρίς δυνατότητα διαπραγμάτευσης από την πλευρά του αντισυμβαλλόμενου, ο οποίος δύναται απλώς να προσχωρήσει στη σύμβαση, με προδιατυπωμένες ρήτρες. Στο πλαίσιο αυτό, ο ενωσιακός και ο εθνικός νομοθέτης επενέβησαν, σε προάσπιση του ασθενέστερου μέλους και προς αποκατάσταση της συμβατικής ανισότητας. Κεντρικό σημείο αυτής της προστασίας είναι ο ν. 2251/1994, ως τροποποιήθηκε και ισχύει, ιδίως δια του πρόσφατου ν. 4512/2018. Η μελέτη του συγκεκριμένου νομοθετήματος αποτελεί τον πυρήνα της παρούσας εργασίας, ιδίως δε το άρθρο 2 αυτού που ρυθμίζει τα ζητήματα των ΓΟΣ, σε συνδυασμό με το άρτι τροποποιηθέν πεδίο εφαρμογής, χωρίς όμως να παραγνωρίζεται και η γενική προστασία του ΑΚ.

Συγκεκριμένα, την οριοθέτηση του υποκειμένου προστασίας και την εννοιολογική προσέγγιση των ΓΟΣ, ακολουθούν τα στάδια του δικαστικού ελέγχου αυτών, ως αυτά διαγράφονται στο άρθρο 2 του ν. 2251/1994. Η προστασία του καταναλωτή βάσει του άρ. 2 του ν. 2251/1994, ολοκληρώνεται σε τρία επίπεδα: αρχικώς, ελέγχεται η νομότυπη εισαγωγή των ΓΟΣ στη σύμβαση, στη συνέχεια, οι συμβατικές προβλέψεις που έχουν νομότυπα ενταχθεί στη σύμβαση υπόκεινται σε ερμηνεία και τελικώς, ακολουθεί το κρίσιμο στάδιο ελέγχου του περιεχομένου τους, για να κριθεί αν οι ΓΟΣ είναι καταχρηστικοί, ενώ εκτίθενται και οι έννομες συνέπειες αυτής της περίπτωσης. Για την πληρότητα της καταγραφής, ακολουθεί και περιπτωσιολογική αποτύπωση των νομολογιακών τάσεων αναφορικά με καταχρηστικούς ΓΟΣ.

Ωστόσο, η δικαστική προστασία μεμονωμένων καταναλωτών συχνά αποδεικνύεται αλυσιτελής μέθοδος λόγω του μεγάλου κόστους, των καθυστερήσεων στην απονομή της δικαιοσύνης κ.ο.κ. Για το λόγο αυτό, πλέον, ο νομοθέτης δίδει το βάρος στην ανάπτυξη και προώθηση εναλλακτικών τρόπων επίλυσης διαφορών, ή, υποχρεώνει με άλλα μέσα τους προμηθευτές να επιβάλλουν δικαιότερους όρους στις συναλλαγές, εξ ου και κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά και στις εναλλακτικές αυτές μεθόδους. Αυτοτελής μνεία θα ακολουθήσει και για το βοήθημα της συλλογικής αγωγής, που, ιδίως στο τραπεζικό πεδίο, έχει οδηγήσει στην παραγωγή νομολογίας καθοριστικής σημασίας στο πεδίο της εγκυρότητας των ΓΟΣ.

Τέλος, την ανάλυση των ως άνω σημείων ακολουθούν κάποιες καταληκτικές σκέψεις και παρατηρήσεις σχετικά με το υπό εξέταση ζήτημα, τις νομοθετικές αξιολογικές κρίσεις και τελικά την πληρότητα ή μη της προστασίας του καταναλωτή.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	III
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ	VII
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ-ΟΙ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΥΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ	1
1.1. Οι συμβάσεις προσχώρησης, ιδίως στο τραπεζικό πεδίο	2
1.2. Οφέλη από την επέκταση χρήσεων ΓΟΣ	4
1.3. Κίνδυνοι λόγω της εκτεταμένης χρήσης ΓΟΣ και αναγκαιότητα δικαστικού ελέγχου	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΣΣΟΜΕΝΩΝ ΜΕΡΩΝ	8
2.1. Εννοιολογική προσέγγιση του «καταναλωτή»	8
2.1.1. Έννοια του καταναλωτή προ του ν. 4512/2018 και επικρίσεις αυτής	8
2.1.2. Ενοποίηση του νομοθετικού ορισμού δια του ν. 4512/2018- Υιοθέτηση «στενής έννοιας» του καταναλωτή	11
2.1.3. Οι «πολύ μικρές επιχειρήσεις» ως υποκείμενα προστασίας σε συμβάσεις που περιέχουν ΓΟΣ	12
2.1.4. Ειδικά ο αποδέκτης τραπεζικών υπηρεσιών ως καταναλωτής	15
2.1.5. Ο εγγυητής ως καταναλωτής	16
2.2. Τα πιστωτικά ιδρύματα ως προμηθευτές	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΓΟΣ-ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	19
3.1. Εννοιολογική προσέγγιση των Γενικών Όρων Συναλλαγών	19
3.2. Εξαιρέσεις όρων από το δικαστικό έλεγχο των ΓΟΣ	21
3.2.1. Δηλωτικοί όροι	21
3.2.2. Όροι που ρυθμίζουν τις βασικές παραμέτρους της σύμβασης	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΓΟΣ	23
4.1. Στάδιο ελέγχου ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση	24
4.2. Στάδιο ερμηνείας των ΓΟΣ	26

4.3. Στάδιο ελέγχου του περιεχομένου των ΓΟΣ	29
4.3.1.Οι reverse καταχρηστικοί όροι του άρ. 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994	30
4.4. Έλεγχος περιεχομένου των ΓΟΣ κατά τη γενική ρήτρα του άρ. 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994	49
4.4.1. Το πρότυπο του μέσου καταναλωτή	52
4.4.2. Τα συνεκτιμητέα κριτήρια του άρθρου 2 παρ. 6 εδ. β΄	53
4.5. Η αρχή της διαφάνειας	55
4.6. Έννομες συνέπειες της διάγνωσης της καταχρηστικότητας ενός ΓΟΣ	56
4.7. Βάρος απόδειξης	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5°: Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΓΟΣ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΑΚ	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°: ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΓΟΣ	63
6.1. Συμβάσεις δανείων	64
6.1.2.Δάνεια σε ελβετικό φράγκο	73
6.2. Πιστωτική κάρτα	78
6.3. Σύμβαση ανοικτού (αλληλόχρεου) λογαριασμού	83
6.4. Τραπεζικές καταθέσεις	86
6.5. Εγγυοδοτικές συμβάσεις	88
6.6. Προστασία καταναλωτών σε επενδυτικές συμβάσεις	90
6.7. Σύμβαση μίσθωσης τραπεζικής θυρίδας	92
6.8. Σύμβαση leasing	93
6.9. Σύμβαση factoring	94
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7°: ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ	95
7.1. Ατομικά μέσα άμυνας καταναλωτή	95
7.2. Η συλλογική αγωγή	96
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8°: ΕΞΩΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ ΑΠΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥΣ ΓΟΣ	101
8.1. Οι εναλλακτικοί θεσμοί	102
8.2. Κώδικας Δεοντολογίας Καταναλωτή	106
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	108

Βιβλιογραφία	111
Αρθρογραφία	113
Ιστότοποι	115
Νομολογία	116

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

Αιτ. Έκθ.: Αιτιολογική Έκθεση

ΑΚ: Αστικός Κώδικας

α.ν.: αναγκαστικός νόμος

ΑΠ: Άρειος Πάγος

άρ.: άρθρο

αριθμ./αρ.: αριθμός

Αρμ.: Αρμενόπουλος

βλ.: βλέπε

Γ.Γ.: Γενική Γραμματεία

ΓΟΣ: Γενικοί Όροι Συναλλαγών

ΔΕΕ: Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών

ΔΕΚ/ΔΕΕ: Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Κοινότητας/ Ένωσης

εδ./υποεδ.: εδάφιο/ υποεδάφιο

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΔ: Εναλλακτική Επίλυση Διαφορών

ΕΕμπΔ: Επιθεώρηση του Εμπορικού Δικαίου

ΕΕΝ: Εφημερίς Ελλήνων Νομικών

Ειρ: Ειρηνοδικείο

ΕισΝΑΚ: Εισαγωγικός Νόμος Αστικού Κώδικα

ΕΚΧΔ: Ελληνικό Κέντρο Χρηματοοικονομικής Διαμεσολάβησης

ΕΛΔ: Ελληνική Δικαιοσύνη

ενδ.: ενδεικτικά

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

επ.: επόμενα

ΕπισκΕΔ: Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου

Ε.Σ.Κ.Α.: Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτή και Αγοράς

ΕΤραΕΧρΔ: Επιθεώρηση Τραπεζικού, Αξιογραφικού και Χρηματιστηριακού Δικαίου

Εφ: Εφετείο

ΕφΑΔΠολΔ: Εφαρμογές Αστικού Δίκαιου και Πολιτικής Δικονομίας

ΕΧΜ: Ελληνικός Χρηματοοικονομικός Μεσολαβητής

κοκ: και ούτω καθεξής

ΚΠολΔ: Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας

ΚΥΑ: Κοινή Υπουργική Απόφαση

λ.χ.: λόγου χάριν

ΜΠρ: Μονομελές Πρωτοδικείο

ΜΤΕΥ: Μεσολαβητής Τραπεζικών και Επενδυτικών Υπηρεσιών

ν.: νόμος

ΝΔ: Νομοθετικό Διάταγμα

ΝοΒ: Νομικό Βήμα

ΠΠρ: Πολυμελές Πρωτοδικείο

ό.π.: όπως παραπάνω

παρ.: παράγραφος

π.δ.: προεδρικό διάταγμα

ΠΔ/ΤΕ: Πράξη Διοικητή/Τράπεζα της Ελλάδος

περ.: περίπτωση

Πρβλ.: Παράβαλε

π.χ.: παραδείγματος χάριν

σελ.: σελίδα

σκ.: σκέψη

ΣτΕ: Συμβούλιο της Επικρατείας

ΣτΚ: Συνήγορος του Καταναλωτή

τ.: τόμος

ΤΝΠ: Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών

ΤτΕ: Τράπεζα της Ελλάδος

ΧρηΔικ: Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο

ΧρΙΔ: Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το αίτημα προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών βρίσκεται στο προσκήνιο της ενωσιακής και συνακόλουθα της εθνικής νομοθεσίας, περί τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, ένεκα της άκρατης μαζικοποίησης της παραγωγής, των αυτοματοποιημένων συναλλαγών και εν γένει των αυξημένων κινδύνων που προκύπτουν από τη ραγδαία ανάπτυξη όλων των τομέων της οικονομίας¹. Το εξιδανικευμένο πρότυπο της ατομικής σύμβασης που καταρτίζουν τα συμβαλλόμενα μέρη ελεύθερα, κατόπιν ατομικών διαπραγματεύσεων, απέχει παρασάγγας από τη σύγχρονη συναλλακτική πραγματικότητα, ιδίως στις καταναλωτικές συμβάσεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ολοένα και μεγαλύτερη τυποποίηση².

Το καθιερωμένο επίπεδο προστασίας, στο υπό εξέταση πεδίο των ΓΟΣ, οφείλεται κατά κύριο λόγο στην πρωτοβουλία του κοινοτικού νομοθέτη, που εισήγαγε την Οδηγία 93/13/ΕΟΚ σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές³, επιβάλλοντας έτσι ένα ελάχιστο επίπεδο προστασίας των καταναλωτών στην εσωτερική αγορά⁴. Η Οδηγία πάντως, ακολουθεί μία *deminiimis* προστασία, επιτρέποντας στον εθνικό νομοθέτη ενός κράτους μέλους να αποκλίνει υπέρ του καταναλωτή (άρ. 8).

Προ της ανάλυσης, όμως, των καταχρηστικών ΓΟΣ στο τραπεζικό πεδίο, για την πληρότητα της παρούσης, χρήσιμη είναι η ευρύτερη αναφορά στις συμβάσεις προσχώρησης, ως κυρίαρχου τύπου συμβάσεων σε όλο και περισσότερους τομείς συναλλαγών, σε συνδυασμό με τα οφέλη και τους κινδύνους που αυτές κρύβουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ-ΟΙ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΥΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

¹ Β. Δούβλης- Α. Μπώλος, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, 2008, τ. II, σελ. 1527.

² Δ. Παπαστερίου- Δ. Κλαβανίδου, Δίκαιο της δικαιοπραξίας, 2008, σελ. 225.

³ Βλ. παρουσίαση και κριτική στις ρυθμίσεις της παραπάνω Οδηγίας από Β. Χριστιανό, Κοινοτικό δίκαιο προστασίας του καταναλωτή, 1997, σελ. 87-95. Η Οδηγία τροποποιήθηκε προσφάτως από το άρθρο 1 της Οδηγίας 2019/2161/ΕΕ, μόνον ως προς τα ζητήματα των πιθανών κυρώσεων σε προμηθευτές, σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεων, καθορίζοντας τα κριτήρια που πρέπει να συνεκτιμώνται κατά την επιβολή κυρώσεων, ώστε αυτές να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές.

⁴ Πρβλ. και Προοίμιο της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ της 5^{ης} Απριλίου 1993.

1.1. Οι συμβάσεις προσχώρησης, ιδίως στο τραπεζικό πεδίο

Παρέκκλιση από τη την αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του ενοχικού δικαίου, αποτελούν και οι λεγόμενες «*συμβάσεις προσχώρησης*», οι οποίες, με την πάροδο του χρόνου, είναι ολοένα και πιο συνηθισμένες στη συναλλακτική πρακτική. Ως τέτοιες θα μπορούσαν να οριστούν οι συμβάσεις «*που καταρτίζονται με την αποδοχή μιας προδιατυπωμένης πρότασης, χωρίς τη δυνατότητα του αποδεχόμενου να ζητήσει τροποποιήσεις, ως εκ της μειονεκτικής του θέσεως*⁵».

Χαρακτηριστικό, επομένως, αυτών των συμβάσεων είναι ότι το περιεχόμενό τους δεν καθορίζεται κατόπιν διαπραγματεύσεων των αντισυμβαλλόμενων μερών, αλλά από τον ισχυρότερο συμβαλλόμενο, καταλείποντας στον άλλο μόνον την «*ελευθερία*» σύναψης ή μη της σύμβασης («*take it or leave it*»)⁶. Στην πραγματικότητα και με δεδομένη την εδραίωση των ΓΟΣ σε όλους τους κλάδους συναλλαγών, συχνά δεν καταλείπεται ούτε αυτή η ελευθερία⁷, καθώς οι ΓΟΣ εντάσσονται και σε συμβάσεις που αφορούν σε βασικά βιοτικά αγαθά (π.χ. υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών, προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας) ή υπηρεσίες ζωτικής σημασίας που παρέχονται από επιχειρήσεις που κατέχουν μονοπωλιακή θέση στην αγορά (π.χ. όσον αφορά τη σύνδεση με το δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας). Έτσι, η ανάγκη του καταναλωτή να καλύψει βιοτικές ανάγκες, σε συνδυασμό με την ταχύτητα των συναλλαγών και τις ισορροπίες που έχουν διαμορφωθεί στις σύγχρονες αγορές, υποχρεώνουν τελικά τους καταναλωτές να συνάψουν τέτοιες συμβάσεις με επαχθείς και, σε κάθε περίπτωση, τυποποιημένους από τους προμηθευτές όρους⁸.

Ιδίως δε, στο τραπεζικό πεδίο, η χρήση ΓΟΣ και επομένως η σύναψη συμβάσεων προσχώρησης είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη, δεδομένων και των πλεονεκτημάτων που συνεπάγεται η τυποποίηση, ως αναλύονται αμέσως κατωτέρω. Πέραν των συμβάσεων στεγαστικών δανείων, καταναλωτικών δανείων, πιστωτικών καρτών, που εντάσσονται στο πεδίο των «*κλασικών*» συναλλαγών των πιστωτικών ιδρυμάτων, τα οποία ρυθμίζονται κατ'εξοχήν με ΓΟΣ, η συναλλακτική πρακτική έχει αναδείξει και νέα συμβατικά μορφώματα στα οποία ο ένας συμβαλλόμενος είναι κατά βάση τραπεζικό ίδρυμα (π.χ. *leasing*, *factoring* κοκ). Τα νεοπαγή αυτά μορφώματα παραμένουν συνήθως αρρήθμιστα αναφορικά με τις σχέσεις των

⁵Για τον ορισμό αυτό βλ. Π. Λαδά, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, τ. II, 2009, σελ. 330.

⁶Μ. Σταθόπουλος, Γενικό ενοχικό δίκαιο, 2018, σελ. 879.

⁷Πρβλ. και Ι. Καράκωστα, Προστασία του καταναλωτή, 2002, σελ. 62.

⁸Ι. Καράκωστας, Γενικοί όροι των συναλλαγών και ερμηνεία τους υπό το φως των συνταγματικών και κοινοτικών διατάξεων, ΔΕΕ 1998, σελ. 443.

μερών, καθώς ο εθνικός νομοθέτης περιορίζεται στο να ρυθμίσει μόνον το θεσμικό πλαίσιο που θα τα διέπει, με αποτέλεσμα, προϊόντος του χρόνου, να τυποποιούνται από τα πιστωτικά ιδρύματα και αυτοί οι συμβατικοί τύποι. Ως εκ τούτου, οι τραπεζικές συμβάσεις ρυθμίζονται κατά μεγάλο ποσοστό από ΓΟΣ, οι οποίοι, είτε εμφανίζονται ως προδιατυπωμένοι όροι σε συμπληρωματικά έντυπα που διέπουν το σύνολο της συναλλακτικής δράσης του εκάστοτε πιστωτικού ιδρύματος με καταναλωτές, είτε ως σταθερό περιεχόμενο ατομικών συμβάσεων προσχώρησης⁹.

Σε αυτές τις περιπτώσεις διαμόρφωσης του περιεχομένου της σύμβασης σχεδόν αποκλειστικά από το ισχυρότερο μέρος, προβάλλει αδήριτη ανάγκη προστασίας του ασθενέστερου συμβαλλόμενου. Την προστασία αυτή προβλέπει, κατ' αρχήν, το άρθρο 2 του ν. 2251/1994, δια του οποίου ενσωματώθηκαν οι προβλέψεις της ως άνω αναφερθείσας Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, οι προβλέψεις της οποίας αφορούν στις συμβάσεις όπου ελλείπει το στοιχείο ατομικής διαπραγμάτευσης (βλ. και άρ. 3 της Οδηγίας). Η διάταξη του άρθρου 2 του ν. 2251/1994, όπως ενσωμάτωσε τις ενωσιακές επιταγές, συνιστά αναμφίβολα ένα σημαντικό περιορισμό της συμβατικής ελευθερίας, επιτρέποντας τον έλεγχο των ΓΟΣ σε τρία επίπεδα, προκειμένου να κριθεί το κατά πόσο αποτελούν νόμιμο περιεχόμενο της εκάστοτε σύμβασης. Η προστασία αυτή παρέχεται συμπληρωματικά προς τις γενικές ρυθμίσεις και ρήτρες του ΑΚ, και ιδίως προς την υποχρέωση καλόπιστης εκπλήρωσης της ενοχής (288ΑΚ), την απαγόρευση δικαιοπραξίας που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη (178ΑΚ), την απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος (281ΑΚ), την απαγόρευση απαλλακτικών ρητρών (332, 334 ΑΚ) κοκ.

Η ελληνική νομοθεσία περί ΓΟΣ δεν περιέλαβε ειδική διάταξη που να αφορά ευθέως τις τραπεζικές συναλλαγές, ουδόλως όμως αμφισβητείται η υπαγωγή του καταναλωτή τραπεζικών υπηρεσιών στη σχετική προστασία του ν. 2251/1994 ή η αναγκαιότητα αυτής¹⁰, όταν συντρέχουν οι απαιτούμενες από το νόμο συνθήκες, ήτοι όταν ο συναλλασσόμενος με την τράπεζα έχει την ιδιότητα του καταναλωτή (καθώς οι τράπεζες υπάγονται ευχερέστερα στην έννοια του προμηθευτή- βλ. και την ανάλυση που ακολουθεί κατωτέρω υπό 2.2.).

⁹Βλ. και ΕφΑθ 730/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁰Βλ. και Π. Καλαμπούκα Γιαννοπούλου, Η προστασία του καταναλωτή στην παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, ΔΕΕ 2000, σελ. 17.

1.2. Οφέλη από την επέκταση χρήσης των ΓΟΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες, η εδραίωση πολυεθνικών εταιρειών στο παγκόσμιο εμπόριο και η μαζικότητα των συναλλαγών έχουν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της χρήσης των ΓΟΣ στη συναλλακτική πρακτική. Όπως προαναφέρθηκε, η επεξεργασία και η χρήση ΓΟΣ βρήκε πρόσφορο έδαφος σε πληθώρα τομέων συναλλακτικής δραστηριότητας, όπως ενδεικτικά στον τραπεζικό τομέα, στον ασφαλιστικό τομέα, στις μεταφορές, στον τομέα των τηλεπικοινωνιών κοκ, όπου, πλέον, ως επί το πλείστον γίνεται χρήση συμβάσεων προσχώρησης. Οι λόγοι εδραίωσης των ΓΟΣ σχετίζονται εκ πρώτης όψεως με το συμφέρον των προμηθευτών, συνδέονται όμως άμεσα με την ευρύτερη λειτουργία της αγοράς, ευνοώντας ακόμη και τη θέση των καταναλωτών, στο βαθμό που παρέχουν λύσεις ενιαίες, ορθολογικές, και σωστά σταθμισμένες.

Ειδικότερα, όσον αφορά τα οφέλη από την εκτεταμένη χρήση ΓΟΣ, το βασικότερο κέρδος είναι η απλοποίηση των συναλλαγών, που ανάγεται σε δύο επιμέρους παραμέτρους, τη μείωση –έως εκμηδένιση- του συναλλακτικού κόστους και την ταχύτητα στη διαδικασία κατάρτισης συμβάσεων¹¹. Το συναλλακτικό κόστος που συρρικνώνεται μέσω των προδιατυπωμένων όρων αφορά τόσο στο κόστος διαπραγματεύσεων, όσο και στο κόστος κατάρτισης εκάστης σύμβασης¹². Λεπτομερέστερα, κάθε σύμβαση και κάθε διαπραγμάτευση συνδέεται ως εκ της φύσης της με χρονικές, οικονομικές ή άλλης φύσεως επιβαρύνσεις («*transaction costs*») που μπορούν να συνίστανται σε συλλογή πληροφοριών αναφορικά με την πραγματική και νομική κατάσταση της υπό εξέταση περίπτωσης, στη διαπραγμάτευση δευτερευόντων όρων σύμβασης που επί ομαλής εκπλήρωσης της ενοχής αποδεικνύονται άνευ σημασίας¹³ κοκ. Μέσω όμως των προδιατυπωμένων όρων, που παραμένουν πανομοιότυποι σε αόριστο αριθμό συμβάσεων, οι επιχειρήσεις εξοικονομούν κόστος και χρόνο, καθώς αποφεύγουν τις πολυδάπανες και χρονοβόρες διαπραγματεύσεις με έκαστο αντισυμβαλλόμενο ή υποψήφιο αντισυμβαλλόμενο¹⁴. Εστιάζοντας στον τραπεζικό τομέα, είναι πρόδηλο ότι τα πιστωτικά ιδρύματα αδυνατούν να διαφοροποιούν το περιεχόμενο των όρων κατόπιν διαπραγμάτευσης

¹¹Βλ. και Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό, 2014, σελ. 51.

¹²A. Hatzis, An offer you can't negotiate: some thoughts on the economics of standard form consumer Contracts, 2008, διαθέσιμο σε https://www.academia.edu/991751/An_Offer_You_Cannot_Negotiate_Some_Thoughts_on_the_Economics_of_Standard_Form_Consumer_Contracts?auto=download.

¹³Βλ. και Α. Παπαδημητρόπουλο, Κύρος απαλλακτικών ρητρών που συμφωνήθηκαν χωρίς ατομική διαπραγμάτευση - Περί των ορίων της κατ' άρθρα 332 παρ. 2 και 334 παρ. 2 ΑΚ ακυρότητας, ΕφΑΔΠολΔ 2013, σελ. 957 επ., σημεία 79-88.

¹⁴Βλ. και Βασιλόπουλο σε Β. Δούβλη-Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, 2008, τ. Ι, σελ. 9.

με κάθε αντισυμβαλλόμενο, καθώς μια τέτοια πρακτική θα συνεπαγόταν δυσθεώρητο λειτουργικό και διαχειριστικό κόστος, το οποίο μάλιστα πιθανότατα θα μετακυλούσαν στους καταναλωτές. Ως εκ τούτου, οι τράπεζες έχουν προχωρήσει στη μέγιστη δυνατή τυποποίηση των όρων που μετέρχονται ανάλογα με το είδος των συναλλαγών, με αποτέλεσμα καθημερινά να υπογράφονται χιλιάδες πανομοιότυπες συμβάσεις στεγαστικών δανείων, καταναλωτικών δανείων, πιστωτικών καρτών κ.ο.κ. Η μείωση, όμως, αυτή του συναλλακτικού κόστους δεν αντιβαίνει αναγκαία στα συμφέροντα του καταναλωτή, καθώς το κέρδος αυτό για τον προμηθευτή δύναται να μεταφραστεί σε μειωμένες τιμές για το προϊόν ή την παρεχόμενη υπηρεσία.

Κατ' αποτέλεσμα, η χρήση ΓΟΣ μπορεί να οδηγήσει σε επικράτηση «δικαιότερων» συμβάσεων, λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων. Σε όλα τα ανταγωνιστικά πεδία, οι επιχειρήσεις επιθυμούν να αυξήσουν όσο το δυνατόν περισσότερο τον αριθμό των πελατών τους. Έτσι, μια οποιαδήποτε επιχείρηση -άρα και τραπεζική- προκειμένου να προσελκύσει πελάτες, τους παρέχει κίνητρα και μέσω ευνοϊκότερων όρων στις καταρτιζόμενες συμβάσεις, προωθώντας αναγκαία μια «δικαιότερη» κατανομή κινδύνου, βάρους απόδειξης κ.ο.κ. Με την προϋπόθεση δηλαδή ότι η αγορά λειτουργεί χωρίς στρεβλώσεις και οι καταναλωτές μπορούν να συγκρίνουν τους όρους των ανταγωνιστών, οι επιχειρήσεις προχωρούν σε βελτιστοποίηση των όρων, προκειμένου να προσελκύσουν το καταναλωτικό κοινό, χωρίς να απαιτείται η διορθωτική παρέμβαση του νομοθέτη.

Δεδομένου, λοιπόν ότι οι καταναλωτές δεν δύνανται να διαπραγματευτούν τις προδιατυπωμένες συμβάσεις, επιλέγουν απλώς τους όρους που ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Συνέπεια αυτού, είναι και η ασφάλεια δικαίου που προκύπτει από τη χρήση των προδιατυπωμένων ρητρών. Οι τυποποιημένοι όροι καθιστούν τις συμβάσεις εν πολλοίς προβλέψιμες, με αποτέλεσμα να υπάρχει διαφάνεια στις σχετικές συναλλαγές και οι καταναλωτές να είναι τελικά σε θέση να αντιληφθούν τους κινδύνους που αναλαμβάνουν.

Τέλος, αφ' ης στιγμής οι όροι των τραπεζικών συναλλαγών είναι πανομοιότυποι, ο σχετικός κίνδυνος καθίσταται εν πολλοίς προβλέψιμος. Συγκεκριμένα, η κατάρτιση πανομοιότυπων συμβάσεων επιτρέπει τόσο τον προσδιορισμό των κινδύνων, όσο και τη διαχείρισή τους με τη μικρότερη δυνατή οικονομική επιβάρυνση, καθώς δημιουργούνται οι λεγόμενες «οικονομίες κλίμακας» και έτσι το κόστος για την ασφάλιση κάθε πρόσθετης σύμβασης είναι μικρότερο από τις προηγούμενες¹⁵. Κατ' αποτέλεσμα, δηλαδή, ο κίνδυνος που

¹⁵Α. Παπαδημητρόπουλος, Κύρος απαλλακτικών ρητρών που συμφωνήθηκαν χωρίς ατομική διαπραγμάτευση - Περί των ορίων της κατ' άρθρα 332 παρ. 2 και 334 παρ. 2 ΑΚ ακυρότητας, ό.π., σελ. 957 επ., σημεία 89-90.

αναλαμβάνουν τα πιστωτικά ιδρύματα είναι δεκτικός ασφαλιστικής κάλυψης¹⁶, όπου ως ασφαλιστέος κίνδυνος, καλύπτεται όχι μόνο η πιθανότητα αφερεγγυότητας του οφειλέτη, αλλά και άλλες περιπτώσεις άρνησης ή αδυναμίας εκπληρώσεως της παροχής του¹⁷.

1.3. Κίνδυνοι λόγω της εκτεταμένης χρήσης ΓΟΣ και αναγκαιότητα δικαστικού ελέγχου

Η παραπάνω ανάλυση αποδεικνύει ότι, η αναμφίβολη επικράτηση των ΓΟΣ είναι εύλογη, δεδομένων των ως άνω θετικών συνεπειών για τους προμηθευτές αλλά και ευρύτερα για τις συναλλαγές και την ίδια την αγορά. Ωστόσο, παράλληλα με τα προφανή οφέλη, διαπιστώνεται ότι, στην πράξη, η χρήση ρητρών που δεν τυγχάνουν διαπραγμάτευσης συνεπάγεται σημαντικούς κινδύνους για το ασθενέστερο μέρος και κατ' επέκταση για τις συναλλαγές εν συνόλω. Οι κίνδυνοι αυτοί οφείλονται κατά κύριο λόγο στη δράση και τα συμφέροντα των προμηθευτών, χωρίς όμως να μπορεί να παραγνωριστεί η σε πολλές περιπτώσεις αδικαιολόγητα «επιπόλαιη» στάση των καταναλωτών.

Ειδικότερα, είναι γεγονός ότι με την απλοποίηση των συναλλαγών, δια της χρήσης ΓΟΣ οι προμηθευτές επιχειρούν συχνά να μετακυλήσουν στους καταναλωτές υποχρεώσεις και βάρη, τα οποία, σύμφωνα με το ενδοτικό δίκαιο, θα έπρεπε να φέρουν οι ίδιοι, ή, στις περιπτώσεις που δεν υφίσταται αντίστοιχη πρόβλεψη ενδοτικού δικαίου, να δημιουργήσουν πρόσθετες υποχρεώσεις που δυσχεραίνουν τη θέση των καταναλωτών¹⁸. Συγκεκριμένα, στο σύνολο των συμβάσεων που ρυθμίζονται με ΓΟΣ παρατηρούνται συχνά όροι επίταξης της ευθύνης των καταναλωτών ή αντίστοιχοι όροι περιορισμού της ευθύνης των προμηθευτών για ενδοσυμβατική ή και αδικοπρακτική ευθύνη¹⁹, καθώς και επιβολή υποχρεώσεων όπως ποινικής ρήτρας, που προβλέπονται μεν ως δυνατότητες στην κείμενη νομοθεσία, αλλά εν προκειμένω, και σε συνδυασμό με την ανυπαρξία διαπραγμάτευσης, δημιουργούν πρόσθετες δυσκολίες στην ήδη επιβαρυσμένη θέση των καταναλωτών. Πέραν αυτού άλλωστε, οι

¹⁶Βλ. και Κ. Δελούκαϊγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό, ό.π., σελ. 51.

¹⁷Σ. Ψυχομάνης, Τραπεζικό Δίκαιο-Δίκαιο τραπεζικών συμβάσεων, 2010, σελ. 272-273.

¹⁸Πρβλ. και σχετική παραδοχή της νομολογίας, ενδ. στην ΑΠ 296/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ότι «Με τους ΓΟΣ είτε επιχειρείται απόκλιση από ρυθμίσεις του ενδοτικού δικαίου, είτε ρυθμίζονται πρόσθετα στοιχεία», καθώς και Κ. Δελούκαϊγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό, ό.π., σελ. 52.

¹⁹Βλ. πάντως κατωτέρω, υπό κεφάλαιο 5 και την προστασία που προσφέρει ο ΑΚ στο σύνολο των συμβάσεων.

προμηθευτές, ως κατά τεκμήριο ισχυρότερα μέρη, διαθέτουν οργανωτική και οικονομική υπεροπλία, που τους παρέχει τη δυνατότητα να προχωρούν σε εξειδικευμένες μελέτες για τη διατύπωση των ΓΟΣ, καθώς και για την υποστήριξη αυτών ενώπιον δικαστηρίων και εναλλακτικών μηχανισμών επίλυσης διαφορών, σε αντίθεση με τους καταναλωτές που παρουσιάζουν οργανωτικό και οικονομικό έλλειμμα για μία αντίστοιχου βεληνεκούς προπαρασκευή²⁰. Αξίζει μάλιστα να τονιστεί ότι συχνά είτε δεν υπάρχει ανταγωνισμός των όρων μεταξύ των προμηθευτών λόγω της φύσης της παροχής (λ.χ. σε μη ανταγωνιστικά πεδία, όπως της διανομής ηλεκτρικής ενέργειας και μέχρι πρότινος της προμήθειας αυτής), είτε, δεν αναπτύσσεται ουσιαστικός ανταγωνισμός μεταξύ των όρων των διαφόρων προμηθευτών. Για παράδειγμα, στο πεδίο ενδιαφέροντος της παρούσης, ήτοι στις τραπεζικές συναλλαγές, συχνά και με εξαίρεση τους κρίσιμους όρους που αναφέρονται στο τίμημα, το επιτόκιο κοκ –και οι οποίοι, είτε είναι αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, είτε δίδεται ουσιαστική σημασία σε αυτούς, ακόμη και εάν είναι προδιατυπωμένοι- παρατηρείται ότι τα πιστωτικά ιδρύματα δεν αναπτύσσουν μεταξύ τους αξιόλογο ανταγωνισμό για τους λοιπούς «*δευτερεύουσας σημασίας*» όρους.

Επιπροσθέτως, σημειώνεται ότι συχνά οι κίνδυνοι υπερτονίζονται και από την ίδια τη στάση των «*αδύναμων μερών*». Οι καταναλωτές αυτονόητα δεν δύνανται να έχουν το ίδιο επίπεδο οργάνωσης με τις επιχειρήσεις, ούτε ανάλογους οικονομικούς πόρους. Πέραν όμως αυτών, συχνότατα, οι καταναλωτές είναι ανεπαρκώς ενημερωμένοι και συμβάλλονται σε προδιατυπωμένες συμβάσεις, χωρίς καν να έχουν γνώση του περιεχομένου τους, ώστε να αναζητήσουν εναλλακτικούς προμηθευτές με ευνοϊκότερους όρους. Σε επίπεδο συμπεριφορικών οικονομικών («*behavioral economics*») άλλωστε, έχει εξηγηθεί επανειλημμένα ότι, κατά τη συναλλακτική πρακτική, τα άτομα εμφανίζουν μια αγελαία συμπεριφορά («*herding*»), επηρεαζόμενα από τη λεγόμενη «*ψυχολογία της μάζας*», προσδοκώντας ότι, αφού είθισται να καταρτίζονται ομοίου περιεχομένου συμβάσεις, θα συμβληθούν και οι ίδιοι χωρίς να ανακύψουν προβλήματα, παραμερίζοντας την όποια διάθεση για ορθολογική αντίδραση και αναζήτηση της ευνοϊκότερης επιλογής μέσω σύγκρισης των όρων που προσφέρονται από εναλλακτικούς προμηθευτές. Στο ίδιο πεδίο των συμπεριφορικών οικονομικών, έχει εντοπιστεί η δράση των υποκειμένων με γνώμονα τη λεγόμενη «*υπερβολοειδή προεξόφληση*» («*hyperbolic discounting*»)²¹ που συνίσταται στην έμφυτη τάση τους να θεωρούν ότι η συμβατική σχέση θα εξελιχθεί ομαλά, παραγνωρίζοντας πλήρως τους κινδύνους ανώμαλης εξέλιξης της ενοχής.

²⁰Πρβλ. και Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή-Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 98.

²¹Βλ. ενδ. Α. Καραμπατζό, Ιδιωτική αυτονομία και προστασία του καταναλωτή, 2016, σελ. 45 επ.

Οι ως άνω παραδοχές εξηγούν εν πολλοίς γιατί η ευρύτατη χρήση των ΓΟΣ καθιστά αναγκαία την παρέμβαση του νομοθέτη και το δικαστικό έλεγχό τους, προς αποκατάσταση της συμβατικής αδικίας. Το πολλαπλό έλλειμμα των καταναλωτών (οργανωτικό, γνωσιολογικό, έλλειψη εναλλακτικών λύσεων αλλά και ορθολογικής συμπεριφοράς) έχει δυσβάστακτες συνέπειες για τους ίδιους και υπερβολικά οφέλη για τις αντισυμβαλλόμενες επιχειρήσεις. Επομένως, αφ' ης στιγμής η ελευθερία των συμβάσεων και οι επιταγές της αποδεικνύονται ακατάλληλες για τη συγκεκριμένη περίπτωση, ευλόγως ο ενωσιακός αλλά και οι εθνικοί νομοθέτες (οφείλουν να) παρεμβαίνουν «διορθωτικά»²², προκειμένου να μειώσουν το χάσμα μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών, προστατεύοντας το αδύναμο μέρος στο μέτρο που κρίνεται κάθε φορά αναγκαίο²³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΣΣΟΜΕΝΩΝ ΜΕΡΩΝ

2.1. Εννοιολογική προσέγγιση του «καταναλωτή»

2.1.1. Έννοια του καταναλωτή προ του ν. 4512/2018 και επικρίσεις αυτής

Οι προπεριγραφείσες εξελίξεις έφεραν στο προσκήνιο τη συζήτηση αναφορικά με τη ρυθμιστική εμβέλεια της έννοιας του καταναλωτή, ώστε να καθοριστεί το υποκείμενο προστασίας σε συμβάσεις που περιέχουν γενικούς όρους συναλλαγών. Εν γένει, η παροχή προστασίας δύναται να λάβει χώρα είτε σε αποκτώντες (φυσικά ή και νομικά πρόσωπα) που κάνουν χρήση των προϊόντων και υπηρεσιών για μη επαγγελματικούς σκοπούς, είτε σε κάθε τελικό αποδέκτη των προϊόντων και υπηρεσιών, χωρίς να έχει σημασία αν τα προορίζει για επαγγελματικούς ή ιδιωτικούς σκοπούς, είτε να επεκτείνεται ακόμη και στον ενδιάμεσο έμπορο ή επαγγελματία που προωθεί περαιτέρω τα προϊόντα (ή τις υπηρεσίες²⁴) στους δικούς

²²Βλ. και Α. Γεωργιάδη, Ενοχικό δίκαιο, Γενικό μέρος, τ. Ι, 2007, σελ. 289-290.

²³Ετσι και Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό, ό.π., σελ. 54.

²⁴Υποστηρίζεται πάντως ότι οι υπηρεσίες αναλίσκονται με την παροχή τους, οπότε δεν νοείται δυνατότητα περαιτέρω προώθησης αυτών, βλ. ενδ. Ε. Περάκη, Γενικό μέρος του εμπορικού δικαίου, 1999, σελ. 34.

του πελάτες²⁵, είναι δε αξιολογική επιλογή εκάστοτε νομοθέτη ο καθορισμός του εύρους των προσώπων που είναι προστατευτέα ως «καταναλωτές»²⁶.

Η εννοιολογική προσέγγιση του «καταναλωτή» απασχόλησε ιδιαίτέρως τη εθνική και ενωσιακή θεωρία και νομολογία, διχάζοντας καθ' όλη την ισχύ του ν. 2251/1994, προ της πρόσφατης τροποποίησης που επήλθε με το ν. 4512/2018. Η λύση που δόθηκε προ τετραετίας δια της ΟΛΑΠ 13/2015, δυνάμει της οποίας θεωρήθηκε ότι η έννοια του καταναλωτή οριοθετήθηκε οριστικά, ανατράπηκε πρόσφατα νομοθετικά, διαφοροποιώντας άρδην τα μέχρι πρότινος δεδομένα. Ως εκ τούτου και λαμβάνοντας υπόψη ότι ο καθορισμός της έννοιας του προστατευτέου καταναλωτή συνιστά το αναγκαίο πρόκριμα για την εφαρμογή της ειδικής προστασίας, κρίνεται αναγκαίο εισαγωγικά να αναλυθεί διαχρονικά η εννοιολογική προσέγγιση του εθνικού, αλλά και του ενωσιακού νομοθέτη.

Ο αρχικός, αλλά ιδιαίτερα βραχύβιος νόμος 1961/1991²⁷ έθετε περιορισμό στην έννοια του καταναλωτή, με τη ρητή απαίτηση ο προστατευτέος καταναλωτής να μην αποκτά τα εκάστοτε αγαθά ή υπηρεσίες προς εξυπηρέτηση επαγγελματικών αναγκών. Ωστόσο, κατόπιν της ρητής κατάργησης του ως άνω ν.1961/1991 δια του ν. 2251/1994, η (γενική) νομοθετική προσέγγιση της έννοιας του καταναλωτή διαφοροποιήθηκε, διευρύνοντας τον κύκλο προσώπων που δύνανται να υπαχθούν εννοιολογικά σε αυτή.

Ειδικότερα, βάσει του ν. 2251/1994, καταναλωτής θεωρούνταν ο τελικός αποδέκτης προϊόντων ή υπηρεσιών που προσφέρονται στην αγορά και των οποίων κάνει χρήση, ανεξαρτήτως του εάν επρόκειτο για φυσικό πρόσωπο, νομικό πρόσωπο ή οντότητα χωρίς νομική προσωπικότητα²⁸. Υπό το σκεπτικό, επομένως, ότι και τα νομικά πρόσωπα (και ομοίως οι ενώσεις χωρίς νομική προσωπικότητα) συχνά έχουν την ίδια ανάγκη προστασίας με τα φυσικά πρόσωπα, ακόμη και όταν καταρτίζουν επαγγελματικές συμβάσεις, ο εθνικός νομοθέτης απομακρύνθηκε επιτρεπτά²⁹ από το σύνηθες ευρωπαϊκό πρότυπο του φυσικού προσώπου-καταναλωτή, δρώντος για κάλυψη μη επαγγελματικών αναγκών και υιοθέτησε ευρεία ερμηνεία αυτού. Τελικός αποδέκτης είναι αυτός στον οποίο παραμένουν και από τον

²⁵Για τις δυνατότητες αυτές βλ. Γ. Δέλλιο, Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του ιδιωτικού δικαίου, τ. II, 2001, σελ. 224.

²⁶Βλ. και Ε. Πουρνάρα, Η έννοια του «καταναλωτή» σήμερα, ιδίως στις τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις, υπό το πρίσμα και της υπ' αριθμ. 13/2015 απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ΕφΑΔΠολΔ 2015, σελ. 1066.

²⁷Ο νόμος αυτός ήταν προγενέστερος της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ και βασιζόταν στην Απόφαση(Resolution) υπ' αριθμ. 47/1976 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Βλ. αναλυτικά: Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στα κράτη- μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης από άποψη νομική, κοινωνική και οικονομική, 1991.

²⁸Πρβλ. και άρ. 1 παρ. 4α του ν. 2251/1994 προ της τροποποίησης δια του ν. 4512/2018.

²⁹Βλ. και Γ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 109-110.

οποίο αναλύσκονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες, ανεξαρτήτως του αν η χρήση τους από αυτόν θα γίνεται για ιδιωτικούς ή για επαγγελματικούς σκοπούς, αποκλείοντας ουσιαστικά από την προστασία μόνον τον «ενδιάμεσο κρίκο» στην εμπορική αλυσίδα, ο οποίος αποκτά κάποιο αγαθό με σκοπό να παραχωρήσει τη χρήση του σε άλλους³⁰. Η προϋπόθεση προσφοράς των αγαθών ή υπηρεσιών «στην αγορά» δεν περιορίζει ουσιαστικά το πεδίο εφαρμογής, παρά μόνον ενδεχομένως για εξειδικευμένα αγαθά, που αποκτώνται π.χ. κατόπιν παραγγελίας.

Η ευρύτατη αυτή ερμηνεία του Έλληνα νομοθέτη –σχεδόν μοναδικού που υιοθέτησε αυτή εντός της Ένωσης³¹- προϊόντος του χρόνου έτυχε εκτεταμένης κριτικής από τη θεωρία³², ενώ απορρίφθηκε και από μέρος της νομολογίας³³, που προχώρησε σε τελολογική συστολή του γράμματος της διάταξης, με βάση και τις ευρωπαϊκές επιταγές. Συνοπτικά, οι επικρίσεις εστίασαν στα ακόλουθα σημεία: (α) ο συγκεκριμένος ευρύτατος ορισμός δεν συμβαδίζει ούτε με την πρακτική των λοιπών χωρών, που κατ' απόλυτο –σχεδόν- τρόπο έχουν υιοθετήσει τη στενή ερμηνεία, λαμβανομένου μάλιστα υπόψη ότι ο ενωσιακός νομοθέτης άρχισε να καταφεύγει σε όλο και περισσότερες οδηγίες πλήρους εναρμόνισης που υιοθετούν στενή ερμηνεία του καταναλωτή³⁴, (β) η ευρεία έννοια του καταναλωτή είναι ασύμβατη με την ερμηνεία του ΔΕΚ και με την έννοια του εγγυητή, (γ) ο ευρύς ορισμός δεν συμβαδίζει ούτε με την μείζονος σημασίας Οδηγία 2008/48/ΕΚ για την καταναλωτική πίστη και (δ) εν τέλει, μέσω των διάσπαρτων και αντικρουόμενων ορισμών τόσο μεταξύ ορισμένων νομοθετημάτων όσο και στο πλαίσιο του ίδιου του νόμου 2251/1994 περί προστασίας καταναλωτή (βλ. ενδ. άρθρα 1 περ. 4 παρ. α', 3 περ. 1, 4θ παρ. 1 στ. δ', 9α στ α' του ν. 2251/1994, που υιοθετούσαν τη «στενή» έννοια του καταναλωτή) δημιουργούνταν μείζονα αβεβαιότητα δικαίου.

Κατ' αντίθετη όμως γνώμη, η δικαιοπολιτική επιλογή του νομοθέτη να επιλέξει το διευρυμένο υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής είναι ορθή, υπό το σκεπτικό ότι στην ίδια δυσχερή

³⁰Βλ. και ΑΠ 2273/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³¹Βλ. και Βασιλόπουλο σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, 2008, τ. Ι, σελ. 37 που χαρακτηρίζει την ερμηνευτική αυτή εκδοχή «μοναχική» και επισημαίνει ότι αντίστοιχη ρύθμιση υιοθέτησε αρχικώς και ο Γάλλος νομοθέτης.

³²Για τους θεωρητικούς που έχουν επικρίνει την ευρεία έννοια του καταναλωτή, βλ. ενδ. και Βασιλόπουλο σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, 2008, τ. Ι, σελ. 35, υποσ. 74.

³³Βλ. ενδ. ΑΠ 904/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ σύμφωνα με την οποία «...Εξάλλου, κατ' άρθρο 2 παρ. β' της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, «σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές», ως τροποποιημένης ισχύει, καταναλωτής είναι «Κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί για σκοπούς, οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες». Επίσης με το άρθρο 8 της οδηγίας αυτής παρέχεται η δυνατότητα στα Κράτη μέλη "να θεσπίζουν ή διατηρούν στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνα προς την συνθήκη για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή". Η ευχέρεια όμως δεν φθάνει σε τέτοιο βαθμό, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα στα Κράτη μέλη να διευρύνουν τον κύκλο των προσώπων που ορίζονται ως καταναλωτές.».

³⁴Βλ. ενδ. 2005/29/ΕΚ για τις αθέμιτες πρακτικές, 2007/64/ΕΚ για τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά κοκ.

θέση με το φυσικό πρόσωπο που προμηθεύεται αγαθά και υπηρεσίες για μη επαγγελματικό σκοπό, είναι και ο επαγγελματίας τελικός αποδέκτης της μαζικά προσφερόμενης υπηρεσίας³⁵. Η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ είναι δίχως αμφιβολία οδηγία ελάχιστης εναρμόνισης και ο νομοθέτης επιτρεπτά προχώρησε στη διεύρυνση του υποκειμενικού πεδίου.

Την ως άνω διχογνωμία κλήθηκε να επιλύσει το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο δια της απόφασης ΟΛΑΠ 13/2015³⁶, που αποτέλεσε σημείο αναφοράς στον σχετικό προβληματισμό. Τελικώς η απόφαση της Ολομέλειας τάχθηκε υπέρ της διευρυμένης έννοιας του καταναλωτή, προσδίδοντας τη σχετική ιδιότητα στον πιστούχο-έμπορο, παρότι η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού είχε καταρτιστεί με μοναδικό σκοπό τη χρηματοδότηση της βιοτεχνίας που διατηρούσε. Η απόφαση αυτή έτυχε δριμείας κριτικής από τη θεωρία που θεώρησε άστοχο το δικαιοπλαστικό πόρισμα αυτής³⁷.

Η υπόδειξη πάντως του δικάσαντος δικαστηρίου να ελέγχεται τυχόν καταχρηστικότητα της επίκλησης της ιδιότητας του καταναλωτή με τη γενική ρήτρα του 281 ΑΚ επιχειρεί να γεφυρώσει το χάσμα που δημιούργησε η απόφαση, «εμποδίζοντας» την εφαρμογή της αυξημένης προστασίας σε πρόσωπα που δεν εμφανίζουν de facto τα χαρακτηριστικά του καταναλωτή. Το σκεπτικό αυτό για αποκλεισμό των προσώπων που δεν χρίζουν της προστασίας του νόμου μέσω αξιοποίησης της ΑΚ 281 συναντιόταν ήδη σε θεωρία και νομολογία, ως πρόσφορη λύση για την άρνηση ένταξης στον προστατευτικό μανδύα, όταν ο συναλλασσόμενος είναι μεν τελικός αποδέκτης, οι περιστάσεις όμως της συγκεκριμένης περίπτωσης δεν δικαιολογούν την προστασία του ως καταναλωτή³⁸.

2.1.2.Ενοποίηση του νομοθετικού ορισμού δια του ν. 4512/2018- Υιοθέτηση «στενής έννοιας» του καταναλωτή

Ωστόσο, λίαν προσφάτως και δη δια του ν. 4512/2018, επήλθε μείζονα μεταβολή στο νομοθετικό ορισμό της έννοιας του καταναλωτή, σε μια προσπάθεια επικαιροποίησης του

³⁵Ετσι και Ε. Πουρνάρας, Η έννοια του «καταναλωτή» σήμερα, ιδίως στις τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις, υπό το πρίσμα και της υπ' αριθμ. 13/2015 απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ό.π., σελ. 1068.

³⁶ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Πάντως η ΟΛΑΠ 13/2015 οριοθετεί το ζήτημα της έννοιας του καταναλωτή όπως είχε διαμορφωθεί από το ν. 2251/1994 προ της τροποποίησης που επήλθε με το ν. 3587/2007.

³⁷Βλ. ενδ. Δ. Λαδά, Iusestarsbonietaequi, Ο εγγυητής καταναλωτής- Ο έμπορος καταναλωτής- Ενωσιολογικές προσεγγίσεις με αφορμή την ΟΛΑΠ 13/2015, ΧρηΔικ 2015, σ. 347 επ.

³⁸Βλ. ενδ. Γ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 119-121 με περαιτέρω παραπομπές.

νομοθετικού πλαισίου που διέπει την προστασία των καταναλωτών. Συγκεκριμένα, ο εθνικός νομοθέτης υιοθέτησε εφεξής και δη για τις συμβάσεις που συνάπτονται δύο μήνες μετά τη δημοσίευση του ν. 4512/2018 (που έλαβε χώρα την 17^η.01.2018) και εφεξής³⁹, de lege lata τη λεγόμενη «στενή ερμηνεία» του καταναλωτή, αποκλείοντας από την επίκληση της σχετικής προστασίας τόσο τα νομικά πρόσωπα, όσο και όποιον αποκτά αγαθά ή υπηρεσίες στο πλαίσιο της επαγγελματικής/επιχειρηματικής του δραστηριότητας. Όπως κατέστη σαφές και από την προηγηθείσα ανάλυση, μέχρι την εισαγωγή του παρόντος νομοθετήματος παρατηρούνταν, ακόμη και στο πλαίσιο του ίδιου νόμου—ως πανευρωπαϊκή πρωτοτυπία⁴⁰- αντικρουόμενοι ορισμοί όσον αφορά την έννοια του καταναλωτή, που έπλητταν την ασφάλεια δικαίου και δημιουργούσαν αβεβαιότητα στα συμβαλλόμενα μέρη⁴¹. Έτσι, βασικός σκοπός του νομοθέτη και αιτία υιοθέτησης του νέου ορισμού ήταν ο εξορθολογισμός και η ενιαιοποίηση της κείμενης νομοθεσίας, ώστε να αρθούν οι κανονιστικές αντινομίες και να αποσαφηνιστούν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των καταναλωτών και προμηθευτών. Επομένως, από την έναρξη ισχύος του ν. 4512/2018 και εφεξής, για να εμπίπτει ένα—φυσικό μόνον- πρόσωπο στην έννοια του καταναλωτή και να απολαύει της σχετικής προστασίας πρέπει να συμβάλλεται με ερασιτεχνική μόνον ιδιότητα και με σκοπό ικανοποίησης ιδίων (καταναλωτικών) αναγκών, με αποτέλεσμα αποδέκτης της προστασίας να είναι μόνον όποιος εμπίπτει στον στενό, κεντρικό πυρήνα της έννοιας του καταναλωτή.

2.1.3. Οι «πολύ μικρές επιχειρήσεις» ως υποκείμενα προστασίας σε συμβάσεις που περιέχουν ΓΟΣ

Όπως εκτέθηκε αμέσως ανωτέρω, δια της πρόσφατης τροποποίησης του ν. 4512/2018, η προστασία του καταναλωτή περιορίστηκε μόνον στα φυσικά πρόσωπα που ενεργούν εκτός του πεδίου επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Ωστόσο, με σκοπό να άρει τυχόν αξιολογικές αντινομίες, ο νομοθέτης προσέθεσε νέα πρόβλεψη (πρβλ. και άρ. 101 παρ. 2 του ν. 4512/2018) δια της οποίας η προστασία σε συμβάσεις προσχώρησης παρέχεται και στις λεγόμενες «πολύ

³⁹Για την έναρξη ισχύος, βλ. το άρθρο 126 του ν. 4512/2018. Σύμφωνα με το άρθρο 111 του ν. 4512/2018 δεν εφαρμόζεται στις συμβάσεις που έχουν συναφθεί έως και την ως άνω έναρξη ισχύος παρά μόνο στις ανανεώσεις των συμβάσεων αυτών.

⁴⁰Πρβλ. και Α. Σκόντζο, Ζητήματα κατανομής του βάρους απόδειξης στο δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ΕφΑΔΠολΔ2018, σελ. 1055.

⁴¹Βλ. και Αιτ. Έκθ. του ν. 4512/2018, σελ. 43-44.

μικρές επιχειρήσεις-οντότητες», υπό τους εκεί εκτιθέμενους όρους και προϋποθέσεις⁴². Η έννοια των πολύ μικρών οντοτήτων εξηγείται στην παρ. 2 του άρ. 2 του ν. 4308/2014, που αποτελεί ενσωμάτωση της Οδηγίας 2013/34/ΕΕ και περιλαμβάνει «τις οντότητες οι οποίες κατά την ημερομηνία του ισολογισμού τους δεν υπερβαίνουν τα όρια δύο τουλάχιστον από τα ακόλουθα τρία κριτήρια: α) Σύνολο ενεργητικού (περιουσιακών στοιχείων): 350.000 ευρώ, β) Καθαρό ύψος κύκλου εργασιών: 700.000 ευρώ, γ) Μέσος όρος απασχολουμένων κατά τη διάρκεια της περιόδου: 10 άτομα», υπό την πρόσθετη προϋπόθεση –μόνον για την υπό γ' κατηγορία- ότι ο κύκλος εργασιών τους δεν υπερβαίνει το ποσό του 1.500.000 ευρώ (πρβλ. και παρ. 3).

Κατά ρητή επιταγή του νόμου, οι προβλέψεις του άρ. 2 του ν. 2251/1994, το οποίο αφορά τον έλεγχο των ΓΟΣ, εφαρμόζονται και στις πολύ μικρές επιχειρήσεις υπό την προϋπόθεση ότι η σύμβαση περιλαμβάνει προδιατυπωμένους όρους, ήτοι όρους που δεν έχουν τύχει ατομικής διαπραγμάτευσης, καθώς και ότι η πολύ μικρή επιχείρηση-αντισυμβαλλόμενος του προμηθευτή συμβάλλεται ως τελικός αποδέκτης⁴³. Εξειδικεύοντας τις ανωτέρω προϋποθέσεις, διευκρινίζεται στο κείμενο της διάταξης ότι ως όροι που δεν έχουν τύχει ατομικής διαπραγμάτευσης νοούνται αυτοί το περιεχόμενο των οποίων δεν μπόρεσε να επηρεάσει ο αντισυμβαλλόμενος του προμηθευτή, χωρίς να επιδρά το γεγονός ότι μεσολάβησε ατομική διαπραγμάτευση για έτερο όρο της σύμβασης ή για ορισμένα στοιχεία του επίμαχου όρου. Ο νομοθέτης, επομένως, αρκείται στο να προκύπτει από το σύνολο των περιστάσεων ότι πρόκειται για σύμβαση προσχώρησης και δεν προήλθε η συγκεκριμένη πρόβλεψη από ατομική διαπραγμάτευση, προκειμένου να παρασχεθεί η προστασία του άρ. 2 του ν. 2251/1994. Επομένως, εάν π.χ. σε μια σύμβαση δανείου τύχει ατομικής διαπραγμάτευσης το επιτόκιο αποπληρωμής, ο καταναλωτής, ή, η πολύ μικρή επιχείρηση κατά τα ανωτέρω εξακολουθεί να απολαμβάνει την προστασία του άρθρου 2 περί ελέγχου των ΓΟΣ όσον αφορά τους λοιπούς, προδιατυπωμένους όρους της ίδιας σύμβασης (ενδεικτικά τους όρους για το δικαίωμα καταγγελίας, όρος περί αδυναμίας αμφισβήτησης του περιεχόμενου των αποσπασμάτων των εμπορικών βιβλίων κοκ).

Την ως άνω προστασία απολαμβάνουν οι πολύ μικρές επιχειρήσεις υπό την πρόσθετη προϋπόθεση ότι είναι τελικοί αποδέκτες των αγαθών ή υπηρεσιών. Η έννοια του τελικού αποδέκτη δεν διαφοροποιείται σε τίποτα με όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, στην ανάλυση της

⁴²Πρβλ. και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, 2018, σελ. 95.

⁴³Εντύπωση πάντως προκαλεί η προστασία των πολύ μικρών επιχειρήσεων με το κριτήριο του τελικού αποδέκτη (μεταξύ των λοιπών κριτηρίων), ενώ τα φυσικά πρόσωπα προστατεύονται από ΓΟΣ μόνον όταν ενεργούν προς κάλυψη μη επαγγελματικών αναγκών.

έννοιας του καταναλωτή υπό το ν. 2251/1994. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του ν. 4512/2018⁴⁴, για να θεωρηθεί ο χρήστης μιας υπηρεσίας τελικός αποδέκτης πρέπει να κάνει χρήση αυτής χωρίς να τη διοχετεύει σε περαιτέρω χρήστες. Στην πραγματικότητα, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, κατά την απολύτως κρατούσα γνώμη, η υπηρεσία αναλώνεται με την παροχή της και επομένως η προσθήκη του τελικού αποδέκτη δεν θέτει πρόσθετους περιορισμούς σε μια επιχείρηση, προκειμένου να υπαχθεί στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 του ν. 2251/1994 σε αυτή την περίπτωση.

Συνεπώς, δυνάμει της τροποποίησης που επήλθε με το ν. 4512/2018, ο νομοθέτης περιόρισε μεν το πεδίο εφαρμογής της προστασίας δια της υιοθέτησης της στενής έννοιας του καταναλωτή, κάλυψε όμως το δημιουργούμενο κενό προστασίας για επιχειρήσεις οι οποίες βρίσκονται *de facto* στην ίδια δυσχερή θέση με τον μη έμπορο καταναλωτή, αδυνατώντας πλήρως να επηρεάσουν το περιεχόμενο μιας σύμβασης σε μια μαζικά παρεχόμενη υπηρεσία (ή αγαθό). Όπως άλλωστε επιβεβαιώνει και η αιτιολογική έκθεση, ο νομοθέτης ουδόλως εμποδίζεται να παρέχει σε εμπόρους ανάλογη προστασία με την παρεχόμενη σε καταναλωτές, καθώς τυχόν προστασία των εμπόρων είναι εκτός του πεδίου εφαρμογής του νόμου και επομένως εξακολουθεί να υφίσταται πλήρης διακριτική ευχέρεια, όσον αφορά την πιθανή προστασία των εμπόρων⁴⁵. Κατά τα ανωτέρω, λοιπόν, και κατά την υποστηριζόμενη στην παρούσα γνώμη, ο εθνικός νομοθέτης ορθά κινήθηκε με βάση την αρχή της εξισωτικής δικαιοσύνης και διεύρυνε το πεδίο προστασίας του άρ. 2 παρέχοντας αυτή και σε πολύ μικρές επιχειρήσεις που ευρίσκονται στην ίδια ευάλωτη θέση με τους καταναλωτές και δεν διαθέτουν καμία δυνατότητα να επηρεάσουν το περιεχόμενων των συμβάσεων που συνάπτουν με προμηθευτές, ιδίως στο πεδίο των τραπεζικών συναλλαγών.

⁴⁴Πρβλ. και Αιτ. Έκθ. του ν. 4512/2018, σελ. 46.

⁴⁵Πρβλ. και απόφαση ΔΕΚ C-361/89 (Di Pinto), όσον αφορά την ερμηνεία της Οδηγίας 85/577/ΕΟΚ, όπου προβλέπεται ότι οι διατάξεις της Οδηγίας καθορίζουν την προβλεπόμενη προστασία μόνον στον τομέα που αφορά η Οδηγία ήτοι στην προστασία των καταναλωτών, και δεν τίθεται κανένα εμπόδιο στον εθνικό νομοθέτη να επεκτείνει την παρεχόμενη προστασία και σε τομείς εκτός του πεδίου εφαρμογής της Οδηγίας, όπως να παράσχει όμοια προστασία σε εμπόρους (σκέψεις 22, 23), δημοσιευμένη σε <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=96956&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1294039>.

2.1.4. Ειδικά ο αποδέκτης τραπεζικών υπηρεσιών ως καταναλωτής

Υπό το προγενέστερο του ν. 4512/2018 καθεστώς (ο οποίος έχει ακόμα σημασία και τυγχάνει εφαρμογής στις συμβάσεις που καταρτίστηκαν μέχρι την έναρξη ισχύος του ν. 4512/2018), συχνά γινόταν διακριτή μεία στη δυνατότητα του αποδέκτη τραπεζικών υπηρεσιών να θεωρηθεί καταναλωτής, υπό το σκεπτικό ότι όλες οι τραπεζικές υπηρεσίες απευθύνονται στους τελικούς αποδέκτες τους⁴⁶ και δεν δύνανται, ως εκ της φύσεώς τους, να διοχετευθούν περαιτέρω.

Κατά την ορθότερη (και κρατούσα) γνώμη, η υπαγωγή ή μη του αποδέκτη τραπεζικών υπηρεσιών στην έννοια του καταναλωτή έπρεπε να λάβει χώρα με βάση το γράμμα του νόμου και με μόνο το κριτήριο εκείνο του τελικού αποδέκτη⁴⁷, με μόνη δυνατότητα τον έλεγχο καταχρηστικής επίκλησης στην *in concreto* εξεταζόμενη περίπτωση, με βάση τη 281 ΑΚ. Έτσι κατά καιρούς έγινε δεκτή η προστασία ως καταναλωτών -πέραν των αποδεκτών τραπεζικών υπηρεσιών στο πλαίσιο της λιανικής τραπεζικής («*retail banking*») που εξυπηρετεί κατ' εξοχήν ιδιωτικά συμφέροντα- και για συμβαλλόμενους με τράπεζα στο πλαίσιο συμβάσεων παροχής επενδυτικών συμβουλών και λήψης/εκτέλεσης εντολών, για επενδυτές ομολόγων και μάλιστα μειωμένης εξασφάλισης, για πρωτοφειλέτες και εγγυητές σε συμβάσεις αλληλόχρεων λογαριασμών, για εταιρείες που προέβησαν σε σύναψη δανείων κοκ⁴⁸.

Αν επιχειρούσαμε μια τυποποίηση των κριτηρίων που καθιστούν καταχρηστική της επίκληση της προστασίας του καταναλωτή, θα καταλήγαμε ότι τέτοια υφίσταται στις ακόλουθες περιπτώσεις, ιδίως στην περίπτωση των τραπεζικών (πιστωτικών) συναλλαγών⁴⁹: α) όταν λόγω της μεγάλης αξίας της συναλλαγής ο συναλλασσόμενος απομακρύνεται από το πρότυπο του απλού αποταμιευτή, επενδυτή, ή επαγγελματία και επομένως δεν έχει την ανάγκη της προστασίας που παρέχεται σε άπειρους συναλλασσόμενους, β) όταν από την εμπειρία του συναλλασσόμενου προκύπτει ότι είναι εξοικειωμένος με το συγκεκριμένο είδος συναλλαγών, γ) όταν ο συναλλασσόμενος έχει την οικονομική επιφάνεια ή την οργάνωση να λάβει εξειδικευμένες συμβουλές από νομικούς συμβούλους όσον αφορά το περιεχόμενο των ΓΟΣ κοκ, δ) όταν ο συναλλασσόμενος, ιδίως όταν είναι επιχείρηση με οργανωμένο λογιστήριο,

⁴⁶Βλ. ενδ. Βασιλόπουλο σε Β.Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τ. Ι, ό.π., σελ. 40.

⁴⁷Βλ. και Φ.Δωρή, Ο χαρακτηρισμός αντισυμβαλλόμενων τραπεζών ως καταναλωτών, ως προϋπόθεση για την προστασία τους από καταχρηστικούς ΓΟΣ, ΝοΒ 2000, σελ. 739 επ.

⁴⁸Βλ. Χ. Τριανταφυλλίδη, Η έννοια του καταναλωτή στο ευρωπαϊκό δικονομικό και στο εσωτερικό δίκαιο, 2018, σελ. 112-115.

⁴⁹Για τη σχετική τυπολογία βλ. ΟΛΑΠ 13/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ και Ε. Πουρνάρα, Η έννοια του «καταναλωτή» σήμερα, ιδίως στις τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις, υπό το πρίσμα και της υπ' αριθμ. 13/2015. απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ό.π., σελ. 1090-1091.

διαθέτει οικονομικούς συμβούλους που μπορούν να τον ενημερώσουν για τις οικονομικές συνέπειες της κατάρτισης της σύμβασης και ε) όταν ο συναλλασσόμενος διαθέτει τέτοια επιφάνεια που του επιτρέπει να απευθυνθεί σε άλλο προμηθευτή σε περίπτωση που δεν συμφωνεί με τους προτεινόμενους όρους.

Πλέον, και για τις συμβάσεις που καταρτίζονται από την έναρξη ισχύος του ν. 4512/2018 και εφεξής, η προστασία των αποδεκτών τραπεζικών υπηρεσιών ως καταναλωτών ακολουθεί και πάλι το γράμμα της νέας «στενής» ερμηνευτικής προσέγγισης του καταναλωτή, με αποτέλεσμα να τυγχάνουν προστασίας μόνον τα φυσικά πρόσωπα που συναλλάσσονται με την τράπεζα προς κάλυψη μη επαγγελματικών/επιχειρηματικών αναγκών τους και οι πολύ μικρές επιχειρήσεις, υπό τους προαναλυθέντες όρους.

2.1.5. Ο εγγυητής ως καταναλωτής

Ιδιαίτερη σημασία στον τραπεζικό τομέα έχει η πρόσκτηση ή μη της ιδιότητας του καταναλωτή από τον εγγυητή. Η σύμβαση εγγύησης έχει μείζονα αξία στο συγκεκριμένο πεδίο δραστηριότητας, καθώς σε όλες τις συμβάσεις παροχής πιστώσεων, οι τράπεζες ζητούν απαραίτητα την παροχή εγγύησης προς μείζονα διασφάλιση της αποπληρωμής της απαίτησής τους από τον πρωτοφειλέτη. Ο εγγυητής, ιδίως στην τραπεζική πρακτική, αναδεικνύεται συχνά ως το πλέον αδύναμο μέρος, καθώς μέσω τυποποιημένων ΓΟΣ προβλέπεται η παραίτησή του από την προβολή των προστατευτικών γι' αυτόν ενστάσεων των άρθρων 862-868ΑΚ⁵⁰.

Η απάντηση περί της υπαγωγής ή μη του εγγυητή στο προστατευτικό πεδίο, μόνον δεδομένη δεν μπορούσε να θεωρηθεί, ιδίως κατά τα πρώτα έτη εφαρμογής του ν. 2251/1994, με τη νομολογία να διχάζεται και να καταλήγει συχνά σε αντίθετες κρίσεις⁵¹. Συγκεκριμένα, κατά τη θεωρητική προσέγγιση του προβλήματος, ο εγγυητής δεν φαίνεται εκ πρώτης όψεως να αποτελεί ο ίδιος τον αποδέκτη της παρεχόμενης από τον προμηθευτή υπηρεσίας⁵², ωστόσο συχνότατα ευρίσκεται στην ίδια ή και δυσχερέστερη θέση

⁵⁰Βλ. Γ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, 2013, ό.π., σελ. 505 επ.

⁵¹Βλ. και Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό, ό.π. σελ. 41-42 με παραπομπές σε νομολογία. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τη θεώρηση του εγγυητή ως καταναλωτή δεν έκανε δεκτή η ΑΠ 904/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, που έκρινε ότι η σύμβαση εγγύησης δεν συνδέεται με καμία καταναλωτική ανάγκη του εγγυητή. Ομοίως έκριναν και οι ΕφΘεσσ 492/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΑΘ 4682/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ κοκ.

⁵²Ετσι και ΕφΑΘ 8217/2006, ΧρηΔικ 2007, σελ. 262 με παρατηρήσεις Χ. Λιβαδά που συμφωνεί με την άποψη αυτή.

με τον πρωτοφειλέτη, καθώς υφίσταται όμοιο γνωσιολογικό έλλειμμα, έλλειμμα εναλλακτικών επιλογών κοκ, ενώ συνήθως και τα κίνητρα του εγγυητή είναι αμιγώς αλτρουιστικά π.χ. συνηθέστατη είναι η παροχή εγγύησης από συγγενικά πρόσωπα σε συμβάσεις στεγαστικών δανείων. Έτσι η αυτόνομη ανάγκη προστασίας του εγγυητή σε συνδυασμό με τον παρεπόμενο χαρακτήρα της σύμβασης εγγύησης που καθιστά παράλογο να αντιμετωπίζεται δυσμενέστερα ο εγγυητής από τον ίδιο τον πρωτοφειλέτη (του οποίου οι ανάγκες εξυπηρετούνται από τη βασική σχέση) ώθησε μέρος της θεωρίας και της νομολογίας⁵³ στην αποδοχή της υπαγωγής του εγγυητή στην έννοια του καταναλωτή και προ της ρητής ρύθμισης του ζητήματος. Η προβληματική πάντως για την ένταξη ή μη του εγγυητή στην έννοια του καταναλωτή προ του ν. 3587/2007 επιλύθηκε δια της ΟΛΑΠ 13/2015 που ενέταξε τον εγγυητή στο προστατευτικό πεδίο του ν. 2251/1994 με βάση τον παρεπόμενο χαρακτήρα της σύμβασης εγγύησης, υπό την προϋπόθεση ότι εγγυάται υπέρ καταναλωτή, δηλαδή τελικού αποδέκτη αγαθών ή υπηρεσιών και δεν εγγυάται στο πλαίσιο της επαγγελματικής/επιχειρηματικής του απασχόλησης.

Με την τροποποίηση που επήλθε στο ν. 2251/1994 δια του ν. 3587/2007, ο νομοθέτης αφουγκράστηκε την ανάγκη προστασίας του εγγυητή και προέβλεψε ρητά (άρ. 1 παρ. 4 περ. α', εδ. β', υποεδ. ββ') ότι ο εγγυητής, είτε επρόκειτο για φυσικό είτε για νομικό πρόσωπο, ενέπιπτε στην έννοια του καταναλωτή υπό δύο προϋποθέσεις: (α) εφ' όσον δεν ενεργούσε στο πλαίσιο επιχειρηματικής ή άλλης επαγγελματικής δραστηριότητας και (β) εφόσον εγγυόταν υπέρ καταναλωτή. Έτσι, έγινε δεκτό ότι καταναλωτής θεωρείται και ο εγγυητής ακόμη και σε σύμβαση με την οποία χορηγείται πίστωση σε έμπορο από τράπεζα για να καλύψει τις χρηματικές ανάγκες του, ως τελικός αποδέκτης υπηρεσιών⁵⁴. Ο ορισμός πάντως αυτός επικρίθηκε από μέρος της θεωρίας, με το σκεπτικό ότι ο μεν πρωτοφειλέτης-καταναλωτής κρινόταν με βάση το κριτήριο του τελικού αποδέκτη, ο δε εγγυητής με τη στενή ερμηνεία και το κριτήριο της μη κάλυψης επαγγελματικών αναγκών⁵⁵ και μάλιστα αθροιστικά με την υποχρέωση να εγγυάται υπέρ καταναλωτή.

Με την τροποποίηση πάντως που επήλθε δια του ν. 4512/2018, ο εθνικός νομοθέτης δεν προχώρησε σε ρητή υπαγωγή του εγγυητή στην έννοια του καταναλωτή, τίθεται επομένως το ερώτημα τι γίνεται με την έννομη θέση του εγγυητή. Κατ' ορθότερη πάντως γνώμη δεν τίθεται ζήτημα άρσης της σχετικής προστασίας συλλήβδην, αλλά ο εγγυητής προστατεύεται με βάση την υπαγωγή του στο νέο, στενό πλέον, ορισμό του καταναλωτή. Έτσι, ο εγγυητής (πρέπει να)

⁵³Βλ. ενδ. ΜΠρΘεσσ 34071/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵⁴Βλ. ΕφΘεσσ 459/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΘεσσ 2788/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵⁵Έτσι και Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, 2020, σελ. 100, Βασιλόπουλος σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τ. Ι, ό.π., σελ. 46-47.

προστατεύεται ως καταναλωτής και μπορεί να επικαλεστεί την ειδική προστασία του άρθρου 2 του ν. 2251/1994 για έλεγχο των ΓΟΣ της σύμβασης εγγύησης, όταν είναι φυσικό πρόσωπο που εγγυάται για σκοπούς οι οποίοι δεν σχετίζονται με την επιχειρηματική ή επαγγελματική του δραστηριότητα, (ή αν πληροί τα κριτήρια της πολύ μικρής επιχείρησης) και μάλιστα, κατ' ορθότερη γνώμη, είτε ο πρωτοφειλέτης εμπίπτει στην έννοια του καταναλωτή, είτε όχι⁵⁶.

2.2. Τα πιστωτικά ιδρύματα ως προμηθευτές

Η δυνατότητα ένταξης των πιστωτικών ιδρυμάτων στην έννοια του προμηθευτή, προκειμένου να εφαρμοστούν οι προβλέψεις της προστατευτικής νομοθεσίας του καταναλωτή δεν δημιούργησε όμοιες διχογνωμίες σε θεωρία και νομολογία. Ενόψει του άρθρου 1^α περ. 2 του ν. 2251/1994, ως τροποποιήθηκε από το ν. 4512/2018, προμηθευτής θεωρείται *«κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, ανεξάρτητα από το αν διέπεται από το ιδιωτικό ή δημόσιο δίκαιο, το οποίο ενεργεί ακόμη και μέσω κάθε άλλου προσώπου που ενεργεί στο όνομα του ή για λογαριασμό του, για σκοπούς οι οποίοι σχετίζονται με τις εμπορικές, επιχειρηματικές, βιοτεχνικές ή επαγγελματικές του δραστηριότητες»*⁵⁷. Ευθύς εξαρχής επομένως, η ευρύτητα του σχετικού ορισμού, ο οποίος ουσιαστικά θέτει ως μοναδικό κριτήριο τη σύνδεση της δραστηριότητας με οποιαδήποτε μορφή οικονομικής δραστηριότητας, είτε αυτή συνιστά παροχή προϊόντων είτε υπηρεσιών, καταλαμβάνει αναμφίβολα και τα πιστωτικά ιδρύματα. Άλλωστε, πιστωτικά ιδρύματα δύνανται εκ του νόμου να είναι μόνον ανώνυμες εταιρείες των οποίων οι κύριες –και ελάχιστες- δραστηριότητες είναι *«η αποδοχή καταθέσεων ή άλλων επιστρεπτέων κεφαλαίων από το κοινό και η χορήγηση δανείων ή λοιπών πιστώσεων για λογαριασμό τους»* (βλ. και άρ. 2, 3, 9 του ν. 4261/2014 και προηγουμένως άρ. 5 παρ.1 του ν. 3601/2007) και συνεπώς δεν υπάρχει εν προκειμένω αμφιβολία για τη δυνατότητα ένταξής τους στην έννοια του προμηθευτή για τις ανάγκες εφαρμογής του ν. 2251/1994.

⁵⁶Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 101.

⁵⁷Υπό την προγενέστερη του ν. 4512/2018 διατύπωση, κατ' άρ. 1 παρ. 4 περ. β' του ν. 2251/1994, προμηθευτής ήταν *«κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο, κατά την άσκηση της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής του δραστηριότητας, προμηθεύει προϊόντα ή παρέχει υπηρεσίες στον καταναλωτή. Προμηθευτής νοείται και ο διαφημιζόμενος»*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΓΟΣ-ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

3.1. Εννοιολογική προσέγγιση των Γενικών Όρων Συναλλαγών

Σύμφωνα με το άρ. 2 παρ. 1 του ν. 2251/1994 «*όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για μελλοντικές συμβάσεις (γενικοί όροι συναλλαγών) δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή, αν κατά την κατάρτιση της σύμβασης, τους αγνοούσε ανυπαιτίως όπως ιδίως όταν ο προμηθευτής δεν του υπέδειξε την ύπαρξή τους ή του στέρησε τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους*». Η διάταξη αυτή έχει τύχει εκτεταμένης ανάλυσης από τη θεωρία και νομολογία, με αποτέλεσμα να έχει παγιωθεί σε μεγάλο βαθμό η ερμηνεία και τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά των ΓΟΣ.

Ενόψει της γραμματικής ερμηνείας της διάταξης προκύπτει ευκρινώς ότι οι ΓΟΣ είναι συμβατικοί όροι, διατυπωμένοι εκ των προτέρων από το ισχυρότερο μέρος, ήτοι τον προμηθευτή, και οι οποίοι προορίζονται να αποτελέσουν το ομοιόμορφο περιεχόμενο μελλοντικών συμβάσεων⁵⁸. Εννοιολογικό στοιχείο, δηλαδή, των ΓΟΣ είναι η μονομερής (προ)διατύπωση αυτών από το ισχυρότερο μέρος. Ως εκ τούτου, ο αντισυμβαλλόμενος δεν δύναται να συνδιαμορφώσει ή εν γένει να επηρεάσει το περιεχόμενο των ΓΟΣ και άρα τα ατομικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου συμβαλλόμενου και των επίμαχων κάθε φορά περιστάσεων παραγνωρίζονται πλήρως.

Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι δια της τροποποίησης που επήλθε με το ν. 3587/2007 δεν απαιτείται πλέον προορισμός ΓΟΣ προς χρήση σε «*απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων*», αλλά αρκεί να είναι προορισμένοι να χρησιμοποιηθούν σε ορισμένο αριθμό συμβάσεων, ακόμη και πολύ χαμηλό κατά κρατούσα γνώμη, ομοιόμορφα, ακόμη κι αν δεν έχει γίνει πράγματι η χρήση τους σε μεγάλο βαθμό⁵⁹. Κύριο, δηλαδή, στοιχείο των ΓΟΣ, κατά τα ανωτέρω, είναι η πρόθεση του προμηθευτή να τους χρησιμοποιήσει στις μελλοντικές συμβάσεις. Κρίσιμο είναι να επαναλαμβάνεται το περιεχόμενο αυτών και όχι, π.χ. η ακριβής λεξιλογική διατύπωση, ενώ ο αριθμός των (όμοιων) μελλοντικών συμβάσεων δεν απαιτείται να είναι μεγάλος, αρκεί να αποτελεί πρόθεση του ισχυρότερου μέρους να χρησιμοποιήσει κάποιον ΓΟΣ πολλαπλά και όχι μόνον προς συγκεκριμένο αντισυμβαλλόμενο⁶⁰.

⁵⁸Βλ. και Ι. Καράκωστα, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, 2016, σελ. 125 με περαιτέρω παραπομπές.

⁵⁹Ετσι και Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 104.

⁶⁰Πρβλ. και ΠΠρΑθ 3229/1996, ΔΕΕ 1997 σελ. 75.

Οι ΓΟΣ αποτελούν όρους που εδράζονται σε συμβατική σχέση και όχι, λ.χ. σε κανόνες αναγκαστικού δικαίου⁶¹. Μέσω Γενικών Όρων Συναλλαγών είθισται να ρυθμίζονται τα «δευτερεύοντα ζητήματα» («*accidentielia negotii*») μίας σύμβασης σε αντίθεση με τα ουσιώδη που συνήθως αποτελούν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης. Επομένως, για παράδειγμα, σε μία σύμβαση στεγαστικού δανείου τα μέρη είθισται να διαπραγματεύονται, ως «*essentielia negotii*», το ποσό του δανείου που θα εκταμιευθεί, το χρόνο αποπληρωμής και το ύψος εκάστης δόσης ενώ οι λοιποί όροι της σύμβασης (δικαίωμα καταγγελίας, επιμερισμός εξόδων, κοκ) συνήθως ρυθμίζονται με προδιατυπωμένους από το πιστωτικό ίδρυμα ΓΟΣ, τους οποίους αποδέχεται ο δανειολήπτης χωρίς περιθώρια διαπραγμάτευσης. Οι ρυθμίσεις αυτές στόχο έχουν είτε να αποκλίνουν από τις διατάξεις ενδοτικού δικαίου της κείμενης νομοθεσίας προς όφελος του προμηθευτή, είτε να προβούν σε ρυθμίσεις ζητημάτων, για τα οποία υπάρχει κενό δικαίου στην κείμενη νομοθεσία⁶².

Γενικοί Όροι Συναλλαγών δύνανται να υπάρξουν σε κάθε μορφή σύμβασης ιδιωτικού δικαίου, με εξαίρεση προφανώς τις συμβάσεις που δεν προορίζονται να έχουν μαζικό χαρακτήρα, όπως λ.χ. συμβάσεις οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου, καθώς και συμβάσεις εργατικού δικαίου που έχουν ιδιότυπο καθεστώς⁶³. Καμία επίδραση δεν ασκεί επίσης στην εφαρμογή των προβλέψεων για τους ΓΟΣ το αν προέρχονται από προμηθευτή που η δραστηριότητά του διέπεται αμιγώς από το ιδιωτικό δίκαιο, ή από φορέα δημοσίου καθώς και σε αυτή την περίπτωση υπάρχει η ίδια (αν όχι μεγαλύτερη ενόψει της μονοπωλιακής ή ολιγοπωλιακής οργάνωσης των σχετικών αγορών) ανάγκη προστασίας του καταναλωτή. Το ίδιο ισχύει και σε περίπτωση που οι ΓΟΣ δεν έχουν καταρτιστεί από τον ίδιο το χρήστη των ΓΟΣ, αλλά από έτερο πρόσωπο, π.χ. από επαγγελματική ένωση στην οποία ανήκει⁶⁴.

Πάντως, η παρ. 9 του άρ. 2 του ν. 2251/1994 που αφορά την προστασία των πολύ μικρών επιχειρήσεων έχει επεκτείνει την παρεχόμενη στο πεδίο των ΓΟΣ προστασία και σε «κάθε όρο σύμβασης που δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομική διαπραγμάτευσης». Οι όροι αυτοί δεν είναι εν στενή εννοία ΓΟΣ, καθώς δεν είναι αναγκαίο να προορίζονται για πολλαπλή χρήση, αλλά

⁶¹Πρβλ. και ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶²Άλλωστε έχει επισημανθεί ότι ένας ΓΟΣ που επαναλαμβάνει το περιεχόμενο κανόνων δικαίου δεν συνιστά κατά κυριολεξία ΓΟΣ, καθώς η ισχύς του θεμελιώνεται στη νομοθετική του προέλευση και όχι στη σύμβαση. Βλ. σχετικά και Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό, 2014, σελ. 59-60.

⁶³Βλ. και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 105.

⁶⁴Βλ. και ΠΠρΑθ 3229/1996, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, σύμφωνα με την οποία «η διατύπωση αυτή (ενν. των ΓΟΣ) εκ των προτέρων μπορεί να γίνει όχι απαραίτητα από τον χρήστη (επιχείρηση) αλλά και από μία τρίτη πλευρά όπως επαγγελματική ένωση στην οποία ανήκει, χρήσης ή διοικητική αρχή ή ακόμη και από τον ίδιο τον πελάτη με τρόπο οριστικό πριν από την σύναψη της συμβάσεως και δεν αποτελούν αντικείμενο διαπραγματεύσεως κατά την σύναψη».

ένεκα της αξιολόγησής του με τον ίδιο τρόπο με τους ΓΟΣ θεωρείται σκόπιμο να γίνει αναφορά στις μορφές που μπορούν να προσλάβουν. Στην πράξη, πέραν των εν στενή εννοία ΓΟΣ, οι λοιποί μη διαπραγματεύσιμοι όροι μπορεί να είναι είτε προδιατυπωμένοι όροι εφάπαξ χρήσης, για συγκεκριμένη, δηλαδή, συμβατική σχέση, είτε μη προδιατυπωμένοι μεν όροι που δεν αποτέλεσαν όμως αντικείμενο διαπραγμάτευσης⁶⁵. Στους πρώτους, ο κίνδυνος είναι σαφώς μικρότερος σε σχέση με τους συνήθεις ΓΟΣ, παραμένει όμως δεδομένου ότι η προδιατύπωση δεν επιτρέπει στον καταναλωτή οιαδήποτε απόκλιση ή διαπραγμάτευση, στους δε δεύτερους ο κίνδυνος είναι ακόμη μικρότερος, καθώς είναι συνήθεις προτάσεις τις οποίες απλώς δεν διαπραγματεύεται ο καταναλωτής χωρίς αυτό να συνεπάγεται άνευ ετέρου ότι γίνεται προσπάθεια εκμετάλλευσης της θέσης του ή τυχόν απειρίας του από τον προμηθευτή. Ενόψει πάντως του γράμματος της διάταξης 2 παρ. 9 του ν. 2251/1994, γίνεται γενικώς δεκτή η υποβολή και των όρων αυτών στον έλεγχο του άρθρου 2, διστακτική όμως παραμένει η θεωρία αναφορικά με το αν πρέπει στις περιπτώσεις αυτές οι καταναλωτές να απολαύουν και των αποδεικτικών διευκολύνσεων που ισχύουν για τους ΓΟΣ⁶⁶.

3.2. Εξαιρέσεις όρων από το δικαστικό έλεγχο των ΓΟΣ

3.2.1. Δηλωτικοί όροι

Μείζονος σημασίας ζήτημα είναι η οριοθέτηση των όρων που εξαιρούνται a priori από το δικαστικό έλεγχο των ΓΟΣ, ο οποίος λαμβάνει χώρα σύμφωνα με τα αναλυτικώς προβλεπόμενα αμέσως κατωτέρω. Η πρώτη κατηγορία τέτοιων όρων είναι οι λεγόμενοι «δηλωτικοί όροι» ή «*naturalia negotii*». Με τον όρο αυτό αποδίδονται οι όροι των συναλλαγών που επαναλαμβάνουν διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας, είτε πρόκειται για αναγκαστικού είτε για ενδοτικού δικαίου. Η πρόβλεψη αυτή δεν εισήχθη ποτέ στο εθνικό δίκαιο, προβλέπεται όμως ρητά στο άρθρο 1 παρ. 2 της Οδηγίας 93/13 «*οι ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου*⁶⁷ καθώς και διατάξεις ή αρχές

⁶⁵Βλ. Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 107-108.

⁶⁶Βλ. Γ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 218-219.

⁶⁷Η αναφορά της διάταξης σε «*διατάξεις αναγκαστικού δικαίου*» δεν ακριβολογεί, αλλά εννοεί διατάξεις του τιθέμενου δεσμευτικού δικαίου, είτε αναγκαστικού είτε ενδοτικού, πρβλ. και Γ. Δέλλιο, Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του ιδιωτικού δικαίου, 2001, σελ. 372. Βλ. άλλωστε και τη

διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα, ιδίως στον τομέα των μεταφορών, δεν υπόκεινται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.»

Η αιτιολογία της ίδιας της Οδηγίας 93/13 για την εν λόγω ρύθμιση είναι ότι «οι νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών που καθορίζουν, άμεσα ή έμμεσα, τους όρους των συμβάσεων με τους καταναλωτές θεωρείται ότι δεν περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες· ότι, κατά συνέπεια, δεν χρειάζεται να υπάγονται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας οι ρήτρες που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και αρχές ή διατάξεις διεθνών συμβάσεων, στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα».

Καθίσταται, επομένως, σαφές ότι κρίσιμη είναι η απόκλιση ή μη από την κείμενη νομοθεσία που θα διείπε την εκάστοτε συναλλακτική σχέση. Ωστόσο, ακριβώς λόγω της ως άνω εξαίρεσης από τον έλεγχο, το ΔΕΕ έχει ερμηνεύσει ότι απαιτείται συστατική ερμηνεία και εφαρμογή της διάταξης⁶⁸, ώστε να περιοριστεί το εύρος των όρων που δεν τυγχάνουν ελέγχου στους απολύτως αναγκαίους, καθώς και ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να διαπιστώσουν αν πράγματι η συμβατική ρήτρα μεταφέρει κατά ουσία και περιεχόμενο τη διάταξη, ως αυτή θα εφαρμοζόταν ούτως ή άλλως στην ένδικη διαφορά⁶⁹. Πάντως, έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι ακόμη και δηλωτικός όρος οφείλει να διέλθει του ελέγχου διαφάνειας, για να διαπιστωθεί, αν είναι (γλωσσικά, ιδίως) σαφής, αν ο προμηθευτής που χρησιμοποιεί αυτόν έχει μεταβάλλει τη διατύπωση κοκ⁷⁰, δηλαδή η καταχρηστικότητά του ελέγχεται μόνο στην περίπτωση που ο όρος αυτός προσκρούει στην αρχή της διαφάνειας, ενώ αν εμπίπτει στα «*accidentalia negotii*», υπόκειται σε πλήρη έλεγχο καταχρηστικότητας, χωρίς περιορισμούς⁷¹.

Πρόσφατο παράδειγμα όρου που δίχασε τη θεωρία και τη νομολογία, αναφορικά με την ιδιότητά του ως δηλωτικού ή μη, είναι η λεγόμενη «*ρήτρα ισοτιμίας*» στα δάνεια σε ελβετικό φράγκο, σύμφωνα με την οποία οι δανειολήπτες υποχρεούνταν να καταβάλλουν τις τοκοχρεωλυτικές δόσεις σε ευρώ, με βάση την τρέχουσα ισοτιμία (σσ. του χρόνου καταβολής

σχετική αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας κατά την οποία «η έκφραση «*νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου*» που αναφέρονται στο άρθρο 1 παράγραφος 2 καλύπτει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμο μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως».

⁶⁸Βλ. απόφαση ΔΕΕ Kusionova/SmartCapital, 34/13, σκ. 77, δημοσιευμένη στον υπερσύνδεσμο <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62013CJ0034&lang1=el&type=TEXT&ancre=>.

⁶⁹Βλ. απόφαση ΔΕΕ Brusse/Garabito, 488/11, σκ. 31, δημοσιευμένη στον υπερσύνδεσμο <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62011CJ0488&lang1=el&type=TEXT&ancre=>.

⁷⁰Βλ. Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 132.

⁷¹Βλ. Α. Ευθυμίου, 1914-2014: Η εκατονταετηρίδα του ν. 146/1914 ως αφορμή για νομοθετική μεταρρύθμιση;, ΧρΔ 2014, σελ. 609 επ.

εκάστης δόσης) μεταξύ ευρώ και ελβετικού φράγκου (για το ζήτημα βλ. αναλυτικά κατωτέρω, υπό 6.1.2.).

3.2.2. Όροι που ρυθμίζουν τις βασικές παραμέτρους της σύμβασης

Ως προελέχθη ανωτέρω, για την εννοιολογική προσέγγιση των ΓΟΣ, τα συμβαλλόμενα μέρη είθισται να διαπραγματεύονται τα *essentia negotii* εκάστης σύμβασης. Άλλωστε, και κατ' άρθρο 4 παρ. 2 της Οδηγίας 93/13, «η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής αφενός και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό»⁷². Εκ της ως άνω διατύπωσης, μέρος της θεωρίας και της νομολογίας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι όροι που καθορίζουν το βασικό περιεχόμενο της σύμβασης εκφεύγουν του ελέγχου καταχρηστικότητας⁷³. Ενδιάμεση θέση προτείνεται από μέρος της θεωρίας, η οποία προτείνει τον έλεγχο των σχετικών όρων μόνο σε περιπτώσεις αδιαφάνειας ή ατελούς ανταγωνισμού της αγοράς⁷⁴. Τη κατεύθυνση αυτή φαίνεται να υιοθετεί και η ελληνική νομολογία, που τονίζει ότι «οι δυσμενείς οικονομικές συνέπειες θα πρέπει να είναι ευκρινείς»⁷⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΓΟΣ

⁷²Βλ. και τη σχετική αιτιολογική σκέψη ότι «για τις ανάγκες της παρούσας οδηγίας η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα δεν πρέπει να αφορά τις ρήτρες που περιγράφουν το βασικό αντικείμενο της σύμβασης ούτε τη σχέση ποιότητας τιμής του προμηθευμένου αγαθού ή της παροχής· ότι το βασικό αντικείμενο της σύμβασης και η σχέση ποιότητας/τιμής μπορούν, ωστόσο, να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα άλλων ρητρών...».

⁷³Γ. Δέλλιος, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 191-192, που εκθέτει επιχειρήματα υπέρ της άρνησης του ελέγχου, με περαιτέρω παραπομπές.

⁷⁴Ετσι και Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 113 επ.

⁷⁵ΑΠ 430/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία για την προστασία του καταναλωτή, ο έλεγχος της νομιμότητας και εγκυρότητας των ΓΟΣ διέρχεται από τρία διαδοχικά στάδια: α. τον έλεγχο της ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση, β. την ερμηνεία ενός ΓΟΣ και γ. τον έλεγχο του περιεχομένου ενός ΓΟΣ.

4.1.Στάδιο ελέγχου ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση

Υπό το πρίσμα του ν. 2251/1994 και δη από τη διατύπωση του όρου 2 παρ. 1 αυτού, προκύπτει ότι για την ένταξη των ΓΟΣ σε μία σύμβαση απαιτείται προκριματικά μια ιδιαίτερη συμφωνία ενσωμάτωσης αυτών⁷⁶, αντικείμενο της οποίας δεν είναι το περιεχόμενό τους αλλά μόνον η ισχύς τους. Δεν αρκεί προφανώς η επιθυμία του προμηθευτή για την ένταξή τους, αλλά απαιτείται πραγματική (όχι ξεχωριστή, αλλά ως μέρος της κύριας σύμβασης) συμφωνία με τον αντισυμβαλλόμενο του καταναλωτή, ο οποίος αποδέχεται την ενσωμάτωση των ΓΟΣ ως σύνολο. Οι ΓΟΣ, επομένως, θεωρούνται ως μηδέποτε ενταχθέντες νομότυπα σε μια σύμβαση, εάν ο καταναλωτής ανυπαίτια αγνοεί αυτούς, ενώ αντίθετα δεσμεύεται εφόσον ο προμηθευτής υπέδειξε αυτούς, αλλά ο καταναλωτής τους αγνόησε.

Ουσιαστικά η προϋπόθεση της ανυπαίτιας άγνοιας εξειδικεύεται μεν στις δύο αναφερόμενες στο νόμο περιπτώσεις (σσ. α. όταν οι ΓΟΣ δεν υπεδείχθησαν στον καταναλωτή από τον προμηθευτή και β. όταν ο προμηθευτής στέρησε στον καταναλωτή τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους), έχει όμως και αυτοτελή σημασία, κυρίως όσον αφορά τις λεγόμενες αιφνιδιαστικές ή «απροσδόκητες» ρήτρες⁷⁷. Με τον όρο αυτό δηλώνονται οι ρήτρες που έχουν τόσο ασυνήθιστο περιεχόμενο που, ακόμη και εάν η διατύπωσή τους είναι σαφής, είναι προφανές ότι δεν αναμένονται από το μέσο καταναλωτή⁷⁸, είτε γιατί κατά περιεχόμενο δεν έχουν σχέση με την συμβατική ενοχή, είτε γιατί αντιφάσκουν έντονα με το σκοπό αυτής και «μεταβάλλουν την εικόνα που δικαιολογημένα έχει δημιουργηθεί

⁷⁶Βλ. ενδ. και την επί συλλογικής αγωγής απόφαση ΠΠρΑθ 1119/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, σύμφωνα με την οποία «ο προμηθευτής οφείλει να προβεί σε ρητή επισήμανση προς τον καταναλωτή κατά τη σύναψη της σύμβασης ότι η σύμβαση πρέπει να καταρτιστεί κατά τους προτεινόμενους όρους. Ρητή επισήμανση σημαίνει ρητή παραπομπή».

⁷⁷Οι ρήτρες αυτές δεν αναφέρονται ευθέως στη διάταξη του άρθρου 2, υπάγονται όμως στη συγκεκριμένη περίπτωση. Βλ. πάντως και Φ. Δωρή, Ο χαρακτηρισμός αντισυμβαλλόμενων τραπεζών ως καταναλωτών, ως προϋπόθεση για την προστασία τους από καταχρηστικούς ΓΟΣ, ό.π., σελ. 745 που επικρίνει την έλλειψη διάταξης που να προστατεύει τον καταναλωτή από τις απροσδόκητες ρήτρες.

⁷⁸Πρβλ. ενδ. Γ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 230-231.

στον πελάτη αναφορικά με το ύψος του τιμήματος ή την έκταση της κύριας παροχής, δηλαδή στοιχεία που είναι συνήθως και τα μόνα που πράγματι εξετάζει ο πελάτης κατά τη σύναψη της σύμβασης⁷⁹». Ως κριτήρια για την εικόνα που δικαιολογημένα έχει δημιουργηθεί στον πελάτη αξιοποιούνται τα αναφερόμενα στο άρθρο 6 περ. β' του εν λόγω άρθρου, ώστε να αναδειχθεί αν η ρήτρα αντιστρατεύεται την αρχή της διαφάνειας, ως αυτή αναλύεται κατωτέρω. Πάντως, όσον αφορά αρχικώς το πεδίο της ένταξης ΓΟΣ στη σύμβαση το οποίο εξετάζεται στην παρούσα ενότητα, σημειώνεται ότι απροσδόκητες ρήτρες μπορούν να ενταχθούν στη σύμβαση αν ο προμηθευτής υποδείξει ιδιαιτέρως και ρητώς την ύπαρξή τους στον καταναλωτή⁸⁰, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν θα υπαχθούν στον έλεγχο καταχρηστικότητας κατά περιεχόμενο (του άρθρου 2 παρ. 6 ή και σε ορισμένες περιπτώσεις της παρ. 7 του ν. 2251/1994).

Η διάταξη, εν γένει, απαιτεί πραγματική γνώση της ένταξης των ΓΟΣ ως δεσμευτικών όρων στη σύμβαση. Προς επίτευξη αυτής και κατ' άρθρο 2 παρ. 2 του ν. 2251/1994, απαιτείται διατύπωση των ΓΟΣ εγγράφως⁸¹, στην ελληνική γλώσσα και κατά τρόπο σαφή, συγκεκριμένο και εύληπτο⁸², με πρόσφορο για τη συγκεκριμένη περίπτωση τρόπο και το αργότερο μέχρι το χρόνο κατάρτισης της σύμβασης⁸³. Κατ' αρχήν, δηλαδή, σύμφωνα και με τα ανωτέρω αναφερθέντα, ο προμηθευτής αναλαμβάνει κατά νόμον την υποχρέωση να επιστήσει την προσοχή στον καταναλωτή περί της ύπαρξης δεσμευτικών ΓΟΣ στο σύνολό τους, και όχι σε έκαστο εξ αυτών. Οι ΓΟΣ για τους οποίους δεν συντρέχουν οι ως άνω εκτεθείσες προϋποθέσεις δεν εντάσσονται νομότυπα στη σύμβαση και ως εκ τούτου δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή.

Η σιωπή του καταναλωτή δεν σημαίνει άνευ ετέρου την αποδοχή των όρων⁸⁴, αλλά θα πρέπει να συνοδεύεται και από ειδικές περιστάσεις, λ.χ. την ανεπιφύλακτη εκτέλεση της σύμβασης. Ενδεικτική σε αυτό το σημείο είναι η απόφαση υπ' αριθμ. ΑΠ 491/2016⁸⁵, δια της οποίας αναιρέθηκε η υπ' αριθμ. 946/2013 απόφαση του Εφετείου Πειραιώς και κρίθηκε ότι δυσχερώς μπορεί να συναχθεί η σιωπηρή κατάρτιση απαλλακτικής ρήτρας από μόνη την

⁷⁹Βλ. ενδ. ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, που πάντως εντάσσει το ζήτημα των απροσδόκητων ρητρών στην περ. ε' του άρθρου 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994. Για τις απροσδόκητες ρήτρες ως αντίθετες στην αρχή της διαφάνειας, βλ. και ΕφΠειρ 791/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁰Ετσι και Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 190.

⁸¹Δυνάμει της τροποποίησης που επήλθε δια του ν. 3587/2007. Πρβλ. πάντως και αρχική διατύπωση του ν. 2251/1994 σύμφωνα με την οποία η τήρηση έγγραφου τύπου δεν ήταν αναγκαία προϋπόθεση. Η προσθήκη αυτή ενδεχομένως να μην είναι συμβατή με το κείμενο της Οδηγίας 93/13, ως ισχύει πρβλ. σχετικώς και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 163.

⁸²Βλ. και άρ. 5 της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, ως ισχύει.

⁸³Βλ. και Γνωμοδότηση Ι. Καράκωστα για υπόθεση TravelCard, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ό.π., σελ. 534.

⁸⁴Βλ. και Α. Κοτζάμπαση, Οι απαλλακτικές ρήτρες στους γενικούς όρους συναλλαγών, 2001, σελ. 79.

⁸⁵ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αναγραφή σε πινακίδα δήλωσης του οφειλέτη περί αποκλεισμού της ευθύνης του, καθώς ο αντισυμβαλλόμενος του απαλλασσόμενου είναι απαραίτητο να γνωρίζει ότι αφενός συμφωνείται ρήτρα περί απαλλαγής, αφετέρου ότι αναλαμβάνει κινδύνους.

Στο τραπεζικό, πάντως, πεδίο το ζήτημα της σιωπής του καταναλωτή είναι χωρίς ιδιαίτερο αντίκρισμα, καθώς καλείται να υπογράψει τα κείμενα των προδιατυπωμένων όρων, τα λεγόμενα «ψιλά γράμματα» που έχουν προετοιμάσει τα πιστωτικά ιδρύματα για αόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων. Ο δε (συχνός) ισχυρισμός των καταναλωτών ότι δεν είχαν γνώση τι υπέγραφαν, καθώς δεν είχαν διαβάσει τους σχετικούς όρους είναι συνήθως αλυσιτελής στο παρόν στάδιο, με συνέπεια οι ΓΟΣ να εντάσσονται στη σύμβαση του με τον προμηθευτή. Πάντως, αν ο καταναλωτής γνωρίζει τους ΓΟΣ από προηγούμενη όμοια συναλλαγή του με τον προμηθευτή, ορθά υποστηρίζεται ότι δεν χρειάζεται να θέτει κάθε φορά εκ νέου υπόψη του καταναλωτή τους όρους, αλλά αρκεί να παραπέμψει στους ήδη γνωστούς⁸⁶.

Με την πλήρωση των ως άνω προϋποθέσεων ένταξης, σε συνδυασμό με τις τιθέμενες από τις γενικές αρχές του ΑΚ (αναφορικά με τη σύμπτωση δηλώσεων βούλησης για την επίτευξη συμφωνίας), οι ΓΟΣ, ως σύνολο, ενσωματώνονται στη σύμβαση. Εάν ελλείπει οιαδήποτε από τις προπεριγραφείσες προϋποθέσεις, οι ΓΟΣ δεν έχουν καταστεί περιεχόμενη της σύμβασης, η οποία όμως εξακολουθεί να είναι κατ' αρχήν έγκυρη, κατ' εφαρμογή της ΑΚ 181, με αναπλήρωση των όρων είτε με βάση το ενδοτικό δίκαιο, είτε με βάση συμπληρωματική ερμηνεία. Η συνέπεια πάντως της μη ενσωμάτωσης, όπως προκύπτει από το ίδιο το γράμμα του άρ. 2 παρ. 1 του ν. 2251/1994 είναι ότι οι ΓΟΣ δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή, επομένως, είναι ανίσχυροι υπέρ του και μόνος αυτός δύναται να επικαλεσθεί τη μη δεσμευτικότητά τους επειδή δεν εντάχθηκαν νομότυπα στη σύμβαση⁸⁷.

4.2. Στάδιο ερμηνείας των ΓΟΣ

Σε δεύτερο στάδιο και εφόσον έχει διαπιστωθεί ότι οι ΓΟΣ εντάχθηκαν προσηκόντως και έχουν καταστεί νομότυπα περιεχόμενο της σύμβασης, ακολουθεί το στάδιο ερμηνείας τους, καταρχήν βάσει των δύο ερμηνευτικών κανόνων που τίθενται στο άρ. 2 παρ. 3-5 του ν. 2251/1994. Αυτονόητα, συμπληρωματικά των ως άνω ειδικών ερμηνευτικών κανόνων

⁸⁶Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ό.π., σελ. 123.

⁸⁷Βλ. και Γ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 234-235.

εφαρμόζονται και οι γενικοί ερμηνευτικοί κανόνες του ΑΚ και ιδίως οι διατάξεις 173ΑΚ και 200ΑΚ⁸⁸.

Ο πρώτος εκ των δύο ερμηνευτικών κανόνων του ν. 2251/1994 (παρ. 3) προβλέπει ότι «*όροι που συμφωνήθηκαν ύστερα από ατομική διαπραγμάτευση μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών (ειδικοί όροι) υπερισχύουν των αντίστοιχων γενικών όρων*»⁸⁹. Η ελληνική νομολογία, πάντως, δεν δίστασε να προχωρήσει σε εφαρμογή του ως άνω κανόνα, ακόμη και πριν τη ρητή θέση του σε ισχύ⁹⁰. Δυνάμει του κανόνα αυτού, σε περίπτωση αντιφατικών όρων, ο ένας εκ των οποίων προήλθε από ατομική διαπραγμάτευση των συμβαλλόμενων μερών, αυτός κατισχύει αντίθετου προδιατυπωμένου όρου⁹¹. Για την εφαρμογή, επομένως, της διάταξης, απαιτείται ειδική συμφωνία των μερών ύστερα από ατομική διαπραγμάτευση, ανεξάρτητα από το αν η συμφωνία αυτή είναι ρητή ή σιωπηρή⁹², και αντίθεση μεταξύ της συμφωνίας αυτής και ενός ΓΟΣ. Ως έχει κριθεί νομολογιακά⁹³ «*χειρόγραφοι όροι υπερισχύουν των έντυπων ως ειδικότεροι (δεν έχουν προκατασκευασθεί, αλλά ειδικά συμφωνηθεί για την εξατομικευμένη περίπτωση)*». Η ονομασία «*χειρόγραφοι*» δεν προϋποθέτει να είναι στην κυριολεξία να είναι ο όρος γραμμένος με το χέρι, αλλά είναι αδιάφορο με τι μέσο έχει γραφεί, αρκεί να μην είναι από εκείνους τους όρους που ο προμηθευτής έχει προκατασκευάσει και με τους οποίους συναλλάσσεται, χωρίς διαπραγμάτευση των κατ' ιδίαν όρων έναν προς έναν, γράφονται δε συνήθως στην πρώτη σελίδα και περιέχουν τα εξατομικευμένα στοιχεία της σύμβασης.

Στον συγκεκριμένο ερμηνευτικό κανόνα πάντως δεν εμπίπτει η περίπτωση αντίφασης μεταξύ δύο προδιατυπωμένων όρων μεταξύ τους, που μπορεί να επιλυθεί είτε δια των «*κοινών*» ερμηνευτικών εργαλείων του ΑΚ (173,200 ΑΚ), είτε δια της κατωτέρω αναλυθείσας ερμηνευτικής αρχής του άρθρου 2 παρ. 4 του ν. 2251/1994 («*in dubio contra stipulatorem*» ή «*ambiguitas contra preferentem*»). Ακόμη, κατ' ορθότερη γνώμη, στην εξεταζόμενη περίπτωση ο ειδικός όρος υπερισχύει του γενικού ακόμη και εάν είναι δυσμενέστερος αυτού⁹⁴.

⁸⁸Πρβλ. και Ι. Καράκωστα, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ό.π., σελ. 134. Βλ. πάντως και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 127, που υποστηρίζει ότι και στους ΓΟΣ ως γενική μέθοδος ερμηνείας προκρίνεται η πρόταξη της υποκειμενικής ερμηνείας κατ' άρ. 173 ΑΚ.

⁸⁹Στη διατύπωση του ν. 1961/1991 (που προηγήθηκε του ν. 2251/1994) και δη στο άρθρο 24 παρ. 3 αυτού, οι ειδικοί όροι επικρατούσαν μόνον εφόσον ήταν ευνοϊκότεροι των γενικών.

⁹⁰Βλ. ενδ. ΕφΑθ 2251/1984, ΕΕμπΔ 1984 σελ. 634, στην οποία το Δικαστήριο έκρινε σε ασφαλιστήριο συμβόλαιο πλοίου ότι ο ειδικός όρος που τέθηκε δακτυλογραφημένος υπερισχύει του αντίθετου γενικού όρου.

⁹¹Πρβλ. και Κ. Δελούκα-Ιγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή-Ενωσιακό και Ελληνικό, ό.π., σελ. 72.

⁹²Ετσι Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 213.

⁹³ΕφΑθ 4902/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹⁴Βλ. σχετικά Π. Παπανικολάου, Μεθοδολογία ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 2000, αριθμ. 579, βλ. πάντως την αντίθετη ΠΠρΑθ 4046/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Ο δεύτερος εκ των δύο ερμηνευτικών κανόνων που τίθεται στην παρ. 4 του άρθρου 2 του ν. 2251/1994, κατ' ακολουθία της γενικής αρχής προστασίας του ασθενέστερου μέρους που διέπει το νομικό μας σύστημα, προβλέπει ότι «κατά την ερμηνεία των γενικών όρων συναλλαγών λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη προστασίας των καταναλωτών» (εδ. α') και μάλιστα σε περίπτωση προδιατύπωσης ενός όρου από τον προμηθευτή ή από τρίτο για λογαριασμό του, εν αμφιβολία ο όρος αυτός ερμηνεύεται με τον ευνοϊκότερο για τον καταναλωτή τρόπο (εδ. β', βλ. σχετικά και άρθρο 5 της Οδηγίας 93/13). Η γραμματική προσέγγιση της διάταξης, οδηγεί εύλογα στο συμπέρασμα ότι ο νομοθέτης εκκινεί από το γενικό ερμηνευτικό κανόνα «*in dubio contra stipulatorem*»⁹⁵. Ο ερμηνευτικός αυτός κανόνας έχει τις ρίζες του στο Ρωμαϊκό δίκαιο. Στο βαθμό που ο συντάκτης διατυπώνει μονομερώς τη βούλησή του, θα μπορούσε και όφειλε να έχει εκφραστεί με μεγαλύτερη σαφήνεια, κατά συνέπεια είναι λογικό να επωμίζεται τον κίνδυνο της ασυνέπειάς του⁹⁶. Το βάρος αυτό του καταρτίζοντος τον όρο να τον διατυπώνει σαφώς, εμφανίζεται με όμοιο τρόπο στο σύνολο σχεδόν των εννόμων τάξεων, είναι δε εύλογο να καταλήγει ο όρος σε βάρος αυτού που τον συνέταξε, προσπαθώντας προφανώς να διασφαλίσει τα συμφέροντά του⁹⁷.

Προκειμένου να τύχει εφαρμογής η διάταξη, προϋποτίθεται προφανώς η διαπίστωση ύπαρξης ασάφειας του όρου, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι δυνατή η ερμηνεία αυτού με τουλάχιστον δύο αντικρουόμενες ερμηνευτικές εκδοχές, με βάση τις προσδοκίες του μέσου καταναλωτή⁹⁸ ή αντιφατικότητα δύο γενικών όρων⁹⁹. Η αναφορά σε διατύπωση των όρων μονομερώς από τον προμηθευτή «ή από τρίτο για λογαριασμό του προμηθευτή» συμπεριλαμβάνει ορθά τις περιπτώσεις εκείνες που ο προμηθευτής δεν συνέταξε μεν ο ίδιος (δια των αρμοδίων υπηρεσιών του) τους όρους, αλλά τρίτοι προασπίζοντας συμφέροντας προμηθευτών, όπως ενδεικτικά συλλογικές οργανώσεις, εμπορικά επιμελητήρια κ.ο.κ.

Έχει πάντως παρατηρηθεί (επικριτικά σε ορισμένες περιπτώσεις από τη θεωρία) ότι η νομολογία διέρχεται χωρίς ιδιαίτερο έλεγχο τα στάδια ένταξης και ερμηνείας των ΓΟΣ, κρίνοντας αυτούς ως καταχρηστικούς κατά περιεχόμενο¹⁰⁰, παρακάμπτοντας και αδρανοποιώντας εσφαλμένα τα δύο πρώτα στάδια ελέγχου του νόμου.

⁹⁵Γ. Δέλλιος, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 242.

⁹⁶Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή- Ενωσιακό και Ελληνικό, ό.π., σελ. 71.

⁹⁷Έτσι ΠΠρθεσσ 7135/1995, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, σύμφωνα με την οποία η ερμηνεία γίνεται κατά του ασφαλιστή ως συντάκτη της σύμβασης, αφού μπορούσε και όφειλε να εκφραστεί σαφέστερα.

⁹⁸Για το πρότυπο του μέσου καταναλωτή βλ. κατωτέρω υπό 4.4.1.

⁹⁹Έτσι Γ. Δέλλιος, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 233-234.

¹⁰⁰Βλ. ενδ. Γ. Μεντή, Γενικοί Όροι Συναλλαγών σε Καταναλωτικές και Εμπορικές Συμβάσεις, ό.π., σελ. 218.

4.3. Στάδιο ελέγχου του περιεχομένου των ΓΟΣ

Κατόπιν ολοκλήρωσης και του σταδίου ερμηνείας των ΓΟΣ με γνώμονα τους δύο προαναφερθέντες κανόνες, ακολουθεί το τελικό και κρισιμότερο στάδιο ελέγχου τους, που αφορά στην καταχρηστικότητα ή μη του περιεχομένου αυτών. Ο εν λόγω έλεγχος λαμβάνει χώρα με βάση τα κριτήρια που τίθενται από τα άρθρα 2 παρ. 6 και παρ. 7 του ν. 2251/1994. Συγκεκριμένα, το άρ. 2 παρ. 6 καθιερώνει μια γενική ρήτρα ελέγχου που έγκειται στην εξέταση του κατά πόσο το περιεχόμενο ενός ΓΟΣ οδηγεί σε σημαντική διατάραξη της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλόμενων μερών σε βάρος του καταναλωτή, ενώ το άρ. 2 παρ. 7 αποτελεί έναν κατάλογο, μια «μαύρη λίστα» 32 *per se* καταχρηστικών όρων. Η μέθοδος που ακολουθείται ως προς την εξέταση της καταχρηστικότητας ή μη είναι η μέθοδος της «ανεστραμμένης πυραμίδας», υπό την έννοια ότι ο εφαρμοστής του δικαίου πρώτα ελέγχει εάν ο συγκεκριμένος ΓΟΣ εμπίπτει σε κάποια από τις άνευ ετέρου απαγορεύσεις του άρ. 2 παρ. 7 και εν συνεχεία αξιολογεί την εναρμόνιση αυτού με τη γενική ρήτρα του άρ. 2 παρ. 6¹⁰¹. Η μεθοδολογική αυτή προσέγγιση θα ακολουθηθεί και στην παρούσα.

Οι απαγορευμένοι όροι της παρ. 7 είναι ρήτρες που εξοπλίζουν τον προμηθευτή με υπέρμετρα δικαιώματα ή επιβάλλουν στους καταναλωτές υπέρμετρες υποχρεώσεις που δεν δικαιολογούνται από τις περιστάσεις, τη φύση και το σκοπό της σύμβασης¹⁰². Εύλογα πάντως επισημαίνεται ότι οι *per se* καταχρηστικοί όροι του άρ. 2 παρ. 7 είναι ουσιαστικά εξειδικεύσεις της γενικής ρήτρας του άρ. 2 παρ. 6 και κατ' επέκταση της ΑΚ 281¹⁰³, χωρίς πάντως αυτό να αίρει τη σημασία της ενδεικτικής απαρίθμησης που επιβοηθά σημαντικά στην ασφάλεια δικαίου, παρέχοντας και σαφή προσανατολισμό στο δικαστήριο, ως προς το αν ο υπό εξέταση όρος είναι καταχρηστικός¹⁰⁴.

¹⁰¹Πρβλ. και Α. Λελεντζή, Ο έλεγχος του περιεχομένου των ΓΟΣ κατά την πρόσφατη νομολογία του ΑΠ, ΝοΒ 2002, σελ. 279.

¹⁰²Βλ. και Βασιλόπουλο σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, 2008, τ. Ι, σελ. 22.

¹⁰³Έτσι Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 144.

¹⁰⁴Πρβλ. ενδ. ΕφαΘ 2386/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, σύμφωνα με την οποία «οι ενδεικτικά απαριθμούμενοι, στην παράγραφο 7 του άρθρου 2 του ν. 2251/1994, ΓΟΣ, δεν αποτελούν παρά μεμονωμένες νομοθετικές εξειδικεύσεις της γενικής ρήτρας της παραγράφου 6 του άρθρου 2 του ίδιου νόμου, πρακτικά χρησιμότερες, διότι υπηρετούν, αφ' ενός μεν τη νομική σαφήνεια, στο βαθμό του παρόχου ένα ασφαλέστερο προσανατολισμό, αφ' ετέρου δε, στη νομική ασφάλεια, στο βαθμό, που τα αποτελέσματα του άμεσου ελέγχου ενός ΓΟΣ, γίνονται έτσι διαγνωστά και προβλέψιμα».

4.3.1. Οι perse καταχρηστικοί όροι του άρ. 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994

Κατά τα προλεχθέντα, η εξέταση της καταχρηστικότητας ή μη του περιεχομένου ενός ΓΟΣ άρχεται με τη διαπίστωση εάν ο εν λόγω όρος εμπίπτει σε μία από τις 32 άνευ ετέρου (per se) καταχρηστικές ρήτρες του άρ. 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994. Σημειώνεται μάλιστα ότι ο Έλληνας νομοθέτης προχώρησε σε υιοθέτηση αυτής της «μαύρης λίστας», ήτοι της λίστας των όρων που υπό οποιεσδήποτε συνθήκες κρίνονται καταχρηστικοί, αντί της «γκρίζας λίστας» των -17 μόλις- ρητρών που απαριθμούνται στο παράρτημα της Οδηγίας 93/13¹⁰⁵. Στις περιπτώσεις αυτές επομένως, δεν απαιτείται ο καταναλωτής να αποδείξει την ύπαρξη διατάραξης της συμβατικής ισορροπίας του άρ 2. παρ. 6 in concreto, χωρίς όμως να αποκλείεται η σωρευτική εφαρμογή των δύο προβλέψεων από το δικαστήριο¹⁰⁶.

Λόγω του μεγάλου αριθμού των άνευ ετέρου καταχρηστικών περιπτώσεων του άρθρου 2 παρ. 7, και για συστηματικούς λόγους, θα εξεταστούν ομαδοποιημένα¹⁰⁷, ανάλογα με το ρυθμιστικό πεδίο αυτών, ενώ έμφαση, με την παράθεση παραδειγμάτων από τη νομολογία, θα δοθεί στις ρήτρες που παρουσιάζουν ενδιαφέρον στην προστασία καταναλωτών έναντι τραπεζών. Ως εκ τούτου, κατά την προκρινόμενη στην παρούσα ομαδοποίηση, οι όροι αυτοί έχουν ως ακολούθως:

(i) Όροι που αφορούν στην κατάρτιση της σύμβασης (περ. α')

Στην κατηγορία αυτή εντάσσεται η περ. α' του άρ. 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994, δια της οποίας απαγορεύονται και είναι σε κάθε περίπτωση κατ' αμάχητο τεκμήριο καταχρηστικοί οι ΓΟΣ που παρέχουν στον προμηθευτή, χωρίς εύλογη αιτία, υπερβολικά μεγάλη προθεσμία αποδοχής της πρότασης του καταναλωτή για σύναψη σύμβασης. Ο όρος αυτός είναι συνθηθέστατος σε πολλούς κλάδους της οικονομίας, που απαιτούν αίτηση του καταναλωτή, προκειμένου να παρασχεθεί η υπηρεσία (π.χ. σε υπηρεσίες τηλεφωνίας και ίντερνετ, επιλογή παρόχου ηλεκτρικής ενέργειας, αίτηση για χορήγηση πιστωτικής κάρτας κοκ) και μέσω της

¹⁰⁵Για τη «φειδωλή» στο σημείο αυτό προστασία του ενωσιακού νομοθέτη, καθώς και έτερων εθνικών νομοθετών που επέλεξαν τη «γκρίζα λίστα», βλ. Βασιλόπουλο σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τ. Ι, 2008, σελ. 22 με περαιτέρω παραπομπές.

¹⁰⁶Πρβλ. και Ι. Καράκωστα, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ό.π., σελ. 140, ΑΠ 15/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁷Ακολουθείται η συστηματοποίηση του Ι. Καράκωστα, σε Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ό.π., σελ. 141-142.

χρήσης αυτού, ο προμηθευτής δεσμεύει με μεγάλη διάρκεια τον (υποψήφιο) πελάτη, διατηρώντας για τον εαυτό του μόνον διακριτική ευχέρεια να δεσμευτεί.

Δια της πρόβλεψης αυτής, επομένως, προβλέπεται ολική ακυρότητα, του σχετικού όρου, ο οποίος δεν δεσμεύει τον υποψήφιο πελάτη και όχι αναπροσαρμογή του χρόνου, ώστε να μην υπερβαίνει το εύλογο διάστημα¹⁰⁸. Προκειμένου να κριθεί το αν η προθεσμία αποδοχής που προβλέπει σε ΓΟΣ ο προμηθευτής είναι «χωρίς εύλογη αιτία, υπερβολικά μεγάλη» γίνεται δίκαιη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων¹⁰⁹, λαμβάνοντας προφανώς υπόψη τη φύση και τις ανάγκες της συγκεκριμένης συμβατικής σχέσης. Στο τραπεζικό πεδίο, για παράδειγμα, είναι προφανές ότι το εύλογο της χρονικής δέσμευσης θα είναι κάπως αυξημένο για συμβάσεις πίστωσης (δανείων, πιστωτικών καρτών, κοκ) στις οποίες το πιστωτικό ίδρυμα θα πρέπει να ελέγξει τη φερεγγυότητα και τα οικονομικά δεδομένα του συγκεκριμένου πελάτη. Τυχόν όμως υπέρμετρη απόκλιση από το διάστημα της 189 εδ' β ΑΚ, που επιτάσσει την αναμονή της αποδοχής έως τη στιγμή που κατά τις περιστάσεις είναι υποχρεωμένος ο αντισυμβαλλόμενος να περιμένει, ελέγχεται βάσει της περ. α' του άρ. 2 παρ. 7, στο βαθμό που είναι υπέρμετρη και παρεμποδίζει τον καταναλωτή να εξεύρει εναλλακτική λύση π.χ. λήψη δανείου ή πιστωτικής κάρτας από άλλο πιστωτικό ίδρυμα¹¹⁰.

(ii) Όροι που αφορούν στην τροποποίηση, ανανέωση, καταγγελία ή λύση της σύμβασης (περ. γ', δ', ε', στ' και ιστ')

Στην προκείμενη περίπτωση των per se καταχρηστικών όρων, εντάσσονται οι περ. γ', δ', ε', στ' και ιστ' του άρθρου 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994, ήτοι οι όροι που:

«γ) προβλέπουν προθεσμία καταγγελίας της σύμβασης υπερβολικά σύντομη για τον καταναλωτή ή υπερβολικά μακρά για τον προμηθευτή,

δ) συνεπάγονται την παράταση ή ανανέωση της σύμβασης για χρονικό διάστημα υπερβολικά μακρό, αν ο καταναλωτής δεν την καταγγείλει σε ορισμένο χρόνο,

ε) επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο, ειδικό και σπουδαίο λόγο, ο οποίος να αναφέρεται στη σύμβαση

¹⁰⁸Έτσι και Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 299 με επιχείρημα και από την 187 ΑΚ.

¹⁰⁹Έτσι Γ. Δέλλιος, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 296-297.

¹¹⁰Βλ. και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό- Ενωσιακό, ό.π., σελ. 145.

στ) επιτρέπουν στον προμηθευτή να καταγγείλει σύμβαση αόριστης διάρκειας χωρίς εύλογη προθεσμία,

ιστ) επιτρέπουν στον προμηθευτή να καταγγέλλει τη σύμβαση κατά την κρίση του, αν η ίδια ευχέρεια δεν αναγνωρίζεται στον καταναλωτή, ή να παρακρατεί τα ποσά που έχουν καταβληθεί για παροχές που δεν έχουν ακόμη εκτελεσθεί από αυτόν, όταν τη σύμβαση καταγγέλλει ο ίδιος.».

Καταρχήν, όσον αφορά την περ. γ', σημειώνεται ότι, ως υποστηρίζεται στη θεωρία, η διατύπωση του άρθρου είναι εσφαλμένη (εκ παραδρομής) και το πραγματικό νόημα της διάταξης είναι ότι απαγορεύεται και είναι *per se* καταχρηστικός κάθε ΓΟΣ που προβλέπει υπερβολικά σύντομη προθεσμία προμήνυσης του καταναλωτή εκ μέρους του προμηθευτή και αντίστοιχα υπερβολικά μεγάλη προθεσμία για τον προμηθευτή, όταν «καταγγέλλει»¹¹¹ ο καταναλωτής¹¹². Αυτή είναι πάντως και η ορθή ερμηνευτική εκδοχή της διάταξης κατά την παρ. 1 του ζ' του Παραρτήματος της Οδηγίας 93/13, ανεξαρτήτως του αν πράγματι έχει αποδοθεί ορθά στην εθνική νομοθεσία. Για το εύλογο της προθεσμίας, όπως και στον υπό περ. α' όρο που αναλύθηκε ανωτέρω, συνεκτιμώνται τα εκατέρωθεν συμφέροντα των μερών, αλλά και κυρίως τα χρονικά ορόσημα της σύμβασης, ήτοι ο χρόνος ισχύος της που έχει ήδη παρέλθει και η συνολική διάρκεια αυτής, οι σκοποί που εξυπηρετούνται από την ειδοποίηση, το είδος της σύμβασης, κοκ¹¹³.

Ομοίως, και αναφορικά με την περ. δ' άκυρη ως καταχρηστική είναι κάθε ρήτρα που συνεπάγεται αυτοδικαίως παράταση ή ανανέωση της σύμβασης για χρονικό διάστημα υπερβολικά μακρό, αν ο καταναλωτής δεν καταγγείλει τη σύμβαση σε ορισμένο χρόνο. Σημειωτέον ότι, το σχετικό ενδοτικό δικαίο του ΑΚ, επί ρυθμισμένων συμβάσεων προβλέπει τη συνέχιση αυτών λόγω σιωπηρής παράτασης αν τα δύο μέρη εξακολουθούν *de facto* να εκπληρώνουν τις εκατέρωθεν παροχές¹¹⁴, οι δε παραταθείσες συμβάσεις μετατρέπονται κατά κανόνα¹¹⁵ σε αορίστου χρόνου και καταγγέλλονται με την τήρηση της προβλεπόμενης προθεσμίας. Η ισορροπία αυτή που διασφαλίζει το ενδοτικό δικαίο αίρεται από ΓΟΣ του προμηθευτή που εμπίπτουν στο παρόν πεδίο, οι οποίοι, παραγνωρίζοντας πλήρως τα συμφέροντα των καταναλωτών, δεν αρκούνται στη μετατροπή της σύμβασης σε αορίστου

¹¹¹Η έννοια της καταγγελίας πρέπει να νοηθεί ευρύτατα, συμπεριλαμβάνοντας όχι μόνον την κατ' ακριβή νομική ορολογία «καταγγελία» σύμβασης αορίστου χρόνου, αλλά και τη δήλωση για λήξη σύμβασης ορισμένου χρόνου ή τη δήλωση υπαναχώρησης. Έτσι και Α. Κοτζάμπασα, Οι απαλλακτικές ρήτρες στους γενικούς όρους συναλλαγών, ό.π., σελ. 226.

¹¹²Έτσι Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 328.

¹¹³Για τα κριτήρια βλ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 303.

¹¹⁴Πρβλ. ενδ. ΑΚ 611 για μισθωτικές σχέσεις, ΑΚ 672 για σύμβαση εργασίας κοκ.

¹¹⁵Αντίθετη η 633ΑΚ που προβλέπει σιωπηρή παράταση για ένα χρόνο.

χρόνου, αλλά δεσμεύουν εκ νέου τους καταναλωτές για ορισμένο χρόνο και μάλιστα «υπερβολικά μακρό». Ως απώτατο όριο παράτασης, θα μπορούσε να θεωρηθεί το αρχικό χρονικό διάστημα ισχύος της σύμβασης¹¹⁶.

Ομοίως *per se* καταχρηστικός είναι και κάθε ΓΟΣ που επιφυλάσσει στον προμηθευτή το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο, ειδικό και σπουδαίο λόγο, ο οποίος θα πρέπει να αναφέρεται στη σύμβαση (εδ. ε'). Σχετικοί όροι είναι συνήθεις σε συμβάσεις με καταναλωτές και αποσκοπούν στη μη δέσμευση του προμηθευτή από τους συμβατικούς όρους¹¹⁷. Η διάταξη περιλαμβάνει δύο επιμέρους υποπεριπτώσεις, αφενός τις ρήτρες μονομερούς τροποποίησης, π.χ. τυχόν μεταβολές στο αντικείμενο της σύμβασης, στην αντιπαροχή, στο χρόνο και τον τόπο της παροχής κοκ, οι οποίες είναι έγκυρες μόνον εφόσον προβλέπεται ειδικά στη σύμβαση σπουδαίος λόγος με ορισμένα κριτήρια, έτσι ώστε ο αντισυμβαλλόμενος καταναλωτής να δύναται να διαβλέψει τυχόν τροποποίηση, αφετέρου τις ρήτρες μονομερούς λύσης, ώστε και πάλι ο καταναλωτής να γνωρίζει *a priori* για ποιους λόγους μπορεί να τερματιστεί η συμβατική του σχέση με τον προμηθευτή. Επομένως, οι σχετικές ρήτρες μονομερούς αναπροσαρμογής ή λύσης δεν απαγορεύονται άνευ ετέρου, αλλά τίθενται όρια προς εξασφάλιση της καλόπιστης άσκησής τους. Για το λόγο αυτό, τίθεται ως προϋπόθεση του κύρους τέτοιου είδους όρων να υπάρχει στη σύμβαση «σπουδαίος λόγος», που να δικαιολογεί τη μονομερή τροποποίηση της παροχής του προμηθευτή και να εξειδικεύεται επαρκώς, έτσι ώστε όλα τα πιθανά αίτια μίας ενδεχόμενης τροποποίησης να είναι εκ των προτέρων γνωστά στον καταναλωτή. Σοβαρός δε λόγος, ο οποίος θα μπορούσε να δικαιολογήσει μονομερώς δικαίωμα τροποποίησης υπάρχει, όταν είναι πράγματι απρόβλεπτη η εξέλιξη της σύμβασης από τον προμηθευτή, ή όταν είναι πλέον μη ανεκτή κατά την καλή πίστη η συνέχιση της δέσμευσής του στην παροχή που υποσχέθηκε¹¹⁸. Παράλληλα πρέπει να είναι και ειδικός, προκειμένου να συμβάλει στη διαφάνεια του όρου, κατά γενική επιταγή του ν. 2251/1994, προκειμένου, δηλαδή, να γνωρίζει ο καταναλωτής εκ των προτέρων την ακριβή αιτία της τροποποίησης¹¹⁹. Στο πλαίσιο του εδ. ε' και στο υπό εξέταση τραπεζικό πεδίο, επί

¹¹⁶Έτσι Γ. Δέλλιος, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 304. Βλ. πάντως και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 332, που προκρίνει τη γνώμη ότι αν η παράταση υπερβαίνει το ένα έτος, η σχετική πρόβλεψη είναι αυτοδικαίως άκυρη, κατ' εφαρμογή του εδ. δ', αν δε είναι μικρότερη αυτού, πρέπει να γίνεται στάθμιση με βάση τα εκατέρωθεν συμφέροντα και την αρχική χρονική διάρκεια της σύμβασης.

¹¹⁷Βλ. και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 339.

¹¹⁸Βλ. και ΑΠ 12/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹¹⁹Για το λόγο αυτό και κατά την υποστηριζόμενη στην παρούσα γνώμη, ορθά λέγεται ότι δεν αρκεί γενικόλογη αναφορά σε «συνθήκες της αγοράς», «αντικειμενικά κριτήρια», «κανόνες διαφάνειας» κοκ για τη θεμελίωση σπουδαίου λόγου για τη μονομερή τροποποίηση/λύση, αλλά απαιτείται εξειδίκευση των λόγων που καθιστούν αναγκαία τη μονομερή μεταβολή. Έτσι και Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 345 με περαιτέρω παραπομπές.

συλλογικής αγωγής¹²⁰ ενδεικτικά αναφέρεται ότι άκυροι κρίθηκαν ΓΟΣ δια των οποίων: α. προβλεπόταν ότι η καθυστέρηση μίας μόνον δόσης από το σύνολο δόσεων που συμφωνήθηκαν συνεπάγεται το ληξιπρόθεσμο ολόκληρου του υπολειπομένου ποσού του δανείου (αντίθεση στο εδ. ε' σε συνδυασμό με το εδ. λ' του άρ. 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994), β. ΓΟΣ που έδιδε το δικαίωμα στην τράπεζα να καταγγείλει οποτεδήποτε δανειακές συμβάσεις κατ' απόλυτη διακριτική ευχέρεια και χωρίς ειδοποίηση του πιστούχου και γ. ρήτρες αναπροσαρμογής τόκων οι οποίες χορηγούν στην τράπεζα δικαίωμα μονομερούς προσδιορισμού του ύψους του τόκου κρίθηκαν καταχρηστικές μέσω του άρθρου 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994 και παρ. 7 περ. ε' και ια' του ίδιου νόμου. Ομοίως καταχρηστικός ως αντίθετος στο εδ. ε' και στο άρ. 2 παρ. 6 κρίθηκε ΓΟΣ που επέβαλλε έξοδα κίνησης σε κάθε είδους λογαριασμούς¹²¹, καθώς και ΓΟΣ σύμφωνα με τον οποίο η Τράπεζα δικαιούται μονομερώς να καθορίζει κάθε φορά αριθμό ημερών δέσμευσης της διαθεσιμότητας και μετάθεσης της έναρξης της τοκοφορίας (valeur) ποσών που είτε κατατίθενται είτε αναλαμβάνονται από Καταστήματα διαφορετικά εκείνου στο οποίο τηρείται ο σχετικός λογαριασμός¹²².

Το εδ. στ' απαγορεύει ως καταχρηστικό κάθε ΓΟΣ που επιτρέπει στον προμηθευτή να καταγγείλει σύμβαση αορίστου χρόνου χωρίς εύλογη προθεσμία. Ουσιαστικά η διάταξη ομοιάζει με την προαναλυθείσα του εδ. γ', καλύπτει όμως τις περιπτώσεις που δεν τίθεται από τη σύμβαση καμία προθεσμία καταγγελίας, όχι αυτές που τίθεται ιδιαίτερα μεγάλη. Όσον αφορά τη νομολογιακή αντιμετώπιση της διάταξης, ενδεικτικά αναφέρεται ότι καταχρηστικός κρίθηκε ΓΟΣ που επέτρεπε στην τράπεζα να καταγγείλει σύμβαση αορίστου χρόνου χωρίς τήρηση προθεσμίας¹²³, ενώ έγκυρη κρίθηκε ρήτρα βάσει της οποίας η τράπεζα εδικαιούτο να προβεί σε απρόθεσμη καταγγελία σύμβασης αλληλόχρεου λογαριασμού, επί μη καταβολών για μακρό χρονικό διάστημα, καθώς αυτό συνιστά έκτακτη καταγγελία της σύμβασης για σπουδαίο λόγο¹²⁴.

Τέλος, όσον αφορά τον όρο ιστ' του άρ. 2 παρ. 7, δυνάμει αυτού αναγνωρίζεται η ακυρότητα όρων που δίνουν δικαίωμα στον προμηθευτή να προχωρήσει σε «καταγγελία» χωρίς ανάλογο δικαίωμα του καταναλωτή για τον ίδιο λόγο (αμφιμερές δικαίωμα τακτικής καταγγελίας) ή να παρακρατεί ποσά που έχουν καταβληθεί για παροχές που δεν έχουν εκτελεσθεί από αυτόν, όταν τη σύμβαση καταγγέλλει ο ίδιος. Υπό τον όρο καταγγελία νοείται και σε αυτή την περίπτωση, κάθε νόμιμο ή συμβατικό δικαίωμα μονομερούς λύσης της

¹²⁰Βλ. ΠΠρΑθ 1119/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹²¹Βλ. ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹²²Βλ. ΠΠρΑθ 961/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹²³ΕφΑθ 6291/2000, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹²⁴Βλ. και ΠΠρΑθ 3329/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

σύμβασης¹²⁵. Η απαγόρευση του δεύτερου υποεδαφίου είναι επίσης εύλογη, καθώς συνιστά αδικαιολόγητη απόκλιση από τις καθοδηγητικού χαρακτήρα διατάξεις ενδοτικού δικαίου (389 παρ. 2 ΑΚ) που προβλέπει εκατέρωθεν υποχρέωση επιστροφής των παροχών¹²⁶.

(iii) Όροι που αναφέρονται στο περιεχόμενο της σύμβασης (περ. η', ια')

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι *per se* καταχρηστικές ρήτρες των εδαφίων η', ια' ήτοι όροι που:

«η) επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το απεριόριστο δικαίωμα να ορίζει μονομερώς το χρόνο εκπλήρωσης της παροχής του,

ια) χωρίς σπουδαίο λόγο αφήνουν το τίμημα αόριστο και δεν επιτρέπουν τον προσδιορισμό του με κριτήρια ειδικά καθορισμένα στη σύμβαση και εύλογα για τον καταναλωτή».

Βάσει του εδ. η', απαγορεύεται στον προμηθευτή να ορίζει μόνος του το χρόνο εκπλήρωσης της παροχής του μέσω ΓΟΣ. Στο τραπεζικό πεδίο, συνηθέστατη είναι σχετική ρήτρα με την οποία αφήνεται αρρυθμιστος ο χρόνος χορήγησης του συμφωνηθέντος ποσού επί συμβάσεων με τις οποίες οι τράπεζες χορηγούν παντός είδους πιστώσεις σε καταναλωτές. Η διάταξη πάντως συνιστά εξειδίκευση της ΑΚ 372 που απαγορεύει τον προσδιορισμό της παροχής από έναν μόνον συμβαλλόμενο, κατά την απόλυτη κρίση του. Στη θέση μιας τέτοιας άκυρης ρήτρας, εφαρμοστέο τυγχάνει το ενδοτικό δίκαιο της ΑΚ 323 που υπαγορεύει ότι ο δανειστής (ο καταναλωτής, εν προκειμένω) δικαιούται να ζητήσει εκπλήρωση της παροχής αμέσως, όταν ο χρόνος εκπλήρωσης της παροχής δεν συνάγεται από τη δικαιοπραξία ή τις περιστάσεις¹²⁷.

Ομοίως, κατά το εδ. ια', καταχρηστικές είναι οι ρήτρες που χωρίς σπουδαίο λόγο αφήνουν το τίμημα αόριστο και δεν επιτρέπουν τον προσδιορισμό του με σαφή, καθορισμένα στη σύμβαση και εύλογα κριτήρια. Ως τίμημα νοείται κάθε αντυπαροχή, όπως λ.χ. τόκοι, δαπάνες, προμήθειες κ.ο.κ. Για να κριθούν έγκυροι οι σχετικοί ΓΟΣ πρέπει, κατ' αρχήν, να συντρέχει «*σπουδαίος λόγος*» που να δικαιολογεί την αοριστία του τιμήματος και την αύξηση

¹²⁵Έτσι και Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 154.

¹²⁶Δυνατή δεν είναι ούτε η αξιοποίηση της ΑΚ 400 για την εγκυρότητα σχετικών όρων, καθώς οι προμηθευτές επιβάλλουν τις ρήτρες αυτές χωρίς αποχρώντα λόγο. Παραμένει πάντως έγκυρος, καταρχήν, ΓΟΣ που προβλέπει ότι δεν υποχρεούται ο προμηθευτής να επιστρέψει τη ληφθείσα παροχή σε περίπτωση υπαίτιας μη εκπλήρωσης από τον καταναλωτή, ενώ ο προμηθευτής έχει εκπληρώσει τη δική του παροχή, με όριο πάντα τα άρ. 2 παρ. 7 περ. λ', 409 ΑΚ.

¹²⁷Έτσι Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 363.

αυτού κατά την καλή πίστη, όπως ενδεικτικά αύξηση επιτοκίων, υποτίμηση νομίσματος, πληθωρισμός κοκ¹²⁸. Στον σπουδαίο αυτό λόγο πρέπει να γίνεται ρητή αναφορά στη σύμβαση, κατ' επιταγή της αρχής της διαφάνειας, ώστε να δύναται εκ των προτέρων ο καταναλωτής να ελέγξει κατά πόσο συντρέχει η προβλεπόμενη περίπτωση καθορισμού ή αναπροσαρμογής του τιμήματος ήδη από το χρόνο κατάρτισης της σύμβασης¹²⁹. Ορθά πάντως υποστηρίζεται ότι για την εφαρμογή της διάταξης (σε συνδυασμό με το εδ. ιη') συντρέχει και μία τρίτη προϋπόθεση, να δίδεται ταυτόχρονα δικαίωμα στον καταναλωτή να λύσει τη σύμβαση αν η αύξηση του τιμήματος είναι υπερβολή για τον συγκεκριμένο καταναλωτή, ακόμη και αν πληρούνται οι δύο όροι της διάταξης¹³⁰, χωρίς σε καμία περίπτωση να σημαίνει ότι επιτρέπεται αναπροσαρμογή του τιμήματος με μόνη την πρόβλεψη δικαιώματος λύσης ή υπαναχώρησης, χωρίς την πλήρωση των δύο προϋποθέσεων του άρθρου. Στην πράξη, το εδ. ια' έχει εφαρμοστεί σε τραπεζικές συμβάσεις ως ακολούθως: καταχρηστικός έχει κριθεί κατ' εφαρμογή του εδαφίου αυτού (σε συνδυασμό με το εδ. ε') όρος που επέτρεπε την αναπροσαρμογή του επιτοκίου σε μεσοπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες πιστώσεις χωρίς αναφορά σε σπουδαίο λόγο ή εύλογα κριτήρια¹³¹, χωρίς πάντως να απαγορεύεται η αναπροσαρμογή επιτοκίου όταν συνδέεται με δείκτες γενικού και ευρέως προσβάσιμου επιτοκιακού χαρακτήρα, όπως παρεμβατικά επιτόκια της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, Euribor, απόδοση ομολόγων, βραχυπρόθεσμων τίτλων, κτλ., οι οποίοι πρέπει να αναφέρονται ρητά στη σύμβαση, όπως και ο τρόπος αναπροσαρμογής του συμβατικού επιτοκίου¹³². Ομοίως καταχρηστικοί κρίθηκαν όροι που επιβάλλουν χρέωση ως έξοδο εξέτασης αιτήματος έκδοσης βεβαίωσης οφειλών χωρίς να εξειδικεύονται με σαφήνεια τα έξοδα, στα οποία υποβάλλεται η τράπεζα για τη χορήγηση της βεβαίωσης, καθώς και όροι με τους οποίους καθορίζεται εφάπαξ δαπάνη εξέτασης αιτήματος δανειοδότησης και προέγκρισης δανείων μη επιδοτούμενων ή επιδοτούμενων μόνο από το ελληνικό Δημόσιο¹³³. Καταχρηστικοί κατ' εφαρμογή του εδ. ια' κρίθηκαν επίσης όροι που προέβλεπαν αποζημίωση

¹²⁸Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 371.

¹²⁹Πρβλ. ωστόσο και ΑΠ 652/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου αναιρώντας στο σημείο αυτό την εφετειακή κρίση, απεφάνθη ότι «τα προσδιοριζόμενα κριτήρια μεταβολής του κυμαινόμενου συμβατικού επιτοκίου ("κίνδυνος που αναλαμβάνει έναντι του κατόχου", "το γενικότερο προϊόντικό κίνδυνος", "συνθήκες της αγοράς και του ανταγωνισμού"), συνδυαζόμενα πάντοτε με την προϋπόθεση μεταβολής του Βασικού Παρεμβατικού Επιτοκίου, αξιολογούνται ως εύλογα και δικαιολογούν τη συμβατική αυτή ρύθμιση, ως αναφερόμενα σε σημαντικά οικονομικά στοιχεία, χωρίς παράλληλα να είναι δυνατός ο περαιτέρω ειδικός προσδιορισμός τους, ώστε να καταλείπονται περιθώρια αξιολογήσεώς τους ως ασόριστων», καθώς και ΟΛΑΠ 15/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ και ΑΠ 15/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ σύμφωνα με την οποία δεν αφήνεται το τίμημα ασόριστο χωρίς λόγο όταν είναι εφικτός ο προσδιορισμός του με κριτήρια ειδικά καθορισμένα στη σύμβαση και εύλογα για τους καταναλωτές και μπορεί να υπολογισθεί το τίμημα με τις αριθμητικές πράξεις, που αναφέρονται στη σύμβαση και είναι εύκολες για τους καταναλωτές.

¹³⁰Έτσι Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 152.

¹³¹ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹³²ΑΠ 652/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹³³ΓΠρΑθ 961/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

της τράπεζας σε περίπτωση πρόωρης εξόφλησης δανείων κυμαινόμενου επιτοκίου, καθώς δεν προέκυπτε η αιτία επιβολής της αποζημίωσης αυτής¹³⁴, καθώς και όροι που επιτρέπουν στην τράπεζα να εγγράφει ως απαιτήσεις σε αλληλόχροο λογαριασμό, απαιτήσεις από εγγυητικές επιστολές που δεν έχουν ακόμη καταπέσει¹³⁵.

(iv) Απαλλακτικές ρήτρες (περ. β', ζ', θ', ι', ιβ', ιγ', ιδ', ιε')

Η χρήση απαλλακτικών ρητρών, όρων, δηλαδή, δια των οποίων οι προμηθευτές και εν γένει οι ισχυρότεροι συμβαλλόμενοι επιχειρούν να διασφαλίσουν την απαλλαγή ή τον περιορισμό της ευθύνης τους είναι συνηθέστατη, εξ ου και απαγορεύσεις αυτών συναντώνται και στον ΑΚ. Ο εθνικός νομοθέτης, περιέλαβε στη «μαύρη λίστα» της παραγράφου 7 την απαγόρευση των ρητρών απαλλαγής που:

«β) περιορίζουν τις ανειλημμένες συμβατικές υποχρεώσεις και ευθύνες των προμηθευτών,

ζ) επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα να κρίνει μονομερώς αν η παροχή του είναι σύμφωνη με τη σύμβαση,

θ) ορίζουν ότι η παροχή δεν είναι υποχρεωτικό να ανταποκρίνεται στις ουσιώδεις, για τον καταναλωτή, προδιαγραφές, στο δείγμα, στις ανάγκες της ειδικής χρήσης, για την οποία την προσορίζει ο καταναλωτής και την οποία αποδέχεται ο προμηθευτής ή στο συνηθισμένο προορισμό της,

ι) επιτρέπουν στον προμηθευτή να μην εκτελέσει τις υποχρεώσεις του χωρίς σπουδαίο λόγο,

ιβ) περιορίζουν την ευθύνη του προμηθευτή για κρυμμένα ελαττώματα του πράγματος,

ιγ) αποκλείουν ή περιορίζουν υπέρμετρα την ευθύνη του προμηθευτή

ιδ) προβλέπουν τη μετακύληση της ευθύνης του πωλητή, ή του εισαγωγέα αποκλειστικά στον παραγωγό του αγαθού ή σε άλλον,

ιε) περιορίζουν την υποχρέωση του προμηθευτή να τηρεί τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει οι εντολοδόχοι του ή εξαρτούν την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του από την τήρηση ειδικής τυπικής διαδικασίας.»

¹³⁴ΑΠ 430/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹³⁵ΕφΑθ 730/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Για τις ανάγκες των ως άνω προβλέψεων, ως «ευθύνη» νοείται κάθε είδος ευθύνης εκ του νόμου ή συμβατική, όπως ενδεικτικά προσυμβατική, ενδοσυμβατική, αδικοπρακτική, ευθύνη από αδικαιολόγητο πλουτισμό, ευθύνη από ειδικές διατάξεις κοκ. Η έννοια του αποκλεισμού ή περιορισμού πρέπει επίσης να ερμηνευθεί ευρεία, συμπεριλαμβάνοντας όχι μόνον τις «κλασικές» περιπτώσεις ποσοτικού, ποιοτικού και χρονικού περιορισμού, αλλά και κάθε ρήτρα που με έμμεσο τρόπο οδηγεί σε όμοια αποτελέσματα κατά των καταναλωτών. Οι ως άνω διατάξεις, είναι συμπληρωματικές της γενικής προστασίας του ΑΚ που απαγορεύει τις απαλλακτικές ρήτρες (πρβλ. άρ. 332,334 ΑΚ), για τις οποίες γίνεται λόγος κατωτέρω στην παρούσα.

Κατ' εφαρμογή των εδ. β' και ιγ' (αλλά και ιζ' που εξετάζεται κατωτέρω, λόγω της συστηματοποίησης που ακολουθείται στην παρούσα) με τους οποίους υποχρεώνεται ο καταθέτης-καταναλωτής να ειδοποιήσει αμέσως την Τράπεζα, σε περίπτωση απώλειας του βιβλιαρίου και ορίζεται ότι η Τράπεζα δεν ευθύνεται σε περίπτωση που πραγματοποιήσει πληρωμή σε άλλο πρόσωπο, πριν λάβει την προαναφερόμενη ειδοποίηση, καθώς ο όρος αυτός, όπως είναι διατυπωμένος και αποκλείει τελείως την ευθύνη της εναγομένης για πληρωμή σε τρίτο πρόσωπο, πριν την ειδοποίηση για την απώλεια του βιβλιαρίου καταθέσεων, ακόμη και στην περίπτωση δόλου ή βαριάς αμέλειας των υπαλλήλων της, είναι άκυρος¹³⁶. Ομοίως, καταχρηστικός (ως αντίθετος στην περίπτωση ιγ' σε συνδυασμό με το άρθρο 2 παρ. 6) κρίθηκε όρος δια του οποίου η τράπεζα απαλλάσσεται κάθε ευθύνης για κάθε ζημία που προκλήθηκε στον καταναλωτή από μη εξουσιοδοτημένη χρήση της πιστωτικής του κάρτας λόγω απώλειας ή κλοπής, μέχρι την αναγγελία στην τράπεζα, και ανεξαρτήτως πταίσματος αυτού¹³⁷. Ακυρότητα για τον ίδιο λόγο διέγγωσε το Δικαστήριο και επί ΓΟΣ δια του οποίου παραιτούνταν ο εγγυητής από τις ενστάσεις των άρθρων 862-868ΑΚ¹³⁸, λόγω αντίθεσης του όρου αυτού στα άρθρα 2 παρ. 6 και 2 παρ. 7 περ. ιγ' του ν. 2251/1994. Με τις διατάξεις αυτές παρέχεται στον εγγυητή το ευεργέτημα της ελευθέρωσης από την εγγύηση στην περίπτωση που ματαιώνεται η ικανοποίηση του δανειστή από τον οφειλέτη με υπαίτια πράξη του δανειστή, καθώς και όταν ο

¹³⁶ΑΠ 652/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹³⁷ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, που αναίρεσε στο σημείο αυτό την εφετειακή απόφαση. Ειδικότερα, δια της απόφασης αυτής κρίθηκε ότι οι σχετικοί ΓΟΣ εμφανίζουν ασάφεια που συνίσταται στο ότι δεν διευκρινίζουν εάν η ευθύνη του κατόχου της πιστωτικής κάρτας – πελάτη έναντι της τράπεζας υφίσταται και σε περίπτωση ελλείψεως υπαιτιότητάς του ως προς την έγκαιρη γνωστοποίηση στην τράπεζα της κλοπής ή απώλειας της κάρτας. Ενόψει της ασάφειας αυτής, το δικαστήριο έκανε δεκτή η δυσμενέστερη για τον κάτοχο της κάρτας ερμηνεία, δηλαδή ότι αυτός ευθύνεται έναντι της τράπεζας και επί ελλείψεως οιασδήποτε υπαιτιότητάς του, κρίνοντας εν τέλει ότι ο όρος αυτός είναι καταχρηστικός και συνεπώς άκυρος γιατί αντίκειται τόσο στην παρ. 6 του άρ. 2 ν. 2251/1994, αφού περιέχει ουσιώδη διατάραξη της ισορροπίας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών υπό την προεκτεθείσα έννοια όσο και στην ειδική περίπτωση (ιγ') της παρ. 7 του άρ. 2 ν. 2251/1994.

¹³⁸Βλ. ενδ. Εφαθ 5253/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

δανειστής παραιτείται από ασφάλειες, με αποτέλεσμα να ζημιωθεί ο εγγυητής, αλλά και στην περίπτωση που για οποιοδήποτε λόγο επέρχεται απόσβεση της οφειλής χωρίς πταίσμα του εγγυητή. Ratio legis είναι, κατ' ακριβή παράθεση των σκέψεων της επικαλούμενης απόφασης (Εφαθ 5253/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), «η προστασία του εγγυητή από υπαίτιες και εν γένει αυθαίρετες ενέργειες του δανειστή και από τον κίνδυνο της απροσδόκητης εξέλιξης της συναλλαγματικής σχέσης εις βάρος του εγγυητή αντίθετα από τις εύλογες προβλέψεις και τις προσδοκίες του τελευταίου». Έχουν, έτσι, τεθεί οι εν λόγω διατάξεις για να επιφέρουν μια δίκαιη εξισορρόπηση των εκατέρωθεν συμφερόντων των συμβαλλόμενων μερών και, όταν ο εγγυητής παραιτείται από τα δικαιώματα που του παρέχουν αυτές, αποδυναμώνεται από κάθε προστασία απέναντι από οποιαδήποτε υπαίτια ή ανυπαίτια αυθαίρετη ενέργεια της τράπεζας, αφού η τελευταία μπορεί να μην επιδεικνύει την επιμέλεια και σύνεση που απαιτείται για την εξασφάλιση της ικανοποίησης της απαίτησής της και της δίνεται η δυνατότητα να παραιτηθεί οποτεδήποτε από ασφάλειες, που υπήρχαν αποκλειστικά για την απαίτησή της προκαλώντας έτσι ζημία στον εγγυητή¹³⁹. Πάντως, δια της ίδιας απόφασης δεν κρίθηκε καταχρηστικός ο όρος με τον οποίο συμφωνήθηκε η παραίτηση του εγγυητή από το ευεργέτημα διζήσεως, με το σκεπτικό ότι ο καταναλωτής είναι σε θέση να αντιληφθεί ότι παραιτείται από ένα ευεργέτημα που του παρέχει ο νόμος, αυτό της ένστασης της διζήσεως, και, παρά το γεγονός ότι η έννοια «ένσταση της διζήσεως» είναι νομική, ο καταναλωτής δύναται να ενημερωθεί για τη σημασία της από το νομικό του παραστάτη¹⁴⁰.

Όσον αφορά το εδ. ζ', το οποίο, καθ' εναρμόνιση με την παρ. 1 εδ. μ' του Παραρτήματος της Οδηγίας 93/13, απαγορεύει ρήτρες που επιτρέπουν στον προμηθευτή να κρίνει αυθεντικά και μονομερώς αν η παροχή του έχει εκπληρωθεί προσηκόντως, ευλόγως υποστηρίζεται ότι τέτοια πρόβλεψη αντίκειται ούτως ή άλλως στα άρθρα 332, 334, 371, 372 ΑΚ, ενώ συνιστά και απροσδόκητη ρήτρα που αντίκειται στο άρθρο 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994¹⁴¹.

Το εδ. θ' απαγορεύει ΓΟΣ που προβλέπουν ότι η παροχή δεν απαιτείται να ανταποκρίνεται στις ουσιώδεις προδιαγραφές, στην ειδική χρήση κοκ, για τα οποία το προορίζει ο καταναλωτής και τα οποία αποδέχεται ο προμηθευτής ή αποτελούν το συνηθισμένο προορισμό. Η διάταξη συνιστά απόκλιση από το ενδοτικό δίκαιο των 534, 535 ΑΚ, τυγχάνει όμως εφαρμογής κυρίως στο πεδίο της πώλησης και όχι στο τραπεζικό που αφορά την

¹³⁹Πρβλ. πάντως και την αντίθετη ΑΠ 1226/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία έκρινε ότι η σχετική παραίτηση από τις ενστάσεις των άρθρων 862-868 ΑΚ είναι έγκυρη στην εξεταζόμενη περίπτωση, στην οποία πάντως δεν αναγνώρισε ότι ο συγκεκριμένος εγγυητής μπορεί να θεωρηθεί ως καταναλωτής και επομένως η στάθμιση έλαβε χώρα με βάση τη γενική νομοθεσία του ΑΚ.

¹⁴⁰Ομοίως και Εφαθ 2780/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΘεσσ 736/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁴¹Έτσι Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 149. και Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 360.

παρούσα εργασία. Ομοίως, κυρίως επί συμβάσεων πώλησης εφαρμόζεται και το εδ. ιδ' που απαγορεύει ρήτρες που μετακυλούν την ευθύνη του πωλητή ή του εισαγωγέα αποκλειστικά στον παραγωγό του αγαθού ή σε άλλον.

Με το εδ. ι' απαγορεύονται ρήτρες που επιτρέπουν στον προμηθευτή να μην εκτελέσει τις ανελημμένες συμβατικές υποχρεώσεις του, χωρίς σπουδαίο λόγο. Ο όρος αυτός είναι περιορισμένης ρυθμιστικής εμβέλειας λόγω της ύπαρξης του εδ. ε'. Στη θέση των άκυρων ρητρών του εδ. ι' αξιοποιούνται οι προβλέψεις του ΑΚ περί απαλλαγής του οφειλέτη σε περίπτωση σπουδαίου λόγου που καθιστά ανυπαίτια την αδυναμία εκπλήρωσης παροχής (336,363,380 ΑΚ), καθώς και οι διατάξεις των 288, 388 ΑΚ¹⁴².

Δυνάμει του εδ. ιβ' απαγορεύονται και είναι per se άκυροι ΓΟΣ που περιορίζουν την ευθύνη του προμηθευτή για κρυμμένα ελαττώματα του πράγματος. Η διάταξη αφορά σε ρήτρες που αποκλίνουν από τις διατάξεις ενδοτικού δικαίου των άρθρων 541 ΑΚ, 576 ΑΚ, 689 ΑΚ¹⁴³. Και η ρήτρα αυτή δεν τυγχάνει πρακτικής εφαρμογής σε κλασικές τραπεζικές συναλλαγές που ούτως ή άλλως αφορούν σε υπηρεσίες, εφαρμόζεται όμως σε συναλλαγές όπως η χρηματοδοτική μίσθωση (leasing), που αφορούν ευρύτερα το τραπεζικό πεδίο.

Τέλος, με το εδ. ιε', που αποτελεί ενσωμάτωση στην εθνική έννομη τάξη της παρ. 1 εδ. ν' του Παραρτήματος της Οδηγίας 93/13 με μικρές παραλλαγές, απαγορεύονται ΓΟΣ που περιορίζουν την υποχρέωση του προμηθευτή να τηρεί υποχρεώσεις που ανέλαβαν εντολοδόχοι του ή εξαρτούν την εκπλήρωση από την τήρηση ειδικής τυπικής διαδικασίας. Η απαγόρευση αυτή αφορά έμμεσες απαλλακτικές ρήτρες που εντάσσουν στη σύμβαση οι προμηθευτές, για να μπορούν να κρίνουν οι ίδιοι, αν δεσμεύονται από συμβάσεις που συνήψαν για λογαριασμό τους εντολοδόχοι (σσ. κατ' απόκλιση της 211ΑΚ που επιτάσσει ότι δήλωση βούλησης από αντιπρόσωπο στα όρια της εξουσίας του ενεργεί αμέσως υπέρ του αντιπροσωπευόμενου), ή αν να εξαρτήσουν την εκτέλεση από πρόσθετες προϋποθέσεις, λ.χ. έγγραφη επιβεβαίωση του προμηθευτή¹⁴⁴.

(ν) Όροι που περιορίζουν τα δικαιώματα του καταναλωτή (περ. ιζ', ιη', ιθ', κ', κβ' κγ', κδ' κε', κη', κθ')

¹⁴²Βλ. και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 150.

¹⁴³Στην περίπτωση των καταναλωτικών συμβάσεων πώλησης, η σχετική ρήτρα απαγορεύεται ήδη από το γράμμα του ν. 2251/1994, και δη από το άρ. 5 παρ. 3 αυτού (μετά την τροποποίηση που επήλθε με το ν. 4512/2018).

¹⁴⁴Βλ. και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 153.

Συνηθέστατοι στην πράξη είναι οι ΓΟΣ που συνεπάγονται παραίτηση του καταναλωτή από τα δικαιώματά του ή περιορίζουν υπέρμετρα την άσκηση αυτών με συνέπεια να δυσχεραίνουν de facto τη θέση του έναντι του προμηθευτή. Στην κατηγορία αυτή, εμπίπτουν οι ακόλουθες υποπεριπτώσεις ρητρών, σύμφωνα με την απαρίθμηση του άρθρου 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994, ήτοι οι ρήτρες που:

«ιζ) συνεπάγονται παραίτηση του καταναλωτή από τα δικαιώματά του σε περίπτωση μη εκπλήρωσης ή πλημμελούς εκπλήρωσης της παροχής του προμηθευτή, ακόμη και αν τον προμηθευτή βαρύνει πταίσμα,

ιη) εμποδίζουν τον καταναλωτή να υπαναχωρήσει (από τη σύμβαση), όταν η αύξηση του τιμήματος σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης είναι υπερβολική για αυτόν,

ιθ) αποκλείουν ή περιορίζουν τη νόμιμη ευχέρεια του καταναλωτή να μην εκτελέσει τη σύμβαση,

κ) απαγορεύουν στον καταναλωτή να επισχέσει εν όλω ή εν μέρει την καταβολή του τιμήματος, όταν ο προμηθευτής δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του,

κβ) συνεπάγονται παραίτηση του καταναλωτή από τις ενστάσεις του κατά τρίτου που διαδέχεται τον προμηθευτή στη σχέση με τον καταναλωτή,

κγ) απαγορεύουν στον καταναλωτή να προτείνει σε συμφηφισμό προς υποχρεώσεις του από τη σύμβαση ομοειδείς απαιτήσεις του κατά του προμηθευτή,

κδ) βεβαιώνουν ότι ο καταναλωτής γνωρίζει ορισμένους όρους της σύμβασης ή την κατάσταση των προμηθευόμενων πραγμάτων ή την ποιότητα των υπηρεσιών, ενώ πραγματικά τα αγνοεί,

κε) υποχρεώνουν τον καταναλωτή να προκαταβάλει υπερβολικά μεγάλο μέρος του τιμήματος πριν αρχίσει η εκτέλεση της σύμβασης από τον προμηθευτή, μολονότι ο προμηθευτής δεν ανέλαβε την υποχρέωση να εκτελέσει παραγγελία του καταναλωτή με βάση συγκεκριμένες προδιαγραφές ή χαρακτηριστικά ούτε η παροχή του προμηθευτή συνιστάται σε υπηρεσίες με κράτηση,

κη) περιορίζουν υπέρμετρα την προθεσμία, μέσα στην οποία ο καταναλωτής οφείλει να υποβάλει στον προμηθευτή τα παράπονα ή να εγείρει τις αξιώσεις του κατά του προμηθευτή,

κθ) αναθέτουν στον προμηθευτή χωρίς σπουδαίο λόγο την αποκλειστικότητα της συντήρησης και των επισκευών του πράγματος και της προμήθειας των ανταλλακτικών.».

Στην περίπτωση ιζ' απαγορεύεται η παραίτηση του καταναλωτή από δικαιώματά του για ζημία που υπέστη από(κάθε μορφής) πταίσμα του προμηθευτή σε περίπτωση μη εκπλήρωσης ή πλημμελούς εκπλήρωσης. Ορθώς έχει υποστηριχθεί ότι, αυτονόητα συμπεριλαμβάνεται και η περίπτωση υπερημερίας του προμηθευτή, η μη ρητή συμπερίληψη της οποίας οφείλεται σε αβλεψία¹⁴⁵. Ο όρος αυτός συμπληρώνει τις προβλέψεις των εδ. β' και ιγ' και συνήθως αξιοποιείται νομολογιακά μαζί με αυτές, ως αναφέρθηκε ανωτέρω.

Το εδ. ιη' απαγορεύει τους όρους που εμποδίζουν τον καταναλωτή να υπαναχωρήσει όταν η αύξηση του τιμήματος σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης, η οποία πρέπει να είναι κατ' αρχήν έγκυρη σύμφωνα με τα εδ. ε', ια', είναι υπερβολική για τα δικά του, υποκειμενικά δεδομένα¹⁴⁶. Αν και η διάταξη ρητά αναφέρεται σε «υπαναχώρηση», κατ' ορθή ερμηνεία συμπεριλαμβάνει κάθε δυνατότητα μονομερούς λύσης της σύμβασης και απαγορεύει κάθε όρο που περιορίζει καθ' οιονδήποτε τρόπο τον καταναλωτή να απεμπλακεί από τη σύμβαση σε περίπτωση υπερβολικής αύξησης, π.χ. ρήτρες ελάχιστης διάρκειας της σύμβασης¹⁴⁷ κοκ.

Το εδ. ιθ' απαγορεύει ρήτρες που αποκλείουν ή περιορίζουν τη νόμιμη ευχέρεια του καταναλωτή να μην εκτελέσει τη σύμβαση. Η νόμιμη αυτή ευχέρεια του καταναλωτή να αρνείται προσωρινά ή οριστικά την εκπλήρωση παρέχεται από τις γενικές διατάξεις και για τους εκεί προβλεπόμενους σπουδαίους λόγους που επιτρέπουν απόκλιση από την αρχή *pacta sunt servanda*, όπως ενδεικτικά ένσταση επίσχεσης μέχρι να εκπληρώσει ο δανειστής δική του συναφή υποχρέωση (325 ΑΚ), ένσταση μη εκπληρωθέντος συναλλάγματος όταν ο αντισυμβαλλόμενος δεν εκπληρώνει τη δική του αντιπαροχή υπό τους όρους του 374 ΑΚ, απαλλαγή για λόγους ανωτέρας βίας ή λόγω επέλευσης τυχηρών (336 ΑΚ), δικαίωμα υπαναχώρησης του οφειλέτη για λόγους που προβλέπονται σε ειδικές διατάξεις λόγω μη εκπλήρωσης της παροχής του δανειστή (383, 386, 401, 696 ΑΚ), απαλλαγή λόγω εξειδίκευσης των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που πηγάζουν από την υποχρέωση καλόπιστης εκπλήρωσης των ενοχών (288ΑΚ) και κοκ. Ιδιαίτερης αναφοράς στο τραπεζικό πεδίο χρήζει η πρόβλεψη του άρ. 15 παρ. 1 της ΚΥΑ Ζ1-699/2010, δυνάμει του οποίου προβλέπεται ότι εάν ο καταναλωτής έχει ασκήσει δικαίωμα υπαναχώρησης με βάση διάταξη που ενσωματώνει κανόνα κοινοτικού δικαίου αναφορικά με σύμβαση παροχής αγαθών ή υπηρεσιών, δεν δεσμεύεται εφεξής από τυχόν συνδεδεμένη σύμβαση πίστωσης. Συνεπώς, και στην περίπτωση αυτή τυχόν ΓΟΣ που περιορίζει το σχετικό δικαίωμα του καταναλωτή είναι *per se* άκυρος, κατ' εφαρμογή του υπό εξέταση εδαφίου.

¹⁴⁵Έτσι Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 312.

¹⁴⁶Βλ. και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 154.

¹⁴⁷ΑΠ 296/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Με το εδ. κ' απαγορεύονται όροι που δεν επιτρέπουν στον καταναλωτή να επισχέσει την καταβολή του, όταν ο προμηθευτής δεν εκπληρώνει τις ανειλημμένες υποχρεώσεις. Η σχετική πρόβλεψη απλώς μεταφέρει τη διάταξη του 325ΑΚ στο πεδίο προστασίας του καταναλωτή, καλύπτεται δε ούτως ή άλλως σχετική απαγόρευση από την ορθή ερμηνεία του εδ. ιθ' κατά τα ανωτέρω.

Από την πρόβλεψη του εδ. κβ' απαγορεύονται ΓΟΣ που συνεπάγονται παραίτηση του καταναλωτή από τις ενστάσεις του κατά τρίτου που διαδέχεται τον προμηθευτή στη συναλλακτική σχέση με τον καταναλωτή. Η πρόβλεψη αυτή μεταφέρει στο καταναλωτικό πεδίο τη διάταξη της 463 ΑΚ που προβλέπει δικαίωμα του οφειλέτη να αντιτάξει κατά του εκδοχέα όλες τις ενστάσεις που είχε κατά του εκχωρητή (προ της αναγγελίας, που συνιστά όρο του ενεργού για συμβάσεις εκχώρησης). Τέτοιες ρήτρες δεν είναι συνήθεις, στη συναλλακτική πρακτική, η απαγόρευση όμως τυγχάνει εφαρμογής σε κάθε περίπτωση υπεισέλευσης τρίτου στη θέση του προμηθευτή, π.χ. εκχώρησης, υποκατάστασης, συγχώνευσης μεταβίβασης απαιτήσεων από δάνεια ή πιστώσεις των άρ. 2,3 του ν. 4354/2015 ως ισχύει κοκ.

Με το εδ. κγ' απαγορεύονται ρήτρες αποκλεισμού της δυνατότητας συμψηφισμού εκ μέρους του καταναλωτή, ο οποίος λαμβάνει χώρα σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στα άρθρα 440 επ. ΑΚ. Κατά τη γενική πάντως νομοθεσία του ΑΚ, παραίτηση εκ των προτέρων είναι κατ' αρχήν επιτρεπτή (450 παρ. β' ΑΚ), η αξιολογική αυτή στάθμιση όμως διαφοροποιείται στο καταναλωτικό πεδίο, στο οποίο τέτοια παραίτηση προβλέπεται σε ΓΟΣ και δεν είναι «ελεύθερη»¹⁴⁸. Τέτοιοι ΓΟΣ πάντως δεν έχουν απασχολήσει νομολογιακά σε τραπεζικές καταναλωτικές συμβάσεις.

Δυνάμει του εδ. κδ' απαγορεύονται ΓΟΣ που βεβαιώνουν ότι ο καταναλωτής γνωρίζει ορισμένους όρους της σύμβασης, ή την κατάσταση των αγαθών ή την ποιότητα των υπηρεσιών, ενώ πραγματικά τα αγνοεί. Τέτοιες ρήτρες «*απαγορευόμενων ομολογιών*» αποσκοπούν είτε στο να αποφευχθεί ο έλεγχος ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση, με τη λογική ότι ήδη έχει συνομολογήσει ο καταναλωτής ότι τους γνωρίζει, είτε στην απαλλαγή του προμηθευτή από ελαττώματα που αφορούν την ποιότητα των υπηρεσιών ή την κατάσταση των αγαθών¹⁴⁹.

Ο όρος κε' προβλέπει την απαγόρευση ρητρών υπερβολικού ποσού προκαταβολής, προ της εκτέλεσης της σύμβασης (βλ. σχετικά και παρ. 1 εδ. ζ' Παραρτήματος της Οδηγίας), κατ' εφαρμογή άλλωστε και του γενικού κανόνα ταυτόχρονης εκπλήρωσης των ενοχών (374,378 ΑΚ). Η έννοια της υπερβολικά μεγάλης προκαταβολής συναρτάται και ερμηνεύεται με

¹⁴⁸Βλ. και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 430.

¹⁴⁹Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 157.

αξιοποίηση της 376 ΑΚ που εξαρτά την άρνηση της καταβολής μέρους ή όλης της παροχής από τις ειδικές περιστάσεις και το καθυστερούμενο τμήμα.

Με το εδ. κη', απαγορεύονται ρήτρες που περιορίζουν υπέρμετρα την προθεσμία εντός της οποίας δικαιούται ο καταναλωτής να εγείρει αξιώσεις ή να υποβάλει παράπονα. Η παρεχόμενη προθεσμία πρέπει να είναι εύλογη, το δε εύλογο αυτής κρίνεται με συνεκτίμηση των συμφερόντων αμφότερον των συμβαλλόμενων μερών, του μεν δανειστή που επιθυμεί τη σύντμηση της προθεσμίας προς ταχύτερη διευθέτηση της εκκρεμότητας, του δε οφειλέτη που προφανώς χρειάζεται χρόνο προκειμένου να εγείρει τις αξιώσεις του¹⁵⁰

Τέλος, με το εδ. κθ' απαγορεύονται όροι που αναθέτουν κατ' αποκλειστικότητα και χωρίς σπουδαίο λόγο στον προμηθευτή τη συντήρηση και επισκευή του πράγματος και την προμήθεια των ανταλλακτικών, όρος που πάντως εφαρμόζεται επί παροχής αγαθών όχι υπηρεσιών και επομένως δεν έχει αντίκρισμα στο εξεταζόμενο πεδίο τραπεζικών συναλλαγών.

(vi) Όροι που διευρύνουν τις υποχρεώσεις και επιτείνουν την ευθύνη του καταναλωτή (περ. κα', κατ', λ')

Καταχρηστικοί άνευ ετέρου υπέρ των καταναλωτών είναι και όροι που διευρύνουν τις υποχρεώσεις τους και επιτείνουν την ευθύνη τους, και δη οι όροι:

«κα) επιβάλλουν στον καταναλωτή που πιστώθηκε με το τίμημα των αγαθών ή υπηρεσιών να εκδώσει μεταχρονολογημένη επιταγή,

κατ) επιτρέπουν στον προμηθευτή να απαιτήσει από τον καταναλωτή υπέρμετρες εγγυήσεις,

λ) επιβάλλουν στον καταναλωτή, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης της παροχής του, υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση».

Όσον αφορά την υποπερίπτωση κα' του άρθρου 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994, δυνάμει της πρόβλεψης αυτής, απαγορεύεται *per se* κάθε ρήτρα που υποχρεώνει τον καταναλωτή σε έκδοση μεταχρονολογημένης επιταγής, σε περίπτωση πίστωσης τιμήματος αγαθών ή υπηρεσιών¹⁵¹. Κρίσιμο στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι αν, τυχόν εκδοθείσα από τον

¹⁵⁰Βλ. και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 160.

¹⁵¹Αμφισβητείται αν μπορεί να εφαρμοστεί αναλογικά η διάταξη και σε έτερα αξιόγραφα, όπως π.χ. σε συναλλαγματική ή γραμμάτιο εις διαταγήν. Κατά τον Μεντή, Η ανάληψη σχετικής υποχρέωσης από των καταναλωτή και γι' αυτά τα αξιόγραφα μέσω ΓΟΣ δεν είναι δυνατή, είτε δια αναλογικής εφαρμογής της υποπερίπτωσης κα' του άρθρου 2 παρ. 7, είτε δια εφαρμογής της διάταξης του 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, πρβλ. και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 424.

καταναλωτή μεταχρονολογημένη επιταγή, κατά παράβαση της διάταξης, είναι άκυρη. Κατά ορθότερη γνώμη, και η ίδια η επιταγή που εκδόθηκε βάσει άνευ ετέρου άκυρης ρήτρας πρέπει να θεωρηθεί άκυρη, καθώς η τελολογία του νομοθέτη είναι ακριβώς η προστασία του καταναλωτή, ωστόσο, υποστηρίζεται ότι η ακυρότητα της ρήτρας δεν συμπαρασύρει σε ακυρότητα και το ίδιο το αξιόγραφο, και, σε περίπτωση έκδοσης, ο καταναλωτής δεν δεσμεύεται μεν απέναντι στον αντισυμβαλλόμενο του προμηθευτή (άρ. 22 του ν. 5960/1933), εξακολουθεί όμως να δεσμεύεται έναντι τυχόν καλόπιστων τρίτων στους οποίους μεταβιβάστηκε η επιταγή¹⁵². Ευρύτερα πάντως, ο όρος αυτός δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη πρακτική αξία, ιδίως στο τραπεζικό πεδίο, εξ ου και δεν χρήζει περαιτέρω ανάλυσης στο πλαίσιο της παρούσας.

Με την πρόβλεψη του εδ. κοτ', απαγορεύεται στον καταναλωτή να απαιτήσει από τον προμηθευτή υπέρμετρες εγγυήσεις, προς διασφάλιση, εννοείται, της πιθανότητας να μην εκπληρώσει ο καταναλωτής την εκ μέρους του (αντι)παροχή. Υπό τον όρο «εγγυήσεις» περιλαμβάνεται κάθε μορφής ασφάλεια¹⁵³, όπως ενδεικτικά προσωπική, εμπράγματα (υποθήκη, ενέχυρο κοκ) ή άλλη εγγυοδοτικής φύσης παροχή, η οποία αποσκοπεί στην εξασφάλιση του προμηθευτή σε περίπτωση μη εκπλήρωσης, ή πλημμελούς εκπλήρωσης από τον καταναλωτή. «Υπέρμετρες» είναι οι εγγυήσεις όταν, χωρίς εύλογη αιτία υπερβαίνουν τον κίνδυνο που πρέπει να καλύψουν, είτε ποσοτικά¹⁵⁴ (π.χ. ακίνητο υψηλής αντικειμενικής αξίας προς εξασφάλιση δανείου μικρού ύψους), είτε ποιοτικά, με βάση τα εκατέρωθεν συμφέροντα των μερών. Συνέπεια της σχετικής πρόβλεψης είναι ότι πιθανή ανάληψη υποχρέωσης εκ μέρους του καταναλωτή, να παρέχει «υπέρμετρη» εγγύηση στον προμηθευτή είναι άκυρη, εφόσον, δε, παρασχεθεί ο καταναλωτής έχει αξίωση άρσης της εγγύησης κατά το υπερβάλλον μέτρο, καθώς ως προς τούτο δεν υπάρχει νόμιμη αιτία. Η σχετική απαγόρευση έχει ιδιαίτερη σημασία στο τραπεζικό πεδίο, καθώς τα πιστωτικά ιδρύματα ανέκαθεν απαιτούσαν εγγυήσεις σε κάθε μορφή πιστώσεων (ιδίως εμπράγματων εξασφαλίσεων¹⁵⁵ στα στεγαστικά δάνεια), για

¹⁵²Τη γνώμη αυτή, μεταξύ άλλων, υποστηρίζει και η Α. Κιάντου Παμπούκη, Η μεταχρονολογημένη επιταγή, ΕπισκΕΔ 1995, σελ. 695.

¹⁵³Έτσι Γ. Δέλλιος, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 331-332.

¹⁵⁴Πάντως, κατόπιν της τροποποίησης του άρθρου 2 παρ. 6 που απαιτεί πλέον «σημαντική» και όχι «υπέρμετρη» διατάραξη, ως θα αναλυθεί στην οικεία υποενότητα της παρούσας, προτείνεται όλες οι σχετικές αναφορές των περιπτώσεων του 2 παρ. 7, όπως εν προκειμένω η αναφορά σε υπέρμετρες εγγυήσεις να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα και την κατεύθυνση της γενικής ρήτρας της παρ. 6. Έτσι και Γ. Μεντής με περαιτέρω παραπομπές σε Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 458.

¹⁵⁵Σημειώνεται, πάντως ότι, δυνάμει του άρ. 1270 ΑΚ, η υποθήκη που εγγράφεται βάσει τίτλου από το νόμο ή από δικαστική απόφαση σε περισσότερα ακίνητα του οφειλέτη, μπορεί με αίτησή του να περιοριστεί σε τόσα μόνο ακίνητα όσων η αξία ασφαλίζει αρκετά την απαίτηση, ενώ για μη εμπράγματες ασφάλειες, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και η αρχή της καλής πίστης (288 ΑΚ), για αναγωγή της εγγύησης στο προσήκον μέτρο.

να διασφαλίσουν ότι οι αντισυμβαλλόμενοι τους θα εκπληρώσουν προσηκόντως τις αναληφθείσες υποχρεώσεις, και δη την αποπληρωμή των τοκοχρεωλυτικών δόσεων κατά τα συμφωνηθέντα. Στο πλαίσιο αυτό, επί συλλογικής αγωγής, άκυροι, κατ' εφαρμογή της υπόψη ρήτρας, έχουν κριθεί ΓΟΣ δια των οποίων προβλέπεται η εκχώρηση και μεταβίβαση στην τράπεζα, ως πρόσθετη ασφάλεια, των μισθωμάτων του ακινήτου (εφόσον φυσικά εκμισθώνεται), δεδομένου ότι η τράπεζα στην ίδια προδιατυπωμένη σύμβαση απαιτεί επιπλέον από τον καταναλωτή να εγγράψει υπέρ της αυτής προσημείωση υποθήκης για ποσά μάλιστα που υπερκαλύπτει το ύψος του δανείου (στην εξεταζόμενη απόφαση η εγγραφή γίνεται για ποσό που αντιστοιχεί στο ποσοστό 125% του ποσού του χορηγούμενου δανείου), υποχρεώνει τον καταναλωτή να διατηρεί ασφαλισμένο το ακίνητο για το οποίο χορηγείται το δάνειο κατά του κινδύνου της φωτιάς και του σεισμού με δικαιούχο του ασφαρίσματος την ίδια, ενώ δεν αποκλείεται την τήρηση των υποχρεώσεων του δανειολήπτη να εγγυάται και τρίτο πρόσωπο¹⁵⁶. Ομοίως, και ως αναφέρθηκε ανωτέρω, η ρήτρα κοτ' έχει αξιοποιηθεί σε συνδυασμό το εδ. ιγ' επί ρητρών που επιβάλλουν την παραίτηση των εγγυητών-καταναλωτών από την προστασία και τις ενστάσεις των άρθρων 862-868ΑΚ.

Τέλος, κατά το εδ. λ' απαγορεύονται και είναι άνευ ετέρου άκυροι οι ΓΟΣ που επιβάλλουν στον καταναλωτή υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση σε περίπτωση μη εκπλήρωσης της παροχής του. Ως μη εκπλήρωση, νοείται κάθε μορφή ανώμαλης εξέλιξης της ενοχής που βαρύνει τον καταναλωτή, ενώ η οικονομική επιβάρυνση μπορεί να λάβει οιαδήποτε μορφή (ενδεικτικά κατ' αποκοπή αποζημίωση του προμηθευτή), χωρίς να αμφισβητείται ότι σε αυτή περιλαμβάνεται και τυχόν επιβληθείσα από ΓΟΣ ποινική ρήτρα¹⁵⁷. Για τον προσδιορισμό του «υπέρμετρου» χαρακτήρα της οικονομικής επιβάρυνσης, προτείνεται και πάλι η συστηματική ερμηνεία με το άρθρο 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, που απαιτεί σημαντική διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας. Το υπέρμετρο δεν αξιολογείται μόνο ποσοτικά, π.χ. δια της επιβολής μιας υπέρμετρα αυξημένης ποινικής ρήτρας, σε σχέση με την αξία της παρεχόμενης υπηρεσίας, αλλά και ποιοτικά, π.χ. δια της επιβολής οικονομικής επιβάρυνσης ανεξαρτήτως πταίσματος του καταναλωτή, ζημίας του προμηθευτή κοκ. Η παρούσα υποπερίπτωση έχει τύχει νομολογιακής εφαρμογής στο τραπεζικό πεδίο. Συγκεκριμένα, επί συλλογικής αγωγής, κρίθηκε

¹⁵⁶Εφαθ 5253/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁵⁷Η Οδηγία 93/13 κάνει αναφορά σε ρήτρες δυσανάλογης αποζημίωσης (πρβλ. Παράρτημα Οδηγίας, παρ. 1 εδ. ε'), χωρίς πάντως να αμφισβητείται ότι η απαγόρευση καταλαμβάνει και τις ποινικές ρήτρες. Πάντως, για την πληρότητα του προς εξέταση ζητήματος, σημειώνεται ότι η εγκυρότητα των ποινικών ρητρών αξιολογείται και από τις κοινές διατάξεις του ΑΚ (404-409ΑΚ). Ιδίως η ΑΚ 409 ορίζει ότι αν η ποινή που συμφωνήθηκε είναι δυσανάλογα μεγάλη, μειώνεται από το δικαστήριο, κατόπιν αίτησης του οφειλέτη, στο προσήκον μέτρο. Ωστόσο, η προστασία του εδ. λ' του άρθρου 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994 κρίνεται πληρέστερη, καθώς στην περίπτωση αυτή υφίσταται ολική ακυρότητα της ρήτρας, ενώ στο 409 ΑΚ παραμένει έγκυρη, δυνάμενη απλώς να αναπροσαρμοστεί στο προσήκον μέτρο.

άκυρος, ως αντίθετος στην πρόβλεψη του εδ. λ' (σε συνδυασμό με το άρθρο 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994), όρος δια του οποίου παρεχόταν στην τράπεζα το δικαίωμα να καταγγείλει τη σύμβαση δανείου σε περίπτωση καθυστέρησης πληρωμής οποιασδήποτε δόσης ή μέρους της ή τόκων ή εξόδων δίνεται το δικαίωμα στην τράπεζα και να ζητήσει το σύνολο του ανεξόφλητου ποσού του δανείου μαζί με τους αναλογούντες τόκους υπερημερίας μέχρι την ημερομηνία εξόφλησής του, με το σκεπτικό ότι αποτελεί σημαντική, χωρίς εύλογο λόγο και κατά τρόπο αντικείμενο στην καλή πίστη, οικονομική επιβάρυνση του οφειλέτη¹⁵⁸.

(vii) Όροι που αφορούν δικονομικά ζητήματα (περ. κζ', λα', λβ')

Συνηθέστετες στην πράξη είναι και ρήτρες που δεν αφορούν μεν ουσιαστικά ζητήματα της έννομης σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ προμηθευτή και καταναλωτή, αλλά δικονομικά θέματα, με στόχο τη διευκόλυνση του προμηθευτή σε ζητήματα απόδειξης, ή την «παρεμπόδιση» του καταναλωτή να διεκδικήσει τα δικαιώματά του. Στην κατηγορία αυτή των απαγορευμένων ρητρών που αφορούν δικονομικά οφέλη των προμηθευτών, ανήκουν οι ακόλουθες περιπτώσεις του άρ. 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994, ήτοι όροι που:

«κζ) αναστρέφουν το βάρος της απόδειξης σε βάρος του καταναλωτή ή περιορίζουν υπέρμετρα τα αποδεικτικά του μέσα,

λα) αποκλείουν την υπαγωγή των διαφορών από σύμβαση στο φυσικό τους δικαστή με την πρόβλεψη αποκλειστικής αλλοδαπής δικαιοδοσίας ή διαιτησίας.

λβ) προβλέπουν την καταβολή αποζημίωσης στον προμηθευτή, χωρίς αυτός να υποχρεούται να επικαλεστεί και να αποδείξει τη ζημία που υπέστη.»

Αναφορικά με την αποδεικτική ρήτρα του εδ. κζ', μέσω αυτής απαγορεύεται η μέσω ΓΟΣ μετακύληση του βάρους απόδειξης στο καταναλωτή, καθώς και περιορισμός των αποδεικτικών μέσων που διαθέτει. Οι συγκεκριμένες ρήτρες είναι ιδιαιτέρως επικίνδυνες, καθώς ο μέσος συναλλασσόμενος καταναλωτής δεν αντιλαμβάνεται εκ πρώτης όψεως το βάρος που επιφορτίζεται, π.χ. είναι πολύ περισσότερο υποψιασμένος σε μια ρήτρα απαλλαγής της ευθύνης, παρά σε μια ρήτρα δια της οποίας ο προμηθευτής τον υποχρεώνει να αποδείξει, λ.χ. ότι η ζημία του προκλήθηκε από υπαιτιότητα του προμηθευτή¹⁵⁹, χωρίς να αξιολογεί τον κίνδυνο να απολέσει την αξίωσή του σε πιθανή δίκη, αν δεν αποδείξει το πταίσμα του προμηθευτή. Αντίστοιχης σημασίας είναι και το δεύτερο σκέλος του εδ. κζ' που απαγορεύει το

¹⁵⁸Εφαθ 5253/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁵⁹Βλ. αναλυτικά και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 466-467.

συμβατικό αποκλεισμό μέσω ΓΟΣ των επιτρεπτών αποδεικτικών μέσων του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (άρ. 339 ΚΠολΔ). Όσον αφορά τη νομολογιακή αντιμετώπιση των αποδεικτικών ρητρών, καταχρηστική κρίθηκε ρήτρα που επέβαλλε στον κάτοχο πιστωτικής κάρτας το δικονομικό βάρος να αποδείξει ότι δεν προέβη στην επίδικη τηλεφωνική συναλλαγή, ως αντίθετη στην περίπτωση κζ', καθώς προβλέπει αντιστροφή του βάρους αποδείξεως κατά τρόπο ώστε ο κάτοχος της κάρτας να πρέπει να αποδείξει ότι αυτός δεν έχει προκαλέσει τη συγκεκριμένη συναλλαγή με τον παραπάνω τρόπο¹⁶⁰. Ομοίως καταχρηστικές, κατ' εφαρμογή του συγκεκριμένου εδαφίου (σε συνδυασμό με τη γενική ρήτρα του άρθρου 2 παρ. 6), είναι και ρήτρες που περιέχουν πλάσματα περιελεύσεως τα οποία αποκλείουν ανταπόδειξη (αμάχητα τεκμήρια), π.χ. ότι αν ο οφειλέτης δεν αμφισβητήσει εντός 20 ημερών από τη λήψη του μηνιαίου λογαριασμού ή και άλλης ειδοποίησης την πληρωμή οφειλής σχετικής με πιστωτική κάρτα) λογίζεται αμάχητα ότι αποδέχτηκε όλες τις εγγραφές που έγιναν¹⁶¹.

Ομοίως καταχρηστικός *per se* είναι και κάθε ΓΟΣ που αποκλείει την υπαγωγή διαφορών από σύμβαση στο φυσικό δικαστή, με την πρόβλεψη αποκλειστικής αλλοδαπής δικαιοδοσίας ή διαιτησίας, κατ' εφαρμογή του εδ. λα'. Το ρυθμιστικό πεδίο της συγκεκριμένης πρόβλεψης είναι πάντως πολύ περιορισμένο, καθώς τέτοιοι όροι δεν συνηθίζονται, είναι δε σαφώς λιγότερο προστατευτικό από την αρχική ρύθμιση του ν. 1961/1991 (άρ. 25 παρ. 3 περ. κστ') που απαγόρευε εν γένει τις ρήτρες παρέκτασης αρμοδιότητας¹⁶². Κατά τη υποστηριζόμενη στην παρούσα γνώμη, η αρχική επιλογή του νομοθέτη φάνταζε ορθότερη, καθώς συχνά ο καταναλωτής υποχρεούται δια ρητρών παρέκτασης να επιδιώξει την ικανοποίηση των αξιώσεών του στα δικαστήρια μεγάλων αστικών κέντρων (συνήθως της Αθήνας), αυξάνοντας έτσι το κόστος προσφυγής στη δικαιοσύνη. Πάντως, οι σχετικές ρήτρες παρέκτασης αρμοδιότητας, υποβάλλονταν ανέκαθεν στον έλεγχο καταχρηστικότητας με βάση τη γενική ρήτρα του άρθ. 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, και θεωρούνταν άκυρες εφόσον, στη συγκεκριμένη περίπτωση επιβάρυναν σημαντικά και χωρίς εύλογη αιτία ή εύλογο συμφέρον του προμηθευτή τον καταναλωτή (π.χ. αν για μικρής αξίας απαίτηση από σύμβαση που καταρτίστηκε και εκτελείται στη Θεσσαλονίκη υποχρεούται να εναγάγει το πιστωτικό ίδρυμα στην Αθήνα)¹⁶³.

¹⁶⁰ΑΠ 589/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁶¹ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁶²Σημειώνεται, πάντως, ότι η Οδηγία 93/13 δεν απαγορεύει τις ρήτρες παρέκτασης διεθνούς δικαιοδοσίας και παρέκτασης αρμοδιότητας.

¹⁶³Πρβλ. και ΕιρΑθ 1035/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, που έκρινε ότι «η ρήτρα παρεκτάσεως της αρμοδιότητας, που περιλαμβάνεται σε σύμβαση Τράπεζας και πελάτη της χωρίς να αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, όπως απαιτείται κατά το άρθ. 42ΚΠολΔ και η οποία απονέμει αρμοδιότητα σε ορισμένα Δικαστήρια, τα οποία εξυπηρετούν αποκλειστικά τα συμφέροντα της Τράπεζας, θεωρείται καταχρηστική και συνεπώς άκυρη κατά το άρθ. 2 παρ. 6 Ν. 2251/1994, εφόσον, χωρίς να ανταποκρίνεται σε εύλογο συμφέρον του προμηθευτή, δημιουργεί, παρά τις αρχές της καλής πίστεως, σημαντική

Άκυρες ως καταχρηστικές, κατ' εφαρμογή του εδ. λα' είναι και προδιατυπωμένες ρήτρες αποκλειστικής διαιτησίας, που επίσης δεν συνηθίζονται στην πράξη, στο τραπεζικό, τουλάχιστον, πεδίο. Συναφώς, πάντως σημειώνεται ότι έτερες ρήτρες εναλλακτικής επίλυσης διαφορών που δεν καθιστούν υποχρεωτική τη διαιτησία και δεν περιορίζουν το δικαίωμα του καταναλωτή να προσφύγει δικαστικά για ικανοποίηση των συμφερόντων του, δεν απαγορεύονται και είναι καθ' όλα έγκυρες¹⁶⁴.

Τέλος, καταχρηστικές είναι και οι ρήτρες που προβλέπουν καταβολή αποζημίωσης στον προμηθευτή, χωρίς υποχρέωση του τελευταίου να επικαλεστεί και να αποδείξει τη ζημία που υπέστη (εδ. λβ'). Τέτοιες ρήτρες εντάσσονταν και στο εδ. λ' προ της εισαγωγής της υποπερίπτωσης λβ' δια του ν. 3587/2007 (άρ. 2 παρ. 3), ωστόσο πλέον δεν απαιτείται «υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση» του καταναλωτή, αλλά είναι *per se* άκυρες ρήτρες που προβλέπουν αυθαίρετη –χωρίς υποχρέωση απόδειξης– αποζημίωση του προμηθευτή. Ως «αποζημίωση» για τις ανάγκες της διάταξης δεν νοείται μόνον κάθε «αξίωση» του προμηθευτή από (επικαλούμενη) παράνομη ή αντισυμβατική συμπεριφορά του καταναλωτή, αλλά και κάθε τέτοια προκύψασα ακόμη και από ενάσκηση νομίμου δικαιώματος του καταναλωτή, π.χ. σε περίπτωση που δικαιούται να προχωρήσει σε πρόωρη εξόφληση, και ο προμηθευτής αξιώνει με ΓΟΣ την καταβολή «αποζημίωσης» επειδή δεν έλαβε το προσδοκώμενο όφελος¹⁶⁵.

4.4. Έλεγχος περιεχομένου των ΓΟΣ κατά τη γενική ρήτρα του άρθ. 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994

ανισορροπία σε βάρος του καταναλωτή μεταξύ των εκ της συμβάσεως δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων». Ομοίως, η ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ έκρινε ότι «μία ρήτρα παρεκτάσεως της αρμοδιότητας που περιλαμβάνεται σε σύμβαση τράπεζας και πελάτη της χωρίς να αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης όπως απαιτείται κατά το άρθ. 42 ΚΠολΔ και η οποία απονέμει αποκλειστική αρμοδιότητα στα δικαστήρια, στην περιφέρεια των οποίων βρίσκεται η έδρα της τράπεζας, θεωρείται καταχρηστική και συνεπώς άκυρη κατά το άρθ. 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, εφόσον, χωρίς ν' ανταποκρίνεται σε εύλογο συμφέρον του προμηθευτή, όπως όταν είναι πραγματικά δυσχερής η οργάνωση νομικής υποστήριξης του προμηθευτή στον τόπο, τα δικαστήρια του οποίου είναι κατά τον ΚΠολΔ αρμόδια για την εκδίκαση της διαφοράς, δημιουργούν, παρά τις αρχές της καλής πίστεως, σημαντική ανισορροπία σε βάρος του καταναλωτή μεταξύ των εκ της συμβάσεως δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων».

¹⁶⁴Έτσι και Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 542.

¹⁶⁵Έτσι Ι. Βενιέρης, ΓΟΣ περί αποζημίωσης του προμηθευτή από τον καταναλωτή, Συνήγορος, 2007, σελ. 85.

Κατά το γράμμα του άρθρου 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, ως ισχύει δυνάμει των τροποποιήσεων που επήλθαν με το ν. 2741/1999 και το ν. 3587/2007, «Γενικοί όροι συναλλαγών που έχουν ως αποτέλεσμα τη σημαντική διατάραξη της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή απαγορεύονται και είναι άκυροι. Ο καταχρηστικός χαρακτήρας γενικού όρου ενσωματωμένου σε σύμβαση κρίνεται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, ο σκοπός της, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά τη σύναψή της και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.».

Για την εφαρμογή της διάταξης, κρίσιμη είναι κατ' αρχήν η διαπίστωση της συμβατικής ισορροπίας, ώστε να κριθεί αν ο υπό εξέταση κάθε φορά ΓΟΣ επιφέρει σημαντική διατάραξη αυτής. Η συμβατική ισορροπία συγκαθορίζεται αφενός από την οικεία ρύθμιση ενδοτικού δικαίου, που, κατά τεκμήριο και σε συνδυασμό με την ανάγκη καλόπιστης εκπλήρωσης των ενοχών (ΑΚ 288) προβαίνει σε μια δίκαιη κατανομή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, αφετέρου από τη φύση και το σκοπό της σύμβασης, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά τη σύναψή της κοκ. Διατάραξη αυτής συντρέχει προφανώς όταν η ως άνω συμβατική ισορροπία που καθορίζεται από το σύνολο των ειδικών παραμέτρων θίγεται σε βάρος του καταναλωτή¹⁶⁶.

Ο κρίσιμος βαθμός διατάραξης της συμβατικής ισορροπίας έχει διαφοροποιηθεί προϊόντος του χρόνου, με τις διάφορες τροποποιήσεις της καταναλωτικής νομοθεσίας. Στο αρχικό βραχύβιο νομοθέτημα υπ' αριθμ. 1961/1991 αρκούσε κάθε διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας (άρ. 25 παρ. 2). Ωστόσο, κατά την αρχική διατύπωση του ν. 2251/1994, ο νομοθέτης προέβλεψε ακυρότητα μόνον σε περίπτωση «υπέρμετρης» διατάραξης, περιορίζοντας μεν την προστασία, προσεγγίζοντας (και ξεπερνώντας) το όριο που θέτει το γράμμα της Οδηγίας 93/13 που απαιτεί «*significant imbalance*»¹⁶⁷. Σύντομα, ο νομοθέτης δια του ν. 2741/1999 επανέφερε την αρχική διατύπωση του ν. 1961/1991, καταργώντας την απαίτηση για υπέρμετρη διατάραξη, για να καταλήξει τελικώς, δια της τροποποίησης του ν. 2251/1994 από τον 3587/2007 στη μεταρρύθμιση της διάταξης του άρ. 2 παρ. 6 στη μορφή που έχει μέχρι σήμερα, η οποία απαιτεί «σημαντική» διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας, για να κριθεί άκυρος ένας ΓΟΣ.

¹⁶⁶Βασιλόπουλος σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, ό.π., σελ. 23.

¹⁶⁷Η επιλογή πάντως αυτή έχει επικριθεί από μέρος της θεωρίας, που υποστήριξε ότι ο καταναλωτής πρέπει να τύχει της σχετικής προστασίας -δια της επέμβασης στη συμβατική σχέση μέσω κήρυξης ακυρότητας ενός ΓΟΣ από τον εθνικό νομοθέτη- όχι μόνον σε περίπτωση που ο ΓΟΣ περιέχει μια υπερβολικά άδικη ρύθμιση, αλλά απλώς μία ρήτρα που διαταράσσει τη συμβατική ισορροπία, ένεκα του ότι ούτως η άλλως η ελευθερία διαπραγματεύσεως του καταναλωτή είναι μηδαμινή. Πρβλ. ενδ. Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 231.

Ο προβληματισμός σχετικά με τον κρίσιμο βαθμό διατάραξης δεν έχει μόνον θεωρητικό ενδιαφέρον, αφού καθορίζει τελικά τον καταχρηστικό ή μη χαρακτήρα της ρήτηρας. Για τον ασφαλή προσδιορισμό αυτού, κρίσιμο είναι το ενδοτικό δίκαιο. Άλλωστε, ως προελέχθη, οι κρίσιμες ρυθμίσεις ενδοτικού δικαίου λειτουργούν καθοδηγητικά ως προς την συμβατική ισορροπία. Ωστόσο, ορθά υποστηρίζεται ότι δεν έχουν όλες οι διατάξεις ενδοτικού δικαίου «καθοδηγητικό χαρακτήρα», καθώς πληθώρα διατάξεων ενδοτικού δικαίου του ΑΚ ρυθμίζουν απλώς τεχνικής φύσεως ζητήματα¹⁶⁸, αποτυπώνοντας πρακτικά τα συνήθως ισχύοντα στις συναλλαγές, όταν δεν προβλέπεται κάτι διαφορετικό. Οι διατάξεις αυτές, προφανώς δεν αξιοποιούνται στο πλαίσιο της εξεύρεσης της συμβατικής ισορροπίας. Όσον αφορά, επομένως, τις κρίσιμες για τις ανάγκες της διάταξης ρυθμίσεις ενδοτικού δικαίου που επιχειρούν συμβιβασμό των εκατέρωθεν συμφερόντων, η απόκλιση από αυτές υπέρ του προμηθευτή χωρίς εύλογη αιτία υπέρ του προμηθευτή δύναται να οδηγήσει σε ακυρότητα του υπό εξέταση όρου ως καταχρηστικού. Καταχρηστικός, δηλαδή, είναι κάθε ΓΟΣ, ο οποίος χωρίς επαρκή και εύλογη αιτία αποκλίνει από ουσιώδεις και βασικές αξιολογήσεις του ενδοτικού δικαίου, δηλαδή από τις τυπικές και συναλλακτικά δικαιολογημένες προσδοκίες του καταναλωτή¹⁶⁹. Έτσι κατά τη διαδικασία προς διαπίστωση της καταχρηστικότητας ενός ΓΟΣ πρέπει πρώτα να ερευνάται, αν υπάρχει τυπική διατάραξη, ως απόκλιση από την οικεία ρύθμιση ενδοτικού δικαίου και στη συνέχεια να ερευνάται ο βαθμός εντάσεως της αποκλίσεως αυτής, δηλαδή αν υφίσταται ουσιώδης απόκλιση από τις αξιολογικές εκτιμήσεις καθοδηγητικού χαρακτήρα¹⁷⁰.

Υπενθυμίζεται πάντως, ότι τα συμφέροντα, η διατάραξη της ισορροπίας των οποίων σε βάρος του καταναλωτή μπορεί να χαρακτηρίσει ένα γενικό όρο άκυρο, ως καταχρηστικό, πρέπει να είναι ουσιώδη, η δε διατάραξη αυτή πρέπει να είναι ιδιαίτερα σημαντική, σύμφωνα με τις αρχές της καλής πίστης¹⁷¹. Προς τούτο εξετάζεται ποιο είναι το συμφέρον του προμηθευτή προς διατήρηση του συγκεκριμένου όρου που ελέγχεται και ποιο εκείνο του καταναλωτή που υπαγορεύει την κατάργησή του, δηλαδή, τι συνέπειες θα είχε η διατήρηση ή η κατάργηση του όρου για κάθε πλευρά και πώς μπορεί κάθε μέρος να προστατευθεί από τις συνέπειες με δικές του ενέργειες.

¹⁶⁸Πρβλ. και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 234.

¹⁶⁹Πρβλ. ΟΛΑΠ 15/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁷⁰Έτσι ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁷¹Πρβλ. ΟΛΑΠ 12/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

4.4.1. Το πρότυπο του μέσου καταναλωτή

Κρίσιμο για τον καθορισμό της συμβατικής ισορροπίας κατά το πρώτο εδάφιο του άρ. 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994 είναι το πρότυπο του καταναλωτή, βάσει του οποίου διαμορφώνονται οι εύλογες προσδοκίες του, οι οποίες τυχόν διαταράσσονται ουσιωδώς από την επιβολή του εκάστοτε εξεταζόμενου ΓΟΣ. Ησυμμόρφωση, δηλαδή, με τις επιταγές του άρθρου 2 παρ. 6 κρίνεται με μέτρο τον μέσο αντισυμβαλλόμενο του συγκεκριμένου είδους συναλλαγών και τον ορίζοντα αντίληψης που αυτός διαθέτει¹⁷². Διεθνώς, ακολουθούνται διαφορετικά πρότυπα καταναλωτή¹⁷³, όσον αφορά τον απαιτούμενο βαθμό επαγρύπνησης και ενημέρωσης, η δε επιλογή προτύπου μεταξύ ενός προσεκτικού, επιμελούς και ενημερωμένου καταναλωτή, ενός απρόσεκτου καταναλωτή και των ενδιάμεσων επιλογών που ευρίσκονται στο φάσμα μεταξύ των δύο, έχει καταλυτική σημασία γιατί καθορίζει τελικά την απαιτούμενη συμβατική ισορροπία.

Στην ελληνική έννομη τάξη, κατά πάγια νομολογία ακολουθείται ένα ενδιάμεσο πρότυπο, αυτό *«του συνήθως απρόσεκτου μεν ως προς την ενημέρωσή του, αλλά διαθέτοντος τη μέση αντίληψη κατά το σχηματισμό της δικαιοπρακτικής του αποφάσεως καταναλωτή του συγκεκριμένου είδους αγαθών ή υπηρεσιών»*¹⁷⁴. Το πρότυπο αυτό διαμορφώνεται σε δύο στάδια: αρχικώς εξετάζεται το επίπεδο ενημέρωσης του καταναλωτή, η πρόσληψη, δηλαδή, των απαιτούμενων πληροφοριών για να εκφράσει τη συναλλακτική του βούληση, στάδιο στο οποίο έγκειται και το επιεικές στοιχείο, καθώς η νομολογία αρκείται στον απρόσεκτο καταναλωτή, που ελλείπει χρόνου είναι επιφανειακός ως προς την πληροφόρησή του. Στο δεύτερο όμως στάδιο, που αφορά την επεξεργασία αυτής της πληροφόρησης, η επιείκεια των

¹⁷²Βλ. και Α. Λελεντζή, αναμνηστικός τόμος Α. Γεωργακόπουλου (τ. Ι), Η διαφάνεια των τραπεζικών συναλλαγών: σύστημα προστασίας και αρμοδιότητες, ό.π., σελ. 471.

¹⁷³Βλ. ενδ. Γ. Δέλλιο, Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του ιδιωτικού δικαίου- Ο δικαστικός έλεγχος του περιεχομένου των καταναλωτικών συμβάσεων και τα όριά του, τ.ΙΙ,ό.π., σελ. 59 επ., όπου αναφέρει ότι η γερμανική νομολογία και αυτή των σκανδιναβικών χωρών εΐθισται να ακολουθούν το επιεικέστερο πρότυπο του απροετοίμαστου και επιφανειακού καταναλωτή, σε αντίθεση με τις αγγλοσαξωνικές χώρες και το ΔΕΕ που τείνουν στο αυστηρό πρότυπο του έμπειρου, κριτικού και προσεκτικού ως προς την ενημέρωσή του καταναλωτή, επικρίνοντας πάντως αμφότερες τις επιλογές, τη μεν πρώτη επειδή πατερναλιστικά παρεμβαίνει σε συνεστημένες συμβατικές σχέσεις για να προστατεύσει έναν συμβαλλόμενο που δεν επιδεικνύει επιμέλεια στις δικές του υποθέσεις, τη δε δεύτερη επειδή το περιγραφόμενο πρότυπο του καταναλωτή που *«δεν ξεγελιέται εύκολα, εξετάζει προσεκτικά προτού αποφασίσει, διαβάζει τα ψιλά γράμματα»* κοκ είναι ανύπαρκτο, ή έστω ιδιαίτερα σπάνιο και δεν καλύπτει τις πραγματικές ανάγκες προστασίας.

¹⁷⁴Βλ. ενδ. ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 652/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

εθνικών δικαστηρίων μετριάζεται, καθώς απαιτείται να διαθέτει τη μέση αντίληψη του καταναλωτή του οικείου κλάδου, να επεξεργάζεται, δηλαδή την παρεχόμενη ενημέρωση¹⁷⁵.

4.4.2. Τα συνεκτιμητέα κριτήρια του άρθρου 2 παρ. 6 εδ. β'

Όσον αφορά τα κριτήρια του εδ. β' της διάταξης του άρθρου 2 παρ. 6, η οποία επαναλαμβάνει τη διάταξη του άρθρου 4 Ι της Οδηγίας 93/13, υπαγορεύει ότι για τον καταχρηστικό χαρακτήρα πρέπει να ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών, ο σκοπός της σύμβασης, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά το χρόνο σύναψης, τα εκατέρωθεν συμφέροντα και οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης, σημειώνεται κατ' αρχήν ότι η απαρίθμηση είναι ενδεικτική, και μπορεί να ληφθεί υπόψη κάθε παράγοντας που αφορά τη συγκεκριμένη ρήτρα, τη συμβατική σχέση εν γένει κοκ.

Σε εξειδίκευση των τεθέντων συνεκτιμητέων κριτηρίων, λεκτέα τα ακόλουθα:

Η φύση των παρεχόμενων αγαθών ή υπηρεσιών προφανώς επηρεάζει την κατανομή συμβατικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, καθώς, ιδίως αν πρόκειται για ένα σύνθετο προϊόν ή υπηρεσία, π.χ. για ένα σύνθετο επενδυτικό προϊόν, προφανώς οι απαιτήσεις ενημέρωσης σχετικά τους ΓΟΣ είναι αυξημένες σε σχέση με ένα απλό ή σύνηθες στη συναλλακτική πρακτική προϊόν. Ομοίως, ορθά υποστηρίζεται ότι το αν η υπηρεσία είναι διαρκής ή μη, το πόσο προσεγγίζει ή απομακρύνεται από ρυθμισμένους τύπους συμβάσεων, το αν αναφέρεται σε απόλυτα αγαθά του καταναλωτή κοκ¹⁷⁶ είναι παράγοντες που συνεκτιμώνται στο πλαίσιο αυτό και διαφοροποιούν τις απαιτήσεις και τις εύλογες προσδοκίες του καταναλωτή.

Ο σκοπός της σύμβασης, αναδείχθηκε επίσης σε συνεκτιμώμενο κριτήριο από το νομοθέτη, δια της τροποποίησης που επήλθε στο ν. 2251/1994 με το άρ. 10 παρ. 24 στ. β' του ν. 2741/1999. Με την πρόβλεψη αυτή εννοείται ότι όροι που παρεμποδίζουν τον ίδιο το σκοπό της σύμβασης κρίνονται καταχρηστικοί. Η πρόβλεψη έχει τύχει ευθείας εφαρμογής σε ασφαλιστική σύμβαση, όπου κρίθηκε ότι σε ασφαλιστική σύμβαση για κάλυψη ζημιών που προκαλούνται από κινδύνους πυρκαγιάς, ο ΓΟΣ ότι δεν υπάγονται στην ασφαλιστική σύμβαση

¹⁷⁵Βλ. πάντως και κριτική του υιοθετηθέντος προτύπου, ενδ. σε Α. Λελεντζή, Ο έλεγχος του περιεχομένου των ΓΟΣ κατά την πρόσφατη νομολογία του ΑΠ, ό.π., σελ. 296, που παρατηρεί ότι ο απρόσεκτος κατά την ενημέρωση καταναλωτής δύσκολα μετατρέπεται σε προσεκτικό όταν καλείται να αποφασίσει.

¹⁷⁶Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 140.

ζημιές (βραχυκύκλωμα, υπέρταση, διαφυγή ηλεκτρικού ρεύματος) οποιαδήποτε και αν είναι η αιτία των διαταραχών (περιλαμβανομένου και του κεραυνού)μταιιώνει το σκοπό της σύμβασης και είναι καταχρηστικός¹⁷⁷.

Επίσης, καθοριστικής σημασίας κριτήριο κατά το γράμμα της διάταξης, είναι και το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά την κατάρτιση της σύμβασης, στο οποίο μπορούν να συνεκτιμηθούν τυχόν διαφημίσεις προϊόντων και υπηρεσιών, προφορικές διευκρινίσεις του προμηθευτή κοκ. Οι συνθήκες αυτές πρέπει να συντρέχουν κατά το χρόνο κατάρτισης και δεν επιδρά στο κύρος της σύμβασης ή του υπό εξέταση ΓΟΣ τυχόν μεταγενέστερη μεταβολή αυτών. Ως τέτοιες μπορούν να θεωρηθούν αυτές που αφορούν: α. προσωπικές ιδιότητες των συναλλασσόμενων (εμπειρία στο συγκεκριμένο είδος συναλλαγών κοκ), β. ιδιαίτερες συνθήκες που συνοδεύουν την ίδια την κατάρτιση της σύμβασης (χαρακτηριστικά μίας υπηρεσίας, όπως προβάλλονται σε μια διαφήμιση, προφορική υποβάθμιση ενός αναλαμβανόμενου κινδύνου από τον προσθηθέντα υπάλληλο της τράπεζας κοκ) και γ. τυχόν ιδιαίτερος σκοπός χρήσης του προϊόντος ή της υπηρεσίας που γνωστοποιήθηκε από τον καταναλωτή στον αντισυμβαλλόμενο προμηθευτή¹⁷⁸.

Περαιτέρω, συνεκτιμητέες είναι οι υπόλοιπες ρήτρες της ίδιας ή έτερης συναρτώμενης σύμβασης¹⁷⁹ (π.χ. σύμβασης εμπράγματης ασφάλειας ως παρεπόμενη σε σύμβαση δανείου). Η ευρύτατη διατύπωση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι συνεκτιμάται κάθε όρος της σύμβασης, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για ΓΟΣ ή για όρο που έτυχε ατομικής διαπραγμάτευσης, υπό την πρόσθετη προϋπόθεση (λόγω αναγκαστικής τελεολογικής συστολής)ότι η υπό εξέταση και η συνεκτιμώμενη ρήτρα πρέπει να είναι μεταξύ τους συναφείς¹⁸⁰. Το αποτέλεσμα της συνεκτίμησης μπορεί να είναι είτε ενισχυτικό των δικαιωμάτων του καταναλωτή, επειδή μία έγκυρη κατ' αρχήν ρήτρα προσλαμβάνει καταχρηστικό χαρακτήρα λόγω του συνδυασμού της με έτερες ρήτρες της ίδιας ή συναφούς σύμβασης, είτε να «εξασθενεί» μεν τη θέση του καταναλωτή κρίνοντας μια ρήτρα καταχρηστική, αλλά κατά συνεκτίμηση του ότι παρέχονται στον καταναλωτή άλλα οφέλη σε λοιπούς όρους της σύμβασης¹⁸¹.

¹⁷⁷ΑΠ 11/2006, ΔΕΕ 2006, σελ. 304.

¹⁷⁸Για την ομαδοποίηση βλ. Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 141.

¹⁷⁹Πάντως οι δύο συμβάσεις δεν είναι αναγκαίο να έχουν καταρτισθεί με τον ίδιο προμηθευτή, πχ επί περίπτωσης που ο προμηθευτής παραπέμπει στους όρους της σύμβασης που έχει συνάψει με τον παραγωγό, βλ. και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 143.

¹⁸⁰Ετσι Γ. Δέλλιος, Γενικοί όροι συναλλαγών, 2013, σελ. 280.

¹⁸¹Πρβλ. και ΟΛΑΠ 6/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ σύμφωνα με την οποία ο περιορισμός της κρινόμενης στην υπόθεση υποχρέωσης του ασφαλιστή κατά τα άνω οδηγεί σε διατάραξη και μάλιστα υπέρμετρη της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή, η

4.5. Η αρχή της διαφάνειας

Σημαντικό κριτήριο ελέγχου είναι η διέπουσα όλο το πλέγμα του ιδιωτικού δικαίου και κυρίως της καταναλωτικής νομοθεσίας, «αρχή της διαφάνειας», η οποία αποτελεί την πεμπτούσια του ελέγχου καταχρηστικότητας των ΓΟΣ¹⁸², αποτελεί δε έκφραση του προτύπου «πληροφόρησης» που διατρέχει τη νομολογία του ΔΕΚ¹⁸³. Η αρχή αυτή (που προκύπτει από τα άρθρα 4 παρ. 2 και 5 παρ. 1 της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ) δεν κατοχυρώνεται ρητά στην ελληνική έννομη τάξη¹⁸⁴, η σημασία της όμως δεν αμφισβητείται ούτε παραγνωρίζεται από τη θεωρία και τη νομολογία¹⁸⁵, διέπει δε το σύνολο των σταδίων ελέγχου της καταχρηστικότητας του περιεχομένου των ΓΟΣ.

Με βάση την αρχή αυτή οι ΓΟΣ, πρέπει να παρουσιάζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών κατά τρόπο ορισμένο, ορθό και σαφή. Η αρχή της διαφάνειας έχει δύο εκφάνσεις, τη σαφήνεια και το κατανοητό των όρων¹⁸⁶. Η σαφήνεια αφορά τις νομικές συνέπειες μιας ρήτρας, δηλαδή στα δικαιώματα στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει ο καταναλωτής δια της συναφθείσης συμβάσεως. Για το λόγο αυτό απαγορεύεται να χρησιμοποιούνται από τον προμηθευτή ασαφείς ή πολυσήμαντες ρήτρες για να ενισχύσει τη θέση του έναντι του καταναλωτή¹⁸⁷.

Η αρχή αυτή αναπτύχθηκε ιδίως γιατί οι οικονομικοί όροι μίας σύμβασης δεν μπορούν να ελεγχθούν ευθέως με τα κριτήρια του άρ. 2 παρ. 6 και παρ. 7, παρότι ο καταναλωτής αναλαμβάνει μέσω ΓΟΣ οικονομικές υποχρεώσεις που δεν αντιλαμβάνεται, επιβάλλει δε ακριβώς οι δυσμενείς αυτές οικονομικές συνέπειες και επιβαρύνσεις να είναι ευκρινείς. Έτσι,

περιστολή δε αυτή των δικαιωμάτων του ενάγοντος στην ένδικη σύμβαση δεν αντισταθμίζεται με άλλους όρους της σύμβασης.

¹⁸²Πρβλ. πάντως και Α. Λελεντζή στον αναμνηστικό τόμο Λ. Γεωργακόπουλου (τ. Ι), Η διαφάνεια των τραπεζικών συναλλαγών: σύστημα προστασίας και αρμοδιότητες, σελ. 474, που παρατηρεί ότι παρά την αναμφίβολη αξία της, η θεσμοθέτηση της αρχής της διαφάνειας συνιστά περισσότερο μια απόπειρα του νομοθέτη «που στοχεύει στην τυπική εξισορρόπηση της συμβατικής ανισοδυναμίας των μερών, παρά στη λήψη ενός αποτελεσματικού προστατευτικού μέτρου των συμφερόντων του καταναλωτή που μπορεί να αποτρέψει από το να καταστούν περιεχόμενο μιας καταναλωτικής σύμβασης ακόμη και καταχρηστικές ρήτρες».

¹⁸³Γ. Δέλλιος, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 208.

¹⁸⁴Προκύπτει όμως από τα άρθρα 2 παρ. 1-3, παρ. 6 και παρ. 7 περ. ε', ζ', η', ι', ια'. Βλ. σχετικά και Βασιλόπουλο σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, ό.π. σελ. 27.

¹⁸⁵Βλ. ενδ. ΑΠ 1030/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 430/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁸⁶Βλ. πάντως και Γ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 209-210, σύμφωνα με τον οποίο, όσον αφορά την κοινοτική προέλευση της αρχής, υπάρχουν τρεις επιμέρους κατευθύνσεις και δη την αρχή της σαφούς και κατανοητής διατύπωσης, του ορισμένου ή οριστού περιεχομένου, την αρχή της προβλεψιμότητας των όρων που θεωρείται ταυτόσημη με την απαγόρευση των απροσδόκητων ρητρών.

¹⁸⁷ΑΠ 430/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αδιαφανείς ρήτρες, που αποκρύπτουν την πραγματική, νομική και οικονομική κατάσταση δημιουργούν τον κίνδυνο ο καταναλωτής είτε να υποχρεούται να απέχει από ορισμένες ενέργειες (άσκηση δικαιωμάτων του) είτε να υποκύψει σε δικαιώματα ή αξιώσεις, που κατά το φαινόμενο έχει ο προμηθευτής οδηγούν, τελικώς, ακριβώς λόγω της αδιαφάνειάς τους, στη διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας, κατά το άρθρο 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994 ή σε καταχρηστικότητα με βάση κάποια ρήτρα του 2 παρ. 7 (ιδίως αυτές των περιπτώσεων ε', ζ' η', ι').

Κατ' εφαρμογή των ανωτέρω παραδοχών, έχει γίνει δεκτό στη νομολογία ότι δεν παραβιάζεται η αρχή της διαφάνειας όταν το αποτέλεσμα της πιθανής οικονομικής επιβάρυνσης μπορεί να προκύψει από αριθμητικές πράξεις που είναι εύκολες για το μέσο καταναλωτή (σύμφωνα με το πρότυπο που υιοθετείται στην ελληνική έννομη τάξη) κατά το σχηματισμό δικαιοπρακτικής βούλησης¹⁸⁸. Ευρύτερα πάντως, παρά το γεγονός ότι η αποτύπωση της αρχής της διαφάνειας δεν έχει γίνει με τον πανηγυρικό τρόπο που ενδεχομένως θα απαιτούνταν, η σημασία της αναδεικνύεται σε κάθε θεωρητική και νομολογιακή θεώρηση ζητημάτων που σχετίζεται με καταχρηστικότητα ΓΟΣ.

4.6. Έννομες συνέπειες της διάγνωσης της καταχρηστικότητας ενός ΓΟΣ

Οι ρήτρες, επομένως, που περιέχονται στη μαύρη λίστα του άρ. 2 παρ. 7 ή διαταράσσουν σημαντικά τη συμβατική ισορροπία κατ' άρθρο 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, είναι άκυρες ως καταχρηστικές και δεν παράγουν έννομα αποτελέσματα (βλ. και άρ. 174 ΑΚ). Κρίσιμες, ωστόσο, για την προάσπιση των καταναλωτικών συμφερόντων είναι οι συνέπειες αυτής της ακυρότητας και η επίδραση αυτής στην έννομη σχέση.

Πρώτη συνέπεια που προβλέπεται στο άρθρο 2 παρ. 8 του ν. 2251/1994 είναι ότι «Ο προμηθευτής δεν μπορεί να επικαλεσθεί την ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης, για το λόγο ότι ένας ή περισσότεροι γενικοί όροι είναι άκυροι ως καταχρηστικοί». Το γράμμα της εν λόγω πρόβλεψης έχει δύο μερικότερες έννομες συνέπειες: πρώτον ότι κατ' αρχήν η σύμβαση

¹⁸⁸Βλ. ΟΛΑΠ 15/2007. Με τη γνώμη αυτή διαφωνεί ο Ι. Λιναρίτης, Κριτήρια αξιολόγησης γενικών όρων συναλλαγών μακροπρόθεσμων πιστώσεων (με ιδιαίτερη αναφορά στις ρήτρες επιτοκίου), ΧρίΔ 2010, σελ. 382 που υποστηρίζει ότι η αρχή της διαφάνειας δεν υπαγορεύει προκαθορισμό των αναπροσαρμογών του επιτοκίου ως μαθηματική συνάρτηση, αλλά αρκεί η αναφορά σε τραπεζικούς αριθμοδείκτες, ωστόσο αποδοχή τέτοιας γνώμης θα έκανε τη διάγνωση εκ μέρους του καταναλωτή δυσχερή, αν όχι αδύνατη, βλ. σχετικά και Γ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π. σελ. 214, υποσ. 537.

παραμένει έγκυρη χωρίς τον άκυρο ΓΟΣ και δεύτερον ότι ο προμηθευτής (και μόνον¹⁸⁹) δεν μπορεί να επικαλεστεί ακυρότητα της σύμβασης εν συνόλω λόγω ακυρότητας ενός ή περισσότερων ΓΟΣ, αλλά η δυνατότητα επίκλησης ολικής ακυρότητας είναι σχετική υπέρ του καταναλωτή¹⁹⁰.

Ως προς το πρώτο θέμα της επίδρασης της ακυρότητας ενός όρου στο συμβατικό δεσμό, τονίζεται αρχικώς ότι η ακυρότητα υπάρχει εξ αρχής (ex tunc, πρβλ. και άρ. 180 ΑΚ) και αναγνωρίζεται απλώς από το δικαστήριο, ο δε καταναλωτής προφανώς δικαιούται να ζητήσει τυχόν καταβληθέντα ποσά ένεκα άκυρου όρου με τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό (904 επ. ΑΚ), Βάσει πάντως της ΑΚ 181, η μερική ακυρότητα της δικαιοπραξίας, δηλαδή η ακυρότητα ενός ή περισσότερων όρων αυτής, μπορεί να οδηγήσει σε ολική ακυρότητα, αν συνάγεται ότι η δικαιοπραξία δεν θα είχε επιχειρηθεί χωρίς το άκυρο μέρος. Η αρχή αυτή εφαρμόζεται και επί καταναλωτικών συμβάσεων, ελλείψει αντίθετης ειδικότερης ρύθμισης, την ολική ακυρότητα όμως δύναται να αιτηθεί μόνον ο καταναλωτής, κατά τα κατωτέρω. Για να υπάρξει, δηλαδή, κατ' εξαίρεση ολική ακυρότητα της σύμβασης πρέπει να συνάγεται από την (υποθετική) βούληση αμφοτέρων των συμβαλλόμενων μερών ότι δε θα επιχειρούνταν η σύμβαση χωρίς το συγκεκριμένο όριο, πράγμα ιδιαιτέρως σπάνιο, καθώς συνήθως δεν θα υπάρχει καν σύμπτωση δηλώσεων βουλήσεων (π.χ. το πιστωτικό ίδρυμα που χορήγησε καταναλωτικό δάνειο με υπέρμετρες και καταχρηστικές χρεώσεις θα επιθυμεί την αναγνώριση ακυρότητας αυτού, αν αναγνωριστεί ακυρότητα του όρου που επιβάλλει τις χρεώσεις, ενώ ο καταναλωτής θα επιθυμεί συνέχιση της σύμβασης χωρίς τον όρο αυτό)¹⁹¹.

Αναφορικά με το ποιος νομιμοποιείται να προτείνει την ακυρότητα όρου, είναι σαφές ότι τέτοιο δικαίωμα δεν έχει ο προμηθευτής, ο οποίος και επέβαλλε τον άκυρο όρο, προφανώς σε προάσπιση δικών του συμφερόντων¹⁹². Η ακυρότητα είναι σχετική, υπέρ του καταναλωτή¹⁹³, ως αδύναμου μέρους της συμβατικής σχέσης, λαμβάνεται δε υπόψη από το Δικαστήριο και

¹⁸⁹Πρβλ. και ΕφΛαρ 17/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁹⁰Ένδ. Βασιλόπουλος σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, ό.π., σελ. 28.

¹⁹¹Βλ. και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 164.

¹⁹²Ένδεικτική και η ΕιρΑθ 1065/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία απέρριψε ισχυρισμό του προμηθευτή-ασφαλιστικής εταιρείας ότι δεν είχε συμφωνηθεί εγκύρως ρήτρα παρέκτασης αρμοδιότητας, γιατί είχε υπογράψει μόνον ο καταναλωτής και όχι και η ίδια τη σχετική ρήτρα, με το σκεπτικό ότι αφενός ο συγκεκριμένος ΓΟΣ προδήλως εξυπηρετεί δικό της συμφέρον, καθόσον με αυτήν επιδιώκεται η δικονομική της διευκόλυνση με τη συγκέντρωση όλων των διαφορών από τη συμβατική σχέση στα Δικαστήρια των Αθηνών, και αφετέρου ότι δεν προσδοκά ούτως κάποια ειδική ωφέλεια από τη μη διακράτηση της υπόθεσης από τον παρόν Δικαστήριο, αλλά αποβλέπει μόνο στην παρέλκυση της δίκης διά της προσωρινής καθυστέρησης της εκδίκασής της σε βάρος της ασκούμενης αξίωσης.

¹⁹³Πρβλ. ενδ. ΕφΘεσσ 2613/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αυτεπαγγέλτως, μόνον στην περίπτωση που ωφελείται αντικειμενικά ο καταναλωτής¹⁹⁴, ή κατ' άλλη διατύπωση, εφόσον πρόκειται για κανόνες δημόσιας τάξης που προστατεύουν το ευρύτερο συμφέρον των καταναλωτών¹⁹⁵.

Τέλος, όσον αφορά τα αποτελέσματα της ακυρότητας ενός όρου, κρίσιμος είναι ο τρόπος αντικατάστασης τυχόν κριθείσας ως άκυρης ρήτρας. Σχετική πρόβλεψη δεν υπάρχει ούτε στην Οδηγία 93/13 ούτε στην εθνική νομοθεσία. Παγίως υποστηρίζεται ότι τη θέση του άκυρου ΓΟΣ καταλαμβάνει η αντίστοιχη ρύθμιση του ενδοτικού δικαίου, που άλλωστε ενδεικνύει μία δίκαιη κατανομή των εκατέρωθεν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων¹⁹⁶. Αν δεν υπάρχει αντίστοιχη ρύθμιση στο ενδοτικό δίκαιο (λ.χ. επί μικτών ή άτυπων ή σύνθετων συμβάσεων που δεν προσομοιάζουν σε ρυθμισμένους συμβατικούς τύπους), ή αυτή δεν ανταποκρίνεται στην τελολογία της υπό εξέταση περίπτωσης, το δημιουργηθέν κενό καλύπτεται με βάση συμπληρωτική ερμηνεία της σύμβασης¹⁹⁷, με την εφαρμογή του ερμηνευτικού κανόνα των συμβάσεων του άρθρου 200 ΑΚ, εκτός και αν ήθελε προβληθεί και αποδειχθεί ότι τα μέρη δεν θα προχωρούσαν στην κατάρτιση της σύμβασεως χωρίς τον επίμαχο όρο, σύμφωνα με τα ανωτέρω¹⁹⁸. Αν ο καταχρηστικός ΓΟΣ αφορά το ύψος της παροχής ή της αντιπαροχής (πράγμα σπανιότερο καθώς συνήθως δεν ρυθμίζονται με ΓΟΣ, αλλά είναι το μέρος που διαπραγματεύονται οι συμβαλλόμενοι), το δικαστήριο δύναται να προσδιορίσει αυτή κατά δίκαιη κρίση¹⁹⁹. Ωστόσο, δεν αποκλείεται και αξιοποίηση της ρήτρας της 173ΑΚ, δια της οποίας δίδεται προβάδισμα στην υποκειμενική ερμηνεία, όταν διαπιστώνεται κοινή δικαιοπρακτική βούληση των μερών, στην κατεύθυνση της πλήρωσης του κενού²⁰⁰.

¹⁹⁴Βλ. και Δέλλιο σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 165 με περαιτέρω παραπομπές και επίκληση νομολογίας του ΔΕΕ.

¹⁹⁵Βλ. και ΕιρΑθ 9350/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, που έκρινε ότι «Η εξέταση μιας τέτοιας ακυρότητας προϋποθέτει παρουσία του καταναλωτή -διαδίκου αυτού στη σχετική δίκη. Όταν όμως οι έννομες συνέπειες της καταχρηστικότητας αφορούν το δημόσιο δίκαιο και οι σχετικοί κανόνες δικαίου ανήκουν στην κατηγορία των κανόνων δημόσιας τάξης, η ακυρότητα είναι απόλυτη και αυτοδίκαιη και λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από τον δικαστή.».

¹⁹⁶Πρβλ. ενδ. Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 565.

¹⁹⁷Για τη συμπληρωτική ερμηνεία βλ. ενδ. Π. Παπανικολάου, Μεθοδολογία ιδιωτικού δικαίου, ό.π., αρ. 516 επ.

¹⁹⁸ΕφΑθ 1471/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Β. Δούβλη, Ο δικαστικός έλεγχος λειτουργίας των ΓΟΣ στις τραπεζικές συναλλαγές, ΕΤρΑΕΧρΔ 1999, σελ. 12 και 16, Ι. Καράκωστα, Προστασία του καταναλωτή, ό.π., σελ. 56.

¹⁹⁹Πρβλ. ενδ. ΑΠ 105/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ ως προς την κάλυψη άκυρου ΓΟΣ.

²⁰⁰Έτσι και Δέλλιος σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Ενωσιακό, ό.π., σελ. 163.

4.7. Βάρος απόδειξης

Δυνάμει της πρόβλεψης του (αναριθμημένου κατά το άρ. 101 παρ. 2 του ν. 4512/2018) άρ. 2 παρ. 9 του ν. 2251/1994 «Ο προμηθευτής φέρει το βάρος απόδειξης ότι υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση ενώ ο αντισυμβαλλόμενος του προμηθευτή φέρει το βάρος απόδειξης ότι πληροί τα κριτήρια των περιπτώσεων β' και γ' που προβλέπονται στο πρώτο εδάφιο της παρούσας παραγράφου».

Κατά την πρόβλεψη αυτή, ο καταναλωτής δεν υποχρεούται να αποδείξει την έλλειψη ατομικής διαπραγμάτευσης του εκάστοτε υπό εξέταση όρου, που ούτως ή άλλως θα ήταν ιδιαίτερα δυσχερές για τον ίδιο, ως απόδειξη αρνητικού γεγονότος²⁰¹. Η σχετική κατανομή του βάρους απόδειξης ήταν όμοια και προ του ν. 4512/2018, είχε δε γίνει δεκτή και από τη νομολογία των δικαστηρίων²⁰².

Κατά τα λοιπά, το βάρος απόδειξης των επικαλούμενων περιστατικών καθορίζεται με βάση τα προβλεπόμενα στο άρ. 338 παρ. 1 ΚΠολΔ. Για τις συμβάσεις που καταρτίστηκαν προ της 18^{ης}/03/2018, προβλέπονταν στο ν. 2251/1994 προ του ν. 4512/2018 συγκεκριμένοι κανόνες κατανομής του βάρους απόδειξης, στο άρθρο 2 παρ. 10 αυτού²⁰³. Πάντως, εφόσον ο αντισυμβαλλόμενος του προμηθευτή δεν είναι καταναλωτής, οφείλει αυτός, κατά το γράμμα του τελευταίου εδαφίου του άρ. 2 παρ. 9, να αποδείξει ότι εμπίπτει στην έννοια της πολύ μικρής επιχείρησης, καθώς και ότι συμβάλλεται ως τελικός αποδέκτης των παρεχόμενων υπηρεσιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΓΟΣ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΑΚ

Ως έχει αποσπασματικά αναφερθεί σε διάφορα σημεία της παρούσας, και προ της θέσης σε εφαρμογή της ειδικής νομοθεσίας περί προστασίας του καταναλωτή από τη χρήση ΓΟΣ, ο νομοθέτης είχε προβλέψει ρυθμίσεις που προστάτευαν το αδύναμο συμβαλλόμενο μέρος, σε επίπεδο κοινού αστικού δικαίου, κατ' εφαρμογή και του ευρύτερου νομοθετικού

²⁰¹Πρβλ. και Α. Σκόντζο, Ζητήματα κατανομής του βάρους απόδειξης στο Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή - (μετά και τον Ν 4512/2018 και την πρόσφατη νομολογία), ΕφΑΔΠολΔ 2018, σελ. 1053, σημείο ΙΙΙ, με περαιτέρω παραπομπές.

²⁰²Βλ. ενδ. ΠΠρΛαφ 35/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁰³Βλ. σχετικά και Γ. Δέλλιο, Γενικοί όροι συναλλαγών, ό.π., σελ. 184 επ.

προσανατολισμού υπέρ της προστασίας του ασθενέστερου μέρους. Σε κάθε περίπτωση τόσο οι ειδικές διατάξεις του ν. 2251/1994 όσο και οι γενικές ρήτρες και αόριστες έννοιες του ΑΚ διαπνέονται και πρέπει να ερμηνεύονται και να οριοθετούνται με βάση το συνταγματικό (και κοινοτικό) σκοπό των κανόνων και δη υπό το πρίσμα των συνταγματικών ρυθμίσεων που αφορούν σε ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, καθώς οι αρχές της καλής πίστης, του κοινωνικού σκοπού του δικαιώματος και εμπλουτίζονται και ερμηνεύονται με υπερνομοθετικά (συνταγματικά και κοινοτικά) κριτήρια, όπως η αξία του ανθρώπου, η προστασία της προσωπικότητας και²⁰⁴.

Η προστασία του ΑΚ εξακολουθεί να ισχύει παράλληλα με την ειδική νομοθεσία προστασίας του καταναλωτή, και συνίσταται είτε σε απαγόρευση συγκεκριμένου περιεχομένου ΓΟΣ, είτε σε εξειδίκευση και ερμηνεία των γενικών ρητρών του ΑΚ προς όφελος του ασθενέστερου μέρους, είτε σε «καθοδηγητικό χαρακτήρα» διατάξεις ενδοτικού δικαίου που δεν μπορούν να αξιοποιηθούν αυτοτελώς, εμπεριέχουν όμως χρήσιμες παραδοχές για την αξιολόγηση του νομοθέτη, όσον αφορά την κατανομή κινδύνων, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συμβαλλόμενων μερών.

Όσον αφορά το πεδίο της ερμηνείας των ΓΟΣ, εφαρμογής τυγχάνουν οι διατάξεις των ΑΚ 173 και ΑΚ 200. Η πρώτη εξ αυτών καθιερώνει τη λεγόμενη «υποκειμενική ερμηνεία», δίδοντας το βάρος στην πραγματική βούληση των μερών, «χωρίς προσήλωση στις λέξεις», ανεξαρτήτως δηλαδή του πως αποτυπώθηκε στη σύμβαση η βούληση. Αντίθετα, η ΑΚ 200 προβλέπει ερμηνεία των συμβάσεων σύμφωνα με την καλή πίστη, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη²⁰⁵, καθιερώνοντας έτσι μια μέθοδο ερμηνείας βασισμένη σε αντικειμενικά κριτήρια και δη στην εξειδίκευση των αόριστων νομικών εννοιών της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών. Κρίσιμο είναι πάντως να αναφερθεί ότι οι διατάξεις των ΑΚ 173, 200 δεν ευνοούν υποχρεωτικά τον καταναλωτή, αλλά μπορεί να καταλήξουν και σε αποτέλεσμα επί ωφελεία του προμηθευτή²⁰⁶, αφού εξετάζουν αντικειμενικά, επί τη βάση των ως άνω κριτηρίων, εκάστη περίπτωση.

Στο πλαίσιο ελέγχου του περιεχομένου των ΓΟΣ, δύνανται να αξιοποιηθούν οι ΑΚ 178-179, που οδηγούν η μεν πρώτη σε ακυρότητα της δικαιοπραξίας λόγω αντίθεσής της στα χρηστά ήθη, η δε δεύτερη σε περίπτωση υπερβολικής δέσμευσης ενός προσώπου ή σε περίπτωση εκμετάλλευσης από τον ένα συμβαλλόμενο της «ανάγκης, κουφότητας ή απειρίας»,

²⁰⁴Βλ. και Ι. Καράκωστα, Γενικοί όροι συναλλαγών και ερμηνεία τους υπό το φως των συνταγματικών και κοινοτικών διατάξεων, ό.π., σελ. 444, 447.

²⁰⁵Για τις μεθόδους ερμηνείας των ΑΚ 173 και ΑΚ 200 και τη μεταξύ τους σχέση, βλ. ενδ. Π. Λαδά, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, τ. ΙΙ, ό.π., σελ. 136 επ.

²⁰⁶Βλ. και Βασιλόπουλο σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τ. Ι, ό.π., σελ. 52.

ώστε να προσπορίσει ωφελήματα που βρίσκονται σε «φανερή δυσαναλογία» προς την παροχή. Ωστόσο, οι αυστηρές απαιτήσεις των διατάξεων όσον αφορά το υποκειμενικό στοιχείο, δηλαδή, η απαίτηση «ανάγκης, κουφότητας ή απειρίας», σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν είναι εξαρχής προορισμένες να αντιμετωπίζουν όρους που τίθενται μαζικά στις συναλλαγές, τις καθιστούν ανεπαρκείς για την πλήρη προστασία των καταναλωτών.

Άξια αναφοράς είναι και η διάταξη περί καλόπιστης εκπλήρωσης των ενοχών (288 ΑΚ), αρχή επιβεβλημένη σε κάθε έγκυρη ενοχική σχέση²⁰⁷. Ως καλή πίστη νοείται η επιβαλλόμενη στις συναλλαγές ευθύτητα και εντιμότητα για την ουσιαστική επίτευξη του σκοπού της ενοχής²⁰⁸. Η καλόπιστη εκπλήρωση της ενοχής έχει γενικώς κεφαλαιώδη σημασία και διατρέχει το σύνολο του δικαιοτικού μας συστήματος καθώς και πληθώρα διατάξεων στον ΑΚ, έστω κι αν δεν αναγράφεται ρητώς²⁰⁹. Η γενική αυτή αρχή επιβάλλει μία «ηθική της ενοχής», είναι δε αναγκαστικού δικαίου²¹⁰, υποχρεώνοντας έτσι τα συμβαλλόμενα μέρη να συμβιβάζουν τα αντικρουόμενα συμφέροντά τους και να συνεργαστούν, δρώντας συμπληρωτικά στα ρητώς συμφωνηθέντα μεταξύ των συμβαλλομένων ή σε στα ρητώς προβλεπόμενα από το νόμο²¹¹. Μεταξύ των άλλων ιδιοτήτων της, η καλή πίστη είτε διευρύνει την κύρια ενοχή «εις εξασφάλισιν του σκοπού ον αυτή επιδιώκει»²¹², είτε επιβάλλει παρεπόμενες υποχρεώσεις στα μέρη σύμφωνα με το πνεύμα της επιείκειας και ως επιταγή είναι εντονότερη στις διαρκείς συμβάσεις (π.χ. σε μια σύμβαση δανείου ή τραπεζικής κατάθεσης), όπου προφανώς προβάλλει εντονότερος ο προσωπικός χαρακτήρας. Ωστόσο, παρά την αναμφίβολη σπουδαιότητα αυτής της αρχής και στο εξεταζόμενο πεδίο, είναι γεγονός ότι προσανατολίζεται περισσότερο στον τρόπο εκπλήρωσης μιας σύμβασης, παρά στον καθορισμό του περιεχομένου των συμβατικών όρων²¹³.

Περαιτέρω, αναφορά πρέπει να γίνει και στην κρίσιμη διάταξη υπ' αρ. 281 ΑΚ που απαγορεύει την κατάχρηση δικαιώματος, την άσκηση, δηλαδή, αυτού κατά τρόπο που «υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη, ή τα χρηστά ήθη, ή ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος». Σημειωτέον μάλιστα, ότι η νομολογία ρητά έχει

²⁰⁷ΑΠ 713/2002, ΝοΒ 2003, σελ. 33.

²⁰⁸ΑΠ 1507/2001, ΝοΒ 2002, 1658.

²⁰⁹Βλ. και Μ. Σταθόπουλο, Γενικό ενοχικό δίκαιο, ό.π. σελ. 222 που παρατηρεί ότι η καλή πίστη διαπνέει όλο το δίκαιο των συναλλαγών.

²¹⁰Βλ. ενδ. ΕφΘεσσ 2242/2000 Αρμ. 2002, σελ. 847.

²¹¹Μ. Σταθόπουλος, Γενικό ενοχικό δίκαιο, ό.π., σελ. 221-222.

²¹²Βλ. και ΕφΑθ 3093/1954 ΑρχΝ1955, σελ. 102.

²¹³Έτσι Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 229.

αποδεχθεί ότι η ρύθμιση περί διαφάνειας του άρθρου 2 παρ. 6, αλλά και η αντίστοιχη της παρ. 7 του ν. 2251/1994, αποτελούν εξειδίκευση της διάταξης του 281 ΑΚ²¹⁴.

Τέλος, ολοκληρώνοντας το πεδίο των γενικών αρχών του ΑΚ που δρουν συμπληρωματικά και αλληλοτροφοδοτούνται με τις ειδικές προβλέψεις του ν. 2251/1994, χρήσιμη για την προστασία των καταναλωτών από ΓΟΣ μπορεί να αναδειχθεί και η διάταξη της 371 ΑΚ²¹⁵ η οποία, αν ο προσδιορισμός της παροχής ανατέθηκε σε έναν εκ των συμβαλλόμενων μερών (ή σε τρίτο), εν αμφιβολία, προκρίνει να λάβει χώρα ο προσδιορισμός «κατά δίκαιη κρίση». Σε αυτή την περίπτωση, και στις περιπτώσεις όπου πράγματι διαπιστώνεται ότι ο καθορισμός του συμβατικού περιεχομένου έχει πράγματι αφεθεί πλήρως στον προμηθευτή, αυτός πρέπει να γίνεται με δίκαιη κρίση, λαμβάνοντας υπόψη τα εκατέρωθεν συμφέροντα των μερών, διαφορετικά πρέπει να επιλαμβάνεται το δικαστήριο (371 εδ. β' ΑΚ) για να αποκαθιστά τη δίκαιη κατανομή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Σχετικά με την απαγόρευση συγκεκριμένων ΓΟΣ, άξιες αναφοράς είναι οι διατάξεις των 332 παρ. 2 εδ. β' και 334 παρ. 2 εδ. β' ΑΚ, που απαγορεύουν τις λεγόμενες «απαλλακτικές ρήτρες»²¹⁶. Ξεκινώντας από τη διάταξη του 332ΑΚ, ο εθνικός νομοθέτης απαγορεύει κάθε ρήτρα εκ των προτέρων απαλλαγής ή περιορισμού από την ευθύνη σε περίπτωση δόλου ή βαριάς αμέλειας (παρ. 1). Ακόμη όμως και σε περίπτωση ελαφράς αμέλειας, παρότι ο περιορισμός της ευθύνης είναι κατ' αρχήν νόμιμος, τέθηκαν σημαντικοί περιορισμοί σε αυτή τη δυνατότητα (332 παρ. 2 ΑΚ), απαγορεύοντας τις σχετικές ρήτρες όταν ο δανειστής βρίσκεται στην υπηρεσία του οφειλέτη, ή η ευθύνη προέρχεται από την άσκηση επιχείρησης για την οποία προηγήθηκε παραχώρηση της αρχής, αν δια της ρήτρας απαλλάσσεται ο οφειλέτης από ευθύνη για προσβολή αγαθών που απορρέουν από την προσωπικότητα και –κυρίως, όσον

²¹⁴Πρβλ. ενδ. ΟΛΑΠ 15/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ η οποία ρητώς διαλαμβάνει ότι «η ρύθμιση της παρ. 6 του άρθρου 2 του ν. 2251/1994 αποτελεί εξειδίκευση της γενικής αρχής του άρθρου 281 του ΑΚ, κατά την οποία απαγορεύεται η καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος ή η κατάχρηση ενός θεσμού, όπως είναι η συμβατική ελευθερία». Εν συνεχεία δε, η ίδια απόφαση δέχεται ότι «ενόψει του ότι οι διατάξεις των παραγράφων 6 και 7 του άρθρου 2 του ν. 2251/1994 αποτελούν εξειδίκευση του βασικού κανόνα του άρθρου 281 του ΑΚ, ενσωματώνουν κατ' ανάγκη και το πνεύμα του άρθρου 19 ΕισΝΑΚ, που ορίζει ότι η διάταξη του άρθρου 281 του ΑΚ εφαρμόζεται και σε γεγονότα και σχέσεις προγενέστερες από την εισαγωγή του ΑΚ».

²¹⁵Για το ζήτημα της αξιοποίησης του άρθρου 371ΑΚ στον έλεγχο των ΓΟΣ, βλ. Ι.Καράκωστα, Ο έλεγχος της κατά το δίκαιον ορθότητας των γενικών εντύπων όρων των συμβάσεων κατ' άρθρον 371 ΑΚ, ΕΕΝ 1973, σελ. 647 επ.

²¹⁶Για το ζήτημα βλ. και Γ. Δέλλιο, Η απαγόρευση απαλλακτικών ρητρών που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης μετά την τροποποίηση των άρθρων 332, 334 παρ. 2 ΑΚ, Αρμ 2003, σελ. 310.

αφορά το πλαίσιο της παρούσας- όταν «η απαλλακτική ρήτρα περιέχεται σε όρο της σύμβασης που δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης»²¹⁷.

Ευλόγως, λοιπόν, στο πεδίο των απαλλακτικών ρητρών θα μπορούσε να διερωτηθεί κανείς αν έχει πρακτική αξία η πρόβλεψη περιπτώσεων απαλλακτικών ρητρών στο άρθρο 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994, ενόψει της γενικευμένης –ως αναφέρθηκε αμέσως ανωτέρω- απαγόρευσης απαλλαγής ή περιορισμού από την ευθύνη ακόμη και σε περιπτώσεις ελαφράς αμέλειας του προμηθευτή (332 παρ. 2 ΑΚ) ή των προστηθέντων του (334 παρ. 2 ΑΚ), όταν ο σχετικός όρος διατυπώθηκε χωρίς ατομική διαπραγμάτευση. Παρότι, προφανώς, τα δύο πεδία επικαλύπτονται, υποστηρίζεται ότι οι περιπτώσεις του ν. 2251/94 περί προστασίας του καταναλωτή διατηρούν εν μέρει τη σημασία τους, καθώς στη διάταξη του άρ. 332 παρ. 2 ΑΚ ο αντισυμβαλλόμενος του προμηθευτή βαρύνεται να αποδείξει ότι κάποιος όρος δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, ενώ στις περιπτώσεις των αναφερθεισών απαλλακτικών ρητρών του ν. 2251/1994, ο καταναλωτής απαλλάσσεται από το βάρος αυτό²¹⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΓΟΣ

Η νομολογία έχει ασχοληθεί εκτεταμένα με το ζήτημα της νομιμότητας των τραπεζικών Γενικών Όρων Συναλλαγών. Λόγω της διαφορετικής φύσης των συναλλακτικών σχέσεων που συνάπτονται με τα πιστωτικά ιδρύματα, κρίνεται απαραίτητο να κατηγοριοποιηθούν στην παρούσα οι κριθέντες ΓΟΣ, ανά είδος συναλλαγής. Σημειώνεται πάντως ευθύς εξαρχής, ότι η κρίση ενός όρου ως καταχρηστικού έλαβε χώρα στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης έννομης σχέσης («*ad hoc*»), με την εξαίρεση φυσικά των περιπτώσεων συλλογικών αγωγών. Ως εκ τούτου, δεν πρέπει να θεωρηθεί δεδομένο εκ προοιμίου ότι ο ίδιος όρος δεν μπορεί να κριθεί έγκυρος κατά περιεχόμενο στο πλαίσιο έτερης έννομης σχέσης, όπου θα διαφοροποιούνται, π.χ. τα χαρακτηριστικά του αντισυμβαλλόμενου του πιστωτικού ιδρύματος (εμπειρία, γνώση της αγοράς κοκ). Πρέπει λοιπόν να γίνει αντιληπτό ότι η παράθεση των καταχρηστικών (ή μη)

²¹⁷Για τη σχετική πρόβλεψη, βλ. ενδ. Α. Παπαδημητρόπουλο, Κύρος απαλλακτικών ρητρών που συμφωνήθηκαν χωρίς ατομική διαπραγμάτευση - Περί των ορίων της κατ' άρθρα 332 παρ. 2 και 334 παρ. 2 ΑΚ ακυρότητας, ό.π., σελ. 957.

²¹⁸Έτσι Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 307-308. Ο ίδιος πιστεύει ότι ένα δεύτερο πλεονέκτημα που προσφέρει ο έλεγχος απαλλακτικών ΓΟΣ βάσει του άρθρου 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994, είναι ότι επεκτείνεται και στην περίπτωση ΓΟΣ που ρυθμίζουν εκ των υστέρων απαλλαγή, αν και αναγνωρίζει ότι η περίπτωση αυτή είναι περιορισμένης πρακτικής σημασίας.

ΓΟΣ που ακολουθεί ευθύς αμέσως, αφενός εστιάζει στους συνηθέστερους και κρισιμότερους ΓΟΣ, αφετέρου τυχόν αναγνώριση της καταχρηστικότητας από το δικαστήριο, σύμφωνα με τα κατωτέρω εκτεθέντα, έλαβε χώρα μόνον *in concreto* και το έργο της υπαγωγής ακόμη και για ήδη κριθέντες ΓΟΣ ανήκει κατ' εξοχήν στο νομολογία. Σημειωτέον ακόμη, ευθύς εξ αρχής ότι, ως προεξετέθη στην παρούσα, ο πρόσφατος κωδικοποιητικός νόμος περί προστασίας του καταναλωτή επέφερε μείζονες αλλαγές στο πεδίο εφαρμογής, αποκλείοντας από την προστασία όσων ενεργούν στο πλαίσιο εμπορικής-επαγγελματικής ιδιότητας. Συνεπώς, τα ακολούθως εκτιθέμενα πορίσματα της νομολογίας που αφορούν σε συναλλαγές που συνάπτονται στο πλαίσιο επαγγελματικής δραστηριότητας των αντισυμβαλλόμενων πιστωτικών ιδρυμάτων φαίνεται πως θα διαφοροποιηθούν άμεσα, σύμφωνα με το νέο ορισμό του καταναλωτή. Ειδικότερα, σημειώνεται ότι υπό το προγενέστερο νομικό καθεστώς, η νομολογία είχε ασχοληθεί εκτεταμένα με την καταχρηστικότητα ή μη ΓΟΣ που χρησιμοποιήθηκαν από πιστωτικά ιδρύματα στο πλαίσιο επαγγελματικών συναλλαγών π.χ. *leasing*, ανοιχτών/αλληλόχρεων λογαριασμών²¹⁹ για την κάλυψη επαγγελματικών αναγκών, οι σχετικές όμως κρίσεις αναγκαία διαφοροποιούνται πλέον λόγω της κατ' αρχήν απόλειψης των δρώντων για επαγγελματικούς σκοπούς από το πεδίο εφαρμογής της οικείας νομοθεσίας.

Σε κάθε περίπτωση, εκφεύγει των σκοπών της παρούσας να παρουσιαστεί με ακρίβεια το σύνολο των ΓΟΣ που έχουν κριθεί από την ελληνική νομολογία και η σχετική παράθεση θα εστιάσει στα ζητήματα που απασχόλησαν επανειλημμένα τη δικαστική πρακτική, σε ενότητες χωρισμένες ανά τραπεζική δραστηριότητα.

6.1. Συμβάσεις δανείων

Πλέον συνήθης, και βασική (ενεργητική) τραπεζική δραστηριότητα είναι η παροχή εντόκων δανείων-χρηματοδοτήσεων στους πελάτες του πιστωτικού ιδρύματος. Η ραγδαία αύξηση στη χορήγηση δανείων σε συνδυασμό με την ανάγκη για ομοιομορφία οδήγησε από πολύ νωρίς τα πιστωτικά ιδρύματα στη διαμόρφωση ΓΟΣ που διέπουν τις δανειακές συμβάσεις²²⁰ και μάλιστα όλα τα ζητήματα αυτών πλην των *essentialia negotii* (ύψος δανείου, επιτόκιο, χρόνος αποπληρωμής κοκ). Εν γένει, με τη σύμβαση δανείου, εν γένει, ο ένας

²¹⁹Πρβλ. πάντως και αντίθετη γνώμη υπό το προγενέστερο καθεστώς, ενδ. ΕφΑθ 8216/2006, ΔΕΕ 2007, 462 επ.

²²⁰Βλ. και Δρίτσουλα σε Δ. Λαδά, Τραπεζικές συναλλαγές, 2016, σελ. 242.

συμβαλλόμενος μεταβιβάζει κατά κυριότητα στο δανειολήπτη χρήματα (ή άλλα αντικαταστατά πράγματα²²¹) και ο δανειολήπτης αναλαμβάνει την υποχρέωση να αποδώσει άλλα πράγματα της ίδιας ποσότητας και ποιότητας (ΑΚ 806). Τα τραπεζικά δάνεια είναι τοκοχρεολυτικά, δηλαδή, η αποπληρωμή τους γίνεται με τμηματικές δόσεις, εκ των προτέρων καθορισμένες κατά χρόνο και ποσό, έκαστη των οποίων περιλαμβάνει (κατ' αρχήν) τμήμα του κεφαλαίου (χρεολύσιο) και τόκους που αποτελούν την «αμοιβή» της τράπεζας²²². Η νομολογία που θα εκτεθεί στην παρούσα αφορά σε όρους που συνηθίζονται σε κάθε είδους τραπεζικά δάνεια (καταναλωτικά, επιχειρηματικά, στεγαστικά, εμπραγμάτως εξασφαλισμένα ή μη).

I. Καθυστέρηση αποπληρωμής μίας δόσης

Επί συμβάσεων δανείων, καταχρηστικός κρίθηκε από τα δικαστήρια ο όρος σύμφωνα με τον οποίο η καθυστέρηση στην καταβολή μίας δόσης συνεπάγεται αυτοδίκαια το ληξιπρόθεσμο του συνολικού ποσού του δανείου και επομένως όλων των επόμενων δόσεων²²³. Η νομολογία έκρινε ότι ο όρος αυτός είναι καταχρηστικός καθώς αντίκειται στα άρ. 2 παρ. 6 και 2 παρ. 7 περ. λ', διότι επιφέρει ουσιώδη διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας και αποτελεί σημαντική χωρίς εύλογο λόγο και κατά τρόπο αντικείμενο στην καλή πίστη οικονομική επιβάρυνση του οφειλέτη με το σκεπτικό ότι «η καθυστέρηση μίας μόνο δόσης δεν μπορεί να δικαιολογήσει την καταγγελία της όλης σύμβασης, ούτε το ληξιπρόθεσμο του συνόλου της οφειλής με τα αποτελέσματα της υπερημερίας που αυτό συνεπάγεται».

II. Καθορισμός επιτοκίων

Το ζήτημα των τραπεζικών επιτοκίων έχει απασχολήσει ιδιαίτερα όχι μόνον τη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων, όσον αφορά την καταχρηστικότητα σχετικών όρων, αλλά και (παλαιότερα ιδίως) τη νομοθεσία, όσον αφορά το επιτρεπτό ύψος των επιτοκίων, τον τρόπο καθορισμού κοκ. Εν γένει, υπενθυμίζεται εξαρχής ότι το ύψος του επιτοκίου εμπίπτει στα λεγόμενα «*essentia negotii*», οπότε αποτελεί πεδίο ατομικής διαπραγμάτευσης και επομένως, ως προς αυτό δεν τίθεται κατ' αρχήν θέμα ελέγχου του ως ΓΟΣ. Σε κάθε περίπτωση δε, ως προς το ύψος των επιτοκίων σημειώνεται ότι εξαιτίας της απελευθέρωσης τους από το σύστημα του διοικητικού καθορισμού τους, δεν τίθενται πλέον από νόμο ή διοικητική πράξη

²²¹Η πρόβλεψη αυτή τυγχάνει πλέον χωρίς πρακτική σημασία, πρβλ. και Π. Μάζη, Εμπράγματα εξασφάλιση τραπεζών και ανωνύμων εταιριών, 1993, σελ. 44-45.

²²²Πρβλ. ενδ. και Γ. Βελέντζα, Τράπεζες-Τραπεζικές Εργασίες, 2010, σελ. 912.

²²³ΠΠρΑθ 1119/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

ανώτατα όρια. Υποστηρίζεται, ωστόσο, κατά μία γνώμη πως τα τραπεζικά επιτόκια πρέπει να τίθενται σε κάθε περίπτωση κάτω από τα εξωτραπεζικά, τυχόν δε αντίθετη συμφωνία για επιτόκια που υπερβαίνουν τα ανώτατα όρια των εξωτραπεζικών επιτοκίων εξετάζεται υπό το πρίσμα της 281 ΑΚ²²⁴, και όχι από την ειδική νομοθεσία προστασίας του καταναλωτή.

Συνηθέστατος στη συναλλακτική πρακτική των τραπεζών ήταν όρος σύμφωνα με τον οποίο οι τόκοι υπολογίζονται με βάση έτος 360 ημερών, αντί 365 ημερών. Ο όρος αυτός κρίθηκε τελικώς καταχρηστικός από τον Άρειο Πάγο δια της υπ' αριθ. 430/2005 απόφασης²²⁵ (που αναίρεσε στο σημείο αυτό την σχετική εφετειακή απόφαση η οποία έκρινε ότι ήταν έγκυρος) με το σκεπτικό ότι προσκρούει στην αρχή της διαφάνειας, αφού ο μέσος καταναλωτής πρέπει να γνωρίζει τις συμβατικές δεσμεύσεις, που αναλαμβάνει, ιδίως, όσον αφορά τη σχέση παροχής και αντιπαροχής. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έκρινε πως με το να υπολογίζεται το επιτόκιο σε έτος 360 ημερών, ο καταναλωτής δεν πληροφορείται το (πραγματικό) ετήσιο επιτόκιο, όπως αυτό θα έπρεπε να προσδιορίζεται σύμφωνα και με τη διάταξη του άρθρου 243 παρ. 3 ΑΚ, ενώ προσθέτως του δημιουργείται μια πρόσθετη αναίτια επιβάρυνση, αφού, λόγω του υπολογισμού του επιτοκίου σε έτος 360 αντί 365 ημερών για κάθε ημέρα επιβαρύνεται με, κατά 1,3889% περισσότερο, τόκους, χωρίς, μάλιστα, αυτή, η επιβάρυνση να αιτιολογείται με εύλογα κριτήρια και προσδοκίες της τράπεζας, λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη ότι α. είναι καθ' όλα εφικτός ο επακριβής υπολογισμός των τόκων με έτος 365 ημερών και β. το έτος των 365 ημερών ισχύει και εφαρμόζεται σήμερα, κατ' επιταγή της κοινοτικής Οδηγίας 98/7/ΕΚ που ενσωματώθηκε στο εθνικό μας δίκαιο, με την ΚΥΑ 21-178/13.2.2001 (ΦΕΚ Β' 255/8.3.2001) στην καταναλωτική πίστη.

Όσον αφορά τα κριτήρια αναπροσαρμογής κυμαινόμενου επιτοκίου, σημειώνεται ότι αυτά πρέπει να είναι εύλογα, σαφή και γνωστά στο δανειολήπτη κατά το χρόνο κατάρτισης της σύμβασης και να αντανακλούν πραγματικές συνθήκες της αγοράς χρήματος²²⁶, διαφορετικά ελέγχονται μεταξύ άλλων και βάσει της γενικής επιταγής περί διαφάνειας του άρθρου 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994.

²²⁴ΜΠρΑΘ 716/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕιρΑΘ 2221/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²²⁵ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²²⁶Γρβλ. και Πδ/ΤΕ 2501/2002 αναφορικά με την υποχρέωση ενημέρωσης για τα κριτήρια αναπροσαρμογής του επιτοκίου σε στεγαστικά δάνεια. Έτσι και Δρίτσουλας σε Δ. Λαδά, Τραπεζικές συναλλαγές, ό.π., σελ. 247.

III. Έξοδα δανείων και εισφορά του ν. 128/1975

Σε όλες τις μορφές δανείων τα πιστωτικά ιδρύματα επιχειρούν να μετακυλύουν τα λεγόμενα «έξοδα χρηματοδότησης» στους αντισυμβαλλόμενους τους μέσω ΓΟΣ. Τα έξοδα αυτά αφορούν χρεώσεις της τράπεζας για εξέταση της πιθανής πιστοδότησης, εμφανίζονταν με διάφορες μορφές και λεκτικές αποτυπώσεις, όπως «έξοδα φακέλου», «έξοδα ελέγχου πιστοδότησης», «έξοδα προμήθειας» κοκ, και επιβάλλονταν συνήθως στους δανειολήπτες κατόπιν προφορικής συμφωνίας των μερών, μη περιληφθείσης στην κύρια δανειακή σύμβαση²²⁷. Κοινό χαρακτηριστικό των εν λόγω εξόδων είναι ότι αποτελούσαν εφάπαξ δαπάνη για το χορηγηθέν δάνειο, χωρίς, ωστόσο, τα έξοδα αυτά να τελούν σε κάποια αντιστοιχία με αποδεδειγμένη δαπάνη ή έξοδα στα οποία πράγματι υποβλήθηκε το πιστωτικό ίδρυμα και στην πραγματικότητα η καταβολή τους συνιστούσε προμήθεια επί του ποσού του χορηγηθέντος δανείου, συγκαλυπτόμενη υπό την αόριστη έννοια «έξοδα χρήγησης δανείου»²²⁸ ή υπό τις λοιπές ως άνω ονομασίες.

Στην πλειονότητά τους, οι σχετικοί ΓΟΣ που επιβάρυναν τους καταναλωτές με τα εν λόγω έξοδα είναι καταχρηστικοί, αφενός γιατί, ως προελέχθη, οι χρεώσεις αυτές συχνά ανακοινώνονταν προφορικά κατά τρόπο μη σύμφωνο με την αρχή της διαφάνειας (άρ. 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994), δεδομένου ότι δεν ήταν σαφές στο δανειολήπτη τι καλύπτει ο τόκος και τι η προμήθεια, ώστε να μπορεί να συγκρίνει έκαστη παροχή με τις ανταγωνιστικές αυτής²²⁹ αφετέρου, γιατί δυνάμει της ΠΔ/ΤΕ 1969/1991 ως τροποποιημένη ισχύει (ιδίως δια της ΠΔ/ΤΕ 2501/2002) δεν επιτρέπεται κατά κανόνα η είσπραξη προμήθειας από την τράπεζα σε δάνεια όπου το επιτόκιο καθορίζεται ελεύθερα.

Ωστόσο, η απαγόρευση των ως άνω ρητρών δεν καταλαμβάνει τη μετακύληση έτερων εξόδων από την τράπεζα στον δανειολήπτη, όπως για παράδειγμα αμοιβή δικηγόρου για έλεγχο τίτλων, αμοιβή μηχανικού για πολεοδομικούς ελέγχους και ενέργειες κοκ, υπό τον όρο ότι τα έξοδα αυτά αντιστοιχούν σε δαπάνη για προβλέψιμη αναγκαία ενέργεια της τράπεζας για την υλοποίηση της κύριας παροχής του δανείου, η οποία δαπάνη εξηγήθηκε στον δανειολήπτη και δεν είναι αδιαφανής²³⁰. Συνεπώς, τα πιστωτικά ιδρύματα οφείλουν να διατυπώνουν τους ΓΟΣ που αφορούν σε έξοδα φακέλου, νομικού και τεχνικού ελέγχου με

²²⁷ Βλ. και Ι. Πιτσιρίκο, Γενικοί όροι τραπεζικών συμβάσεων περί εξόδων προεξόφλησης, εξόδων χρηματοδότησης και εισφοράς του Ν 128/1975, ΔΕΕ 2004, σελ. 633 επ.

²²⁸ Βλ. ΠΠρΑθ 1130/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²²⁹ Δρίτσουλας σε Δ. Λαδά, Τραπεζικές συναλλαγές, ό.π., σελ. 244.

²³⁰ ΕιρΑθ 3110/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σαφές το τι αφορά έκαστο έξοδο, για ποιο λόγο επιβάλλεται και ποιο ποσό οφείλει να καταβάλλει ο καταναλωτής²³¹.

Συνήθης στην πρακτική των τραπεζικών δανείων, είναι ο όρος μετακύλησης της εισφοράς του ν. 128/1975 από την τράπεζα στο δανειολήπτη, ήτοι της ειδικής εισφοράς που επιβλήθηκε επί του ποσού πάσης φύσεως δανείων ή πιστώσεων²³². Κατά το γράμμα του νόμου, η εισφορά αυτή επιβαρύνει τα πιστωτικά ιδρύματα, κατά πάγια όμως πρακτική αυτά μετακυλούν το ποσό της εισφοράς στον δανειολήπτη μέσω σχετικού ΓΟΣ. Σύμφωνα με την κρατούσα νομολογία, η σχετική ρήτρα είναι έγκυρη και μη καταχρηστική, με την αιτιολογία ότι επιτρέπεται με βάση την αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας. Κατά την κρατούσα γνώμη στη νομολογία²³³, η επιβολή της εισφοράς αυτής στο δανειολήπτη μπορεί να ελεγχθεί μόνο από άποψη διαφάνειας, ιδίως όταν επιβάλλεται κατά τρόπο κεκαλυμμένο χωρίς επαρκή ενημέρωση. Εφόσον όμως στο σχετικό ΓΟΣ γίνεται αναφορά για τη χρέωση του πιστούχου και με την εισφορά του ν. 128/1975 προσδιοριζόμενη σε ποσοστό επί τοις εκατό, οι απαιτήσεις διαφάνειας και ενημέρωσης έχουν ικανοποιηθεί, χωρίς να συντρέχει άλλος λόγος για την απαγόρευση της σχετικής ρήτρας. Υποστηρίζεται πάντως μεμονωμένα στη νομολογία, ότι η σχετική ρήτρα μετακύλησης είναι άκυρη ως καταχρηστική, με τη λογική ότι η διάταξη του 1 παρ. 3 του ν. 128/2005 καθιερώνει κανόνα δημοσίας τάξεως, σύμφωνα με τον οποίο υπόχρεος καταβολής της εν λόγω εισφοράς είναι το πιστωτικό ίδρυμα, τυχόν δε αντίθετη συμφωνία είναι παράνομη και συνακόλουθα άκυρη με βάση τις διατάξεις των άρθρων 174 και 180 ΑΚ²³⁴.

IV. Προεξόφληση

Παρότι το ζήτημα της προεξόφλησης δανείων θα μπορούσε να εξεταστεί στο πλαίσιο των επιβεβλημένων εξόδων αμέσως ανωτέρω υπό σημείο III, καθώς τα πιστωτικά ιδρύματα συνήθιζαν να επιβάλλουν τα λεγόμενα «έξοδα προεξόφλησης» σε περίπτωση εξόφλησης της

²³¹ Έτσι και Βασιλόπουλος σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τ. Ι, ό.π., σελ. 60-61.

²³² Δυνάμει του άρθρου 1 παρ. 3 του εν λόγω νομοθετήματος «Επιβάλλεται από του έτους 1976 εισφορά, βαρύνουσα τα πάσης φύσεως εν Ελλάδι λειτουργούντα πιστωτικά ιδρύματα, περιλαμβανομένης και της Τραπέζης της Ελλάδος, υπέρ του εν τη παραγράφω 1 του παρόντος άρθρου λογαριασμού, ανερχομένη εις ποσοστόν ένα (1) επί τοις χιλίοις ετησίως επί του μόνου ετησίου ύψους των εντός εκάστου ημερολογιακού έτους μηνιαίων υπολοίπων των χορηγουμένων υπ' αυτών πάσης φύσεως δανείων ή πιστώσεων, περιλαμβανομένων και των πιστώσεων προς Τραπέζας ως και προς το Δημόσιον, πλην των εντόκων γραμματίων. Η εισφορά αυτή οφείλεται πέραν των δυνάμει της από 19 Μαρτίου 1962 μεταξύ των Τραπεζών συμβάσεως, ως αυτή ετροποποιήθη και συνεπληρώθη μεταγενεστέρως, συμφωνηθεισών εισφορών».

²³³ Πρβλ. ενδ. ΑΠ 430/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΛαρ 114/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΑΘ 5707/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΜΠρΘεσσ 7633/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²³⁴ ΜΠρΚερκ 219/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΜΠρΧίου 10/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

δανειακής οφειλής προτού καταστεί το ποσό ληξιπρόθεσμο, η περιπτώσιολογία του εν λόγω ζητήματος υπαγορεύει την εξέτασή του αυτοτελώς. Αναλυτικότερα, η τράπεζα προέβλεπε σε ΓΟΣ τη δυνατότητα μεν του δανειολήπτη να εξοφλήσει το δάνειό του προ του καθορισμένου χρόνου, καταβάλλοντας όμως ταυτόχρονα ένα ποσό στο πιστωτικό ίδρυμα προς αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη, λόγω του ότι δεν έλαβε το προσδοκώμενο αντίτιμο, δηλαδή το ύψος των τόκων που ανέμενε. Η σχετική πρόβλεψη είναι κατ' αρχήν εύλογη, καθώς η προεξόφληση του δανείου είναι μεν δικαίωμα του δανειολήπτη, πρέπει όπως να λαμβάνει χώρα αζημίως για την τράπεζα, που προφανώς προχωρά στη δανειοδότηση αποβλέποντας στην είσπραξη τόκου, δηλαδή ανταλλάγματος. Ωστόσο, ορθά η νομολογία των δικαστηρίων διαφοροποιήθηκε επί του θέματος, ανάλογα με το αν το πρόκειται για δάνειο κυμαινόμενου επιτοκίου, ή δάνειο σταθερού επιτοκίου, στην λογική ότι η αποκαταστατέα ζημία υπολογίζεται βάσει του κόστους χρήματος της τράπεζας, του περιθωρίου κέρδους της, του κέρδους από την επανατοποθέτηση του ποσού αλλά και κάθε κέρδους, που έχει η τράπεζα από την πρόωρη εξόφληση. Στα μεν δάνεια κυμαινόμενου επιτοκίου, προφανώς το κέρδος της τράπεζας δεν είναι σταθερό και προβλέψιμο εξ αρχής, διότι το κυμαινόμενο επιτόκιο προκαλεί διακυμάνσεις στην επιτοκιακή απόδοση του χορηγηθέντος ποσού. Κατ' αποτέλεσμα, η τράπεζα δεν υφίσταται ζημία από την πρόωρη εξόφληση, καθώς το σχετικό ποσό του δανείσματος που εξοφλήθηκε πρόωρα δύναται να επαναχορηγηθεί από την τράπεζα με οποιαδήποτε μορφή πίστης και δη με κυμαινόμενο επιτόκιο, άρα με την ίδια απόδοση²³⁵.

Αντίθετα, σε περίπτωση προεξόφλησης δανείου με σταθερό επιτόκιο, η πιθανή ζημία (θετική και αποθετική) της τράπεζας είναι ευχερέστερο να διαπιστωθεί σε περίπτωση μείωσης των επιτοκίων χορηγήσεων κατά τον κρίσιμο χρόνο της πρόωρης εξόφλησης, καθώς το κεφάλαιο δεν θα μπορεί να χορηγηθεί με επιτόκιο στο ίδιο ύψος με αυτό του πρόωρα ληγμένου δανείου. Κατά συνέπεια, κατά τη σχετική νομολογία, ως κριτήρια υπολογισμού της απώλειας της τράπεζας από την εξόφληση μέχρι την κανονική λήξη του δανείου, έγιναν δεκτά ο χρόνος που απομένει από την προεξόφληση μέχρι την κανονική λήξη του δανείου, το ύψος των επιτοκίων κατά τη σύναψη και τη λήξη του δανείου και το λειτουργικό κόστος και το κόστος του πιστωτικού κινδύνου από τα οποία απαλλάσσεται η Τράπεζα με την προεξόφληση του δανείου²³⁶.

²³⁵ ΑΠ 430/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²³⁶ Βλ. ΑΠ 15/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ που έκανε δεκτή αξίωση τόκων εξαμήνου της τράπεζας έναντι του δανειολήπτη.

V. Δικαίωμα καταγγελίας

Αναφορικά με το δικαίωμα καταγγελίας σημειώνεται ότι, με την καταγγελία λύεται η σύμβαση τοκοχρεωλυτικού δανείου και ο δανειστής (εν προκειμένω η τράπεζα) δικαιούται να αξιώσει την καταβολή του συνόλου του υπολειπόμενου κεφαλαίου από τον οφειλέτη, που καθίσταται απαιτητό εν συνόλω, πλέον τόκων υπερημερίας από της καταγγελίας²³⁷.

Εξ αυτού του λόγου, είναι προφανές ότι τα πιστωτικά ιδρύματα αποπειρώνται με τη χρήση ρητρών να διασφαλίσουν το δικαίωμα καταγγελίας της σύμβασης δανείου σε περίπτωση οποιασδήποτε παραβίασης αυτής από το δανειολήπτη. Σχετικός ΓΟΣ δυνάμει του οποίου προβλεπόταν δικαίωμα της τράπεζας να καταγγείλει τη σύμβαση και να αναζητήσει το σύνολο του ανεξόφλητου ποσού του δανείου σε περίπτωση παράβασης οποιουδήποτε όρου της σύμβασης, οι οποίοι θεωρούνται όλοι ως ουσιώδεις, κρίθηκε ότι δεν είναι καταχρηστικός καθώς δεν αντίκειται ούτε στο άρθρο 7 εδ. ε', ούτε διαταράσσει την ισορροπία των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών εις βάρος του καταναλωτή. Συγκεκριμένα, δια της υπ' αρ. ΑΠ 430/2005²³⁸ απόφασής του, ο Άρειος Πάγος, αποδεχόμενος και τη σχετική εφετειακή κρίση, απεφάνθη ότι ο όρος αυτός δεν επιφυλάσσει στην Τράπεζα το δικαίωμα μονομερούς λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο και σπουδαίο λόγο κατ' άρθ. 2 παρ. 7 περ. ε', δεδομένου ότι ρητά αναφέρει ως λόγο λύσης της σύμβασης την παράβαση εκ μέρους του οφειλέτη των όρων που συνομολογήθηκαν κι έτσι προβλέπεται ειδικός και ορισμένος λόγος. Κατά τα λοιπά, όλοι οι όροι της σύμβασης, εφόσον δεν είναι παράνομοι και καταχρηστικοί, είναι και ουσιώδεις, δεν επέρχονται δε δυσμενείς και απρόβλεπτες συνέπειες στο μέσο καταναλωτή, ο οποίος οφείλει απλώς να εκπληρώσει τις συμβατικές υποχρεώσεις που ανέλαβε και γνωρίζει ήδη από το χρόνο κατάρτισης.

Ωστόσο, το ανωτέρω δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι τυχόν καταγγελία της τράπεζας σε βάρος του δανειολήπτη δεν ελέγχεται, ιδίως ως προς την καταχρηστικότητα αυτής κατά 281ΑΚ, αλλά και υπό το πρίσμα λοιπών γενικών ρητρών, όπως λ.χ. της καλόπιστης εκπλήρωσης των ενοχών (288 ΑΚ). Σημειωτέον, άλλωστε, ότι κατά την υποστηριζόμενη στην παρούσα γνώμη, μεταξύ τράπεζας και δανειολήπτη εγκαθιδρύεται μια σχέση εμπιστοσύνης, επιβάλλουσα αυξημένες υποχρεώσεις, λαμβανομένου υπόψη αφενός του διαρκούς χαρακτήρα της σύμβασης δανείου/πίστωσης (με ενυπόθηκες συνήθως εξασφαλίσεις), αφετέρου του ότι, παρά το γεγονός ότι η χορήγηση πιστώσεων είναι τυποποιημένη διαδικασία για την τράπεζα, για την έγκριση της πιστοδότησης λαμβάνει χώρα εξατομικευμένη ανάλυση

²³⁷ΑΠ 637/1997, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1185/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²³⁸ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

του υποψήφιου δανειολήπτη (πιστοληπτική ικανότητα, φερεγγυότητα κοκ) και προτάσεις ανάλογα με τα συγκεκριμένα δεδομένα²³⁹. Κατ' εκτίμηση των ανωτέρω, και καθ' υπαγόρευση των 178 ΑΚ, 281 ΑΚ και 288 ΑΚ έχει κριθεί ότι σε περίπτωση πρόσκαιρης αδυναμίας του δανειολήπτη να ανταποκριθεί στις αναληφθείσες υποχρεώσεις, η υποχρέωση καλόπιστης εκπλήρωσης των ενοχών υπαγορεύει στην τράπεζα να ανεχθεί μια εύλογη καθυστέρηση, παραλείποντας την καταγγελία της σύμβασης, κατά συνεκτίμηση προφανώς των υπό εξέταση πραγματικών περιστατικών και της πιθανής οικονομικής καταστροφής του οφειλέτη από τυχόν καταγγελία, χωρίς ουσιαστικό συμφέρον για την τράπεζα²⁴⁰.

VI. Εκταμίευση δανείου

Η εκταμίευση του ποσού του δανείου εκ μέρους της τράπεζας συνιστά αφενός την εκπλήρωση της συμβατικής της υποχρέωσης έναντι του δανειολήπτη, αφετέρου το κρίσιμο χρονικό σημείο για την έναρξη της τοκοφορίας²⁴¹. Ωστόσο, τα πιστωτικά ιδρύματα συνήθιζαν να θέτουν όρο σύμφωνα με το οποίο, επί χορήγησης στεγαστικού δανείου, το οποίο δίνεται τμηματικά αναλόγως της προόδου των εργασιών, ο τόκος υπολογίζεται επί όλου του ποσού, δηλαδή και αυτού που τοις πράγμασι δεν χορηγήθηκε ακόμη στο δανειολήπτη. Ωστόσο, ο σχετικός όρος κρίθηκε άκυρος από τον Άρειο Πάγο, που αναιρώντας την πρωτόδικη και εφετειακή κρίση, δια της ΑΠ 1196/2010²⁴² έκρινε ότι ο όρος, σύμφωνα με τον οποίο οι δανειολήπτες όφειλαν στην τράπεζα τον αναλογούντα τόκο για το σύνολο του συμφωνηθέντος δανείου και για χρόνο που στην πραγματικότητα η σχετική συμφωνία δεν είχε υλοποιηθεί, αφού το κεφάλαιο του δανείου παρέμενε στην κατοχή της τράπεζας, χωρίς οι δανειολήπτες να δικαιούνται να το αναλάβουν, είναι καταχρηστικός, ως αντίθετος στη γενική ρήτρα του 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994. Ουδόλως διαφοροποιείται μάλιστα η καταχρηστικότητα του εν λόγω όρου ακόμη και εάν προβλέπεται σε αυτόν «πλασματική εκταμίευση του δανείου»²⁴³ καθώς στην πραγματικότητα η σχετική συμφωνία δεν έχει υλοποιηθεί, αφού το κεφάλαιο του δανείου παραμένει στην κατοχή της τράπεζας.

²³⁹Ετσι και Δ. Τασίνας, Μεταβίβαση απαιτήσεων από πώληση δανείων μετά τον ν. 4354/2015, δημοσιευμένο στον αναμνηστικό τόμο Λ. Γεωργακόπουλου, τ.ΙΙ, σελ. 974, στον υπερσύνδεσμο της ΤτΕ https://www.bankofgreece.gr/Publications/Georgakopoulos_vol_II.pdf.

²⁴⁰ΑΠ 1185/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁴¹Πρβλ. και Δρίτσουλα σε Δ. Λαδά, Τραπεζικές συναλλαγές, ό.π., σελ. 245.

²⁴²ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁴³Ετσι και ΠΠρΑθ 2906/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ δικάζον κατ' έφεση.

VII. Αποδεικτική ισχύς τραπεζικών βιβλίων

Όσον αφορά την αποδεικτική ισχύ των τραπεζικών βιβλίων, σημειώνεται ότι παγίως κρίνονται έγκυρες ρήτρες που προβλέπουν ότι το ύψος της οφειλής του καταναλωτή-πιστούχου προς την τράπεζα θα αποδεικνύεται από το «*απόσπασμα*» των εμπορικών βιβλίων της τράπεζας, αρκεί να μη στερούν στον οφειλέτη το δικαίωμα ανταπόδειξης και τούτο, για το λόγο, ότι η συμφωνία αποκλεισμού του δικαιώματος αμφισβήτησης από μέρους του οφειλέτη, πρέπει να περιέχεται ρητά στο σχετικό συμβατικό όρο και όχι να συνάγεται, σιωπηρά ή εξ αντιδιαστολής από τα συμφραζόμενα²⁴⁴. Σε καμία περίπτωση όμως, δεν είναι έγκυρος ΓΟΣ δια του οποίου είτε αντιστρέφεται το βάρος απόδειξης, (σσ. αφού η απόδειξη της οφειλής πρέπει να συντελείται από την Τράπεζα, η οποία εκπληρώνει το σχετικό δικονομικό βάρος κατ'άρ. 338 παρ. 1ΚΠολΔ, με τη χρήση και προσκομιδή ως αποδεικτικού μέσου του αποσπάσματος από τα εμπορικά βιβλία της), είτε αποκλείεται ρητά το δικαίωμα ανταπόδειξης από μέρους του δανειολήπτη, καθώς τέτοιος όρος θα ήταν *per se* καταχρηστικός, ως αντίθετος στην περίπτωση κζ' του άρθρου 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994.

VIII. Δανειακές συμβάσεις υπαλλήλων πιστωτικών ιδρυμάτων

Ειδικές δανειακές συμβάσεις, σε σχέση με σύνολο των χορηγήσεων, είναι οι συμβάσεις με τις οποίες οι τράπεζες χορηγούν δάνεια (συνήθως στεγαστικά αλλά και καταναλωτικά) σε υπαλλήλους τους, με προνομιακούς συνήθως όρους. Το ζήτημα που απασχολεί ιδίως τη θεωρία, όσον αφορά τις συμβάσεις αυτές, είναι η δυνατότητα εφαρμογής του νόμου περί προστασίας του καταναλωτή στις συμβάσεις εργασίας, όπως οι συμβάσεις της τράπεζας με τους υπαλλήλους της, δεδομένου μάλιστα ότι το εργατικό δίκαιο είναι αφ'εαυτού κατεξοχήν προστατευτικό εργαλείο για τους εργαζόμενους²⁴⁵. Ωστόσο, κατά την προκρινόμενη στην παρούσα γνώμη, ουδόλως εμποδίζεται η εφαρμογή της ειδικής καταναλωτικής νομοθεσίας, αφ'ης στιγμής μάλιστα οι όροι αυτής πληρούνται στο ακέραιο στις υπό εξέταση δανειακές συμβάσεις (οι όροι αυτών είναι προδιατυπωμένοι και δεν τυγχάνουν ατομικής διαπραγμάτευσης, οι εργαζόμενοι δανειολήπτες είναι φυσικά πρόσωπα, δρώντα στο πλαίσιο της δανειακής σύμβασης εκτός επαγγελματικής δραστηριότητας κκ).

Στο πλαίσιο αυτό και πέραν της νομιμότητας ή μη των γενικών όρων δανειακών συμβάσεων, ως εξετάστηκαν αμέσως ανωτέρω, που ισχύουν στο ακέραιο και στις εν λόγω δανειακές συμβάσεις, αναφορά θα γίνει στους ειδικούς όρους που συνήθως προβλέπονται στις

²⁴⁴ΑΠ 430/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁴⁵Για το σχετικό προβληματισμό βλ. Δ. Λαδά, Τραπεζικές συναλλαγές, ό.π., σελ. 374.

χορηγήσεις δανείων σε υπαλλήλους τραπεζών. Συγκεκριμένα, έχει κριθεί²⁴⁶ ότι όρος που προβλέπει ότι τα χορηγηθέντα δάνεια σε υπαλλήλους καθίστανται αυτοδίκαια ληξιπρόθεσμα, απαιτητά και αμέσως εξοφλούμενα με τη λύση ή λήξη της εργασιακής σχέσης του οφειλέτη υπαλλήλου δεν είναι καταχρηστικός, καθώς δεν περιέχει απόκλιση από ουσιώδεις όρους καθοδηγητικού χαρακτήρα του ενδοτικού δικαίου και με βάση τα κριτήρια του άρθρου 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, δεδομένου κυρίως ότι με τη λήξη της εργασιακής σχέσης, και σε περίπτωση που ο εργαζόμενος δεν θεμελιώνει ταυτόχρονα και δικαίωμα συνταξιοδότησης, τίθεται σε κίνδυνο η ανταπαίτηση της τράπεζας από τη δανειακή σχέση. Περαιτέρω, κρίθηκε ότι δύναται η εργοδότρια τράπεζα να προτείνει ένσταση συμψηφισμού ή εξόφλησης²⁴⁷ της εν λόγω ληξιπρόθεσμης και απαιτητής αξίωσης, απορρέουσας από τη σύμβαση εργασίας προς την οφειλόμενη από την ίδια αποζημίωση απόλυσης, η οποία δεν αποτελεί μισθό, ώστε να εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 664ΑΚ²⁴⁸. Σε περίπτωση πάντως που προβλέπεται σε όρο (είτε ΓΟΣ είτε όχι), συμψηφισμός της απαίτησης της τράπεζας με μισθό, κατά το άρθρο 664 ΑΚ, η τράπεζα δεν μπορεί να προτείνει συμψηφισμό, εφόσον ο μισθός αυτός είναι απολύτως αναγκαίος για τη διατροφή του εργαζομένου και της οικογένειάς του²⁴⁹.

6.1.2. Δάνεια σε ελβετικό φράγκο

Λόγω της ιδιαιτερότητάς τους σε σχέση με τις λοιπές τραπεζικές συμβάσεις δανείων, αυτοτελώς αναλύεται στο παρόν σκέλος των ζητήματα των δανείων σε ελβετικό φράγκο. Τα τελευταία χρόνια, η συζήτηση για τους ΓΟΣ εντατικοποιήθηκε με αφορμή τα δάνεια σε ελβετικό φράγκο, για τα οποία υπήρξε εντονότατος προβληματισμός σε ευρωπαϊκό επίπεδο, που απασχόλησε εκτεταμένα τη θεωρία, τη νομοθεσία και τη νομολογία των κρατών. Το ζήτημα είναι ιδιαίτερα εκτεταμένο για να αναλυθεί επαρκώς στο πλαίσιο της παρούσης, εξ ου και θα

²⁴⁶Βλ. ΜΠρΑθ 629/2015, ΔΕΕ 2015, σελ. 923.

²⁴⁷Σύμφωνα με την ίδια απόφαση άλλωστε, όταν ο εναγόμενος επικαλείται, κατά τη διάρκεια της δίκης, συμψηφισμό που έχει λάβει χώρα εξώδικα, πριν από την έναρξη της δίκης, δεν υπάρχει ουσιαστικά ένσταση συμψηφισμού, αλλά απλή ένσταση «εξόφλησης» διά του συμψηφισμού, η οποία υπάγεται στη ρύθμιση των κοινών ενστάσεων κατά το δικονομικό δίκαιο.

²⁴⁸ΑΠ 450/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 943/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 980/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1255/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁴⁹Η απαγόρευση πάντως του συμψηφισμού δεν εκτείνεται σε απαιτήσεις της τράπεζας που προκύπτουν από ζημία που προκάλεσε με δόλο ο εργαζόμενος κατά την εργασία του, βλ. και ΑΠ 1007/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

ακολουθήσει μια σύντομη μόνον αναφορά στα βασικά επιχειρήματα και τις κρίσιμες νομολογιακές παραδοχές, σε εθνικό επίπεδο.

Εν είδει ιστορικού, αναφέρεται εισαγωγικά ότι, κατά την περίοδο 2006-2009 περί τα 70.000 άτομα έλαβαν δάνεια σε ελβετικό φράγκο στην Ελλάδα²⁵⁰. Τα συγκεκριμένα δάνεια προωθούνταν συχνά από τα ίδια τα πιστωτικά ιδρύματα, έπειθαν δε τους δανειολήπτες να προχωρήσουν στη σύναψη αυτών λόγω του ευνοϊκού τους επιτοκίου καθώς και του γεγονότος ότι –ως τους γνωστοποιούνταν από τα πιστωτικά ιδρύματα και ίσχυε πράγματι- η ισοτιμία μεταξύ ευρώ και ελβετικού φράγκου ήταν για πολλά χρόνια σχεδόν αμετάβλητη. Βάσει της συγκεκριμένης σύμβασης, ο δανειολήπτης λάμβανε δάνειο σε ευρώ και το οφειλόμενο ποσό μετατρεπόταν σε ελβετικό φράγκο με βάση την ημερομηνία εκταμίευσης, καλούνταν δε να αποπληρώσει τις τοκοχρεωλυτικές δόσεις σε ευρώ, με βάση την ισοτιμία που ίσχυε μεταξύ ευρώ και ελβετικού φράγκου, κατά την ημερομηνία καταβολής έκαστης δόσης. Κατ' αποτέλεσμα, το ύψος έκαστης δόσης (σε ευρώ) δεν ήταν από πριν γνωστό από τα συμβαλλόμενα μέρη, αλλά εξαρτιόταν πλήρως από τη συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ των δύο νομισμάτων. Επομένως όσο καιρό η ισοτιμία παρέμενε (σχεδόν) σταθερή, δεν ανέκυπτε πρόβλημα. Ωστόσο, τα επίμαχα έτη, το ελβετικό φράγκο ισχυροποιήθηκε σημαντικά έναντι του ευρώ²⁵¹, με αποτέλεσμα να εκτιναχθούν στα ύψη οι οφειλές, συχνά ξεπερνώντας ακόμη και το αρχικό ποσό του δανείσματος²⁵². Το ανωτέρω είχε ως αποτέλεσμα να οδηγηθεί το εν λόγω ζήτημα ενώπιον των εθνικών Δικαστηρίων, για να κριθεί αν τελικώς είναι άκυρος ως καταχρηστικός ο όρος αποπληρωμής έκαστης δόσης δανείου, με βάση την ισχύουσα ισοτιμία κατά το χρόνο καταβολής (ρήτρα ισοτιμίας)²⁵³.

²⁵⁰Βλ. και Δρίτσουλα σε Δ. Λαδά, Τραπεζικές συναλλαγές, ό.π., σελ. 259.

²⁵¹Σημειωτέον ότι και το επιτόκιο της ΕΚΤ και του Ευγίβογμειώθηκε, επομένως οι δανειολήπτες σε ελβετικό φράγκο δεν απολάμβαναν τελικώς ούτε το «χαμηλότερο επιτόκιο» που αποτέλεσε εν πολλοίς το δέλεαρ για να συμβληθούν στις υπόψη συμβάσεις.

²⁵²Για το αναλυτικό ιστορικό του προβλήματος, βλ. ενδ. Χ. Χασάπη, Δάνεια σε ξένο νόμισμα, ΧρηΔικ 2014, σελ. 413 επ.

²⁵³Πρβλ. ωστόσο Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 264 επ. που ουσιαστικά υιοθετεί την άποψη ότι το πρόβλημα δεν τέθηκε στη σωστή του διάσταση ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων, καθώς προηγείται το ερώτημα αν είναι νόμιμη ή αδιαφανής και άρα καταχρηστική εν γένει η ανάληψη οφειλής σε συνάλλαγμα. Συγκεκριμένα, ο ίδιος υποστηρίζει ότι, δεδομένων των πρότερων απαγορεύσεων δανείων σε συνάλλαγμα ή με ρήτρες συναλλάγματος (άρ. 11 παρ. 3 του α.ν. 5422/1932 και άρ. 4 παρ. 1,2 του α.ν. 362/1945, που πάντως έχουν καταργηθεί), η δυνατότητα συνολόγησης τέτοιων δανείων ήταν πολύ περιορισμένη και υπό αυστηρές προϋποθέσεις κι επομένως η επίμαχη διάταξη του 291 ΑΚ, δυνάμει της οποίας επιτρεπόταν στον οφειλέτη να αποπληρώσει στο εθνικό νόμισμα με βάση την τρέχουσα ισοτιμία με το ξένο, αποτελούσε διευκόλυνση για τον οφειλέτη που αναλάμβανε να εξοφλήσει σε αλλοδαπό νόμισμα αν και στην ημεδαπή (ιστορική ερμηνεία). Σύμφωνα όμως με την ΠΔ/ΤΕ 2324/1994 που τιτλοφορείται «Δανεισμός σε συνάλλαγμα κατοίκων από πιστωτικά ιδρύματα που λειτουργούν στην Ελλάδα κλπ», σε συνδυασμό με το άρθρο 5 του ν. 2842/2000 επιτρέπεται η χορήγηση δανείων σε συνάλλαγμα για την κάλυψη οιωνδήποτε αναγκών του δανειολήπτη, οι δε λοιποί όροι καθορίζονται μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών.

Το κύρος των εν λόγω δανείων δίχασε την εγχώρια θεωρία²⁵⁴ και νομολογία²⁵⁵ μέχρι την πρόσφατη επίλυση (;) αυτού δια της ΟΛΑΠ 4/2019²⁵⁶. Προφανώς είναι αδύνατο να εκτεθεί το σύνολο των εκατέρωθεν επιχειρημάτων²⁵⁷, καθώς και το διατακτικό έκαστης απόφασης. Σημειωτέον, άλλωστε, ότι η επιχειρηματολογία στηρίχθηκε μεν κυρίως στον έλεγχο της ρήτρας ισοτιμίας συνοπτικά όμως, και αξιοποιώντας ιδίως τις δίκες των συλλογικών αγωγών και τις εφετειακές αποφάσεις, κρίθηκαν τα ακόλουθα:

Επί τριών εκ των τεσσάρων συλλογικών αγωγών ενώσεων καταναλωτών κατά πιστωτικών ιδρυμάτων, κρίθηκε πρωτόδικα, δια των ΠΠρΑθ 334/2016, ΠΠρΑθ 799/2017, ΠΠρΑθ800/2017 ότι οι όροι περί συναλλαγματικής ισοτιμίας αντίκεινται στην αρχή της διαφάνειας του άρθρου 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, με αποτέλεσμα να διαταχθεί η παράλειψη χρήσης τους στο μέλλον. Όσον αφορά τις ήδη καταρτισμένες συμβάσεις, η μεν ΠΠρΑθ 334/2016 υποχρέωσε την τράπεζα να δεχθεί καταβολή των δόσεων με βάση την ισοτιμία κατά το χρόνο εκταμίευσης του δανείου (σ. «να απαγορευτεί στην εναγομένη να αποκρούει την εκ μέρους των δανειοληπτών καταβολή των τοκοχρεωλυτικών δόσεων σε CHF στο ισόποσο τους

²⁵⁴Ενδεικτικά αναφέρεται ότι υπέρ της ακυρότητας της ρήτρας ισοτιμίας τοποθετήθηκαν οι Γ. Δέλλιος- Α. Βαλτούδης, Συμβάσεις δανείων σε ελβετικό φράγκο Κύρος γενικών όρων συναλλαγών και συναφή ζητήματα, ΕπισκΕΔ 2015, σελ. 89 επ., Ι. Καράκωστας- Χ. Βρεττού, ο ανοιχτός έλεγχος των ΓΟΣ στις δανειακές συμβάσεις σε ελβετικό φράγκο, ΕφΑΔΠολΔ 2015, σελ. 1043 επ., Σ. Ψυχομάνης, Τραπεζικά Στεγαστικά Δάνεια σε Ελβετικά Φράγκα, ΔΕΕ 2015, σελ. 1. επ., ενώ πρβλ. και <https://www.daneia-chf.gr/nomikes-anartiseis.html> για το σύνολο των σχετικών γνωμοδοτήσεων και μελετών. Κατά της ακυρότητας της ρήτρας, τοποθετήθηκαν ενδεικτικά οι Δ. Λιάπης, Τα δάνεια σε ελβετικό φράγκο, ΧρΙΔ 2016, 241 ελ., Χ. Χασάπης, Δάνεια σε ελβετικό φράγκο, 2016.

²⁵⁵Ενδεικτικά αναφέρεται ότι υπέρ της ακυρότητας της ρήτρας ισοτιμίας τέθηκαν οι ακόλουθες εφετειακές αποφάσεις: 17/2017 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Λάρισας, 86/2017 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αιγαίου, 457/2017 απόφαση του Εφετείου Ναυπλίου, 791/2017 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Πειραιά, 1611/2017 απόφαση του Εφετείου Αθηνών, οι ακόλουθες τρεις πρωτόδικες αποφάσεις επί συλλογικών αγωγών, ήτοι οι ΠΠρΑθ 334/2016, ΠΠρΑθ 799/2017, ΠΠρΑθ 800/2017, καθώς και πληθώρα πρωτόδικων αποφάσεων τακτικής διαδικασίας και ασφαλιστικών μέτρων, ενώ για νομολογία επί του θέματος βλ. ενδ. στον υπερσύνδεσμο <https://www.daneia-chf.gr/dikastika-nea/articles/afofasei-dikastirion.html>. Κατά της ακυρότητας τάχθηκε ενδεικτικά η εφετειακή Εφαθ 3607/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η υπ' αρ. ΠΠρ886/2017 επί συλλογικής αγωγής, καθώς και πληθώρα πρωτόδικων αποφάσεων τακτικής διαδικασίας και ασφαλιστικών μέτρων. Μοναδική απόφαση που δέχθηκε ότι η ακυρότητα του όρου συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση δανείου εν συνόλω είναι η ΠΠρΑθ 3789/2015, ΧρΙΔ2016, σελ. 190 (παρατηρήσεις Ευθυμίου). Ωστόσο, πέραν της (κατά τη γνώμη της γράφουσας) εσφαλμένης αποδοχής ότι ο όρος είναι τόσο σημαντικός, ώστε συμπαρασύρει σε ακυρότητα τη σύμβαση κατ' άρθρο 182ΑΚ, η αναγκαία συνέπεια της επιστροφής του δανείσματος κατά τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού δεν εξυπηρετεί ούτε την τράπεζα (σ. λόγω ένστασης μη σωζόμενου πλουτισμού) ούτε του δανειολήπτη (επιστροφή ολόκληρου του ποσού, όχι σε δόσεις).

²⁵⁶ΔΕΕ 2019, σελ. 411 (παρατηρήσεις Δ. Λαδά), ΕΕμπΔ 2019, σελ. 413 (παρατηρήσεις Μ. Σταθόπουλου).

²⁵⁷Ενδεικτικά υποστηρίχθηκαν από τους δανειολήπτες στις σχετικές αγωγές τα ακόλουθα: ότι οι συμβάσεις αυτές αντίκεινται στα χρηστά ήθη (178 ΑΚ), ότι είναι καταπλεονεκτικές (179ΑΚ), ότι είναι άκυρες ως εικονικές γιατί δεν χορηγήθηκε συνάλλαγμα σε ευρώ, ότι είναι άκυρες λόγω 372ΑΚ, ενώ περαιτέρω υποστηρίχθηκε η ακυρωσία τους λόγω πλάνης/απάτης, και κυρίως η ακυρότητα του σχετικού όρου ως καταχρηστικού, βάσει των προβλέψεων του ν. 2251/1994. Για ενδεικτική ανάλυση των ως άνω λόγων και της αντίκρουσης αυτών βλ. Δρίτσουλα, σε Δ. Λαδά, Τραπεζικές συναλλαγές, ό.π., σελ. 260 επ.

σε ευρώ βάσει της ισοτιμίας €/CHF κατά τον χρόνο εκταμίευσης του δανείου και χορήγησης σε €, καθώς και να απαγορευτεί στην εναγομένη η καταγγελία των συμβάσεων των δανείων...»), οι δε έτερες δύο αποφάσεις επί των συλλογικών αγωγών έκριναν ότι η αντιπαροχή εκάστοτε δανειολήπτη δεν είναι νόμιμο αίτημα των συλλογικών αγωγών, αλλά κρίνεται εξατομικευμένα, σε ατομικές αγωγές. Πάντως, ήδη δια της ΕφΑθ 911/2018 (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ) εξαφανίσθηκε η ΠΠρΑθ 334/2016 και απερρίφθη η σχετική συλλογική αγωγή, με το σκεπτικό ότι ο όρος περί ισοτιμίας είναι δηλωτικός. Ομοίως έκρινε και η πρωτόδικη ΠΠρΑθ 886/2017, η οποία απέρριψε τη συλλογική αγωγή ένωσης καταναλωτών.

Όσον αφορά τις εφετειακές δίκες, δια της ΕφΘρακ 24/2017²⁵⁸ η οποία έκανε δεκτή την έφεση της τράπεζας επί αγωγής δανειολήπτη, κρίθηκε ότι δεν παραβιάσθηκαν από την εναγομένη τράπεζα οι ειδικότεροι κανόνες στους οποίους ανάγονταν οι υποχρεώσεις της που προέρχονταν από την αρχή της διαφάνειας σε σχέση με τους όρους της σύμβασης. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι «η επιλογή του ενάγοντος να συμφωνήσει την χορήγηση σε αυτόν στεγαστικού δανείου σε ελβετικά φράγκα και η μεταγενέστερη εμμόνη αυτού στον ίδιο συμβατικό τύπο αποτελούν εκδηλώσεις της υποβάθμισης εκ μέρους αυτού του συναλλαγματικού κινδύνου που ανέλαβε και της εκτίμησης ότι η συγκεκριμένη συμβατική σχέση θα εξακολουθήσει και στο μέλλον όπως είχε συμβεί στο παρελθόν να είναι επωφελέστερη για τον ίδιο, ώστε να αξιολογείται εκ μέρους του η συνέχισή της ως περισσότερο συμφέρουσα από την μετατροπή της.».

Ενδιάμεση λύση προκρίνει η ΕφΘεσσ 1663/2018²⁵⁹. Το δικαστήριο τοποθετήθηκε υπέρ της άποψης ότι ο επίδικος συμβατικός όρος είναι δηλωτικός και ότι δεν αφίσταται της ρύθμισης του άρθρου 291 ΑΚ. «Αντιθέτως, ταυτίζεται με τις περιπτώσεις που η τελευταία διάταξη ρυθμίζει και δεν αποκλίνει από τη ρύθμιση αυτή, δεδομένου ότι, κατά τα αναφερόμενα στην αγωγή: α) πρόκειται για δάνειο σε ξένο νόμισμα, που πρέπει να αποπληρωθεί στην Ελλάδα και επομένως, σύμφωνα με την προαναφερόμενη έννοια του δανείου, κατά την οποία ο οφειλέτης υποχρεούται να αποδώσει πράγματα της ίδιας ποιότητας και ποσότητας, η αποπληρωμή του πρέπει καταρχήν να γίνει στο νόμισμα αυτό, β) παρέχεται η ευχέρεια στον οφειλέτη να πληρώσει την οφειλή του είτε με το αλλοδαπό νόμισμα του δανείου είτε με εγχώριο νόμισμα, γ) εφόσον επιλεγεί η πληρωμή με εγχώριο νόμισμα, αυτή πρέπει να γίνει με βάση την τρέχουσα τιμή (πώλησης) του ξένου νομίσματος κατά την ημέρα καταβολής. Εκ των ανωτέρω καθίσταται σαφές, ότι ο παραπάνω επίδικος όρος δεν εισάγει απόκλιση από την διάταξη του άρθρου 291ΑΚ, δεν τη συμπληρώνει ούτε τη διαφοροποιεί ως προς το οποιοδήποτε ουσιώδες στοιχείο

²⁵⁸ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁵⁹ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

της, αλλά την επαναλαμβάνει αυτούσια, ρυθμίζοντας συναλλαγή σε αλλοδαπό νόμισμα υπό το αυτό ρυθμιστικό πρότυπο στο οποίο απέβλεπε ο εθνικός νομοθέτης όταν την θέσπιζε.». Ωστόσο, η απόφαση δέχθηκε τελικά στη βάση των 288, 388ΑΚ ότι η ανατίμηση του ελβετικού φράγκου ήταν πράγματι έκτακτη και απρόβλεπτη συνθήκη με αποτέλεσμα η παροχή του οφειλέτη να καταστεί υπέρμετρα επαχθής, αποδεχόμενη ωστόσο ότι αντίστοιχο συναλλαγματικό κίνδυνο υπέστη και η τράπεζα, που επίσης δανείσθηκε σε ελβετικό φράγκο και άρα ο σχετικός κίνδυνος πρέπει να μοιραστεί και όχι να επιρριφθεί σε ένα συμβαλλόμενο μέρος. Γι' αυτό το λόγο, και λαμβανόμενου υπόψη του άρθρου 22 του ν. 4438/2016 που υποχρεώνει την τράπεζα να ενημερώσει το δανειολήπτη για τη δυνατότητά του να μετατρέψει την οφειλή στο νόμισμά του, σε περίπτωση που η διακύμανση της ισοτιμίας υπερβεί το 20%. Ενόψει αυτής της παραδοχής, το Δικαστήριο διέταξε την αναπροσαρμογή της παροχής των δανειοληπτών προς αποκατάσταση της διαταραχθείσας συμβατικής ισορροπίας, θέτοντας ως οδηγό την ως άνω ρύθμιση.

Υπέρ των δανειοληπτών τέθηκαν οι ΕφΝαυπλ 457/2017²⁶⁰ και ΕφΝαυπλ 356/2018²⁶¹, οι οποίες διέταξαν την αποπληρωμή του δανείου με βάση την ισοτιμία του χρόνου εκταμίευσης κατ' εφαρμογή του άρθρου 200 ΑΚ, δεχόμενες αμφότερες ότι εξέλιπε η προσήκουσα προσυμβατική ενημέρωση εκ μέρους των πιστωτικών ιδρυμάτων, ώστε να δύνανται πράγματι οι δανειολήπτες να αντιληφθούν ότι οι δύο κυμαινόμενοι παράγοντες, δηλαδή αυτός της αναπροσαρμογής του επιτοκίου και αυτός της αναπροσαρμογής της συναλλαγματικής ισοτιμίας θα επηρεάσουν όχι μόνο τη δόση και τους τόκους αλλά και το κεφάλαιο επί του οποίου υπολογίζονται οι καταβολές σε ευρώ τα οποία επομένως παραμένουν αόριστα.

Επί του θέματος τοποθετήθηκε τελικώς ο Άρειος Πάγος δια της ως άνω αναφερόμενης υπ' αρ. 4/2019 απόφασης της Ολομέλειας που απεφάνθη ότι η ρήτρα ισοτιμίας είναι δηλωτικός όρος και ως τέτοιος εκφεύγει του ελέγχου καταχρηστικότητας. Η απόφαση έχει προφανώς τύχει κριτικής από τη θεωρία²⁶². Ενδεικτική είναι και η αντίθετη μειοψηφία, κατά την οποία, αφενός οι δηλωτικοί όροι δεν εξαιρούνται του ελέγχου καταχρηστικότητας²⁶³, αφετέρου η ρήτρα ισοτιμίας δεν ήταν πράγματι δηλωτικός όρος στο βαθμό που δεν

²⁶⁰ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁶¹ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

²⁶²Βλ. ενδ. την ως άνω αναφερθείσα σε υποσημείωση κριτική Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π. σελ. 264 επ. που ουσιαστικά υιοθετεί την άποψη ότι το πρόβλημα δεν τέθηκε στη σωστή του διάσταση ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων, καθώς προηγείται το ερώτημα αν είναι νόμιμη ή αδιαφανής και άρα καταχρηστική εν γένει η ανάληψη οφειλής σε συνάλλαγμα, καθώς και την κριτική του ίδιου ότι κακώς δεν υπέβαλε ο ΑΠ προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ (ό.π., σελ. 275).

²⁶³Βλ. πάντως σχετικά και το οικείο τμήμα της παρούσης αναφορικά με την εξαίρεση ή μη των δηλωτικών όρων από τον έλεγχο καταχρηστικότητας, ανωτέρω υπό 3.2.1.

επαναλάμβανε τη διάταξη του 291ΑΚ, αφού δεν προέβλεπε ευχέρεια αποπληρωμής σε εγχώριο ή ξένο νόμισμα, αλλά υποχρέωση. Η κριτική δε εστιάζει και στο γεγονός ότι δεν απευθύνθηκε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, παρότι ουσιαστικά η επίλυση της διαφοράς στηριζόταν σε ορθή ερμηνεία διάταξης κοινοτικής νομοθεσίας.

Σε κάθε περίπτωση, μένει να αποδειχθεί εάν η νομολογία του Αρείου Πάγου αποτελεί την οριστική «λύση» επί του θέματος, επιρρίπτοντας ουσιαστικά τη διακύμανση της ισοτιμίας στους δανειολήπτες, ή εάν θα υπάρξει οιαδήποτε έτερη προσέγγιση (νομοθετική;) για την επίλυση του ζητήματος, ή ακόμη και εξωδικαστική επίλυση των σχετικών διαφορών.

6.2. Πιστωτική κάρτα

Η χρήση πιστωτικών καρτών είναι συνηθέστατη στη συναλλακτική πρακτική²⁶⁴. Εκδότες πιστωτικών καρτών είναι πιστωτικά ιδρύματα ή θυγατρικές τους που αποτελούν μέλος του δικτύου μιας διεθνούς επιχείρησης, όπως είναι η Visa International, η MasterCard, η American Express κοκ, το οποίο διαθέτει ένα σύστημα πληρωμών και εκκαθαρίσεων και παρέχει στους εκδότες των καρτών υπηρεσίες σχετικές με τη διαχείριση του συστήματος²⁶⁵.

Μέσω των πιστωτικών καρτών, που ως συναλλακτική σχέση εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο της καταναλωτικής πίστης, τα πιστωτικά ιδρύματα παρέχουν στον κάτοχό τους τη δυνατότητα να προμηθεύεται αγαθά ή υπηρεσίες, χωρίς να πληρώνει άμεσα το αντίτιμο γι' αυτά, αναλαμβάνοντας ουσιαστικά τα ίδια να εξοφλήσουν τη σχετική απαίτηση, ενώ ο κάτοχος της κάρτας οφείλει να τηρεί τις υποχρεώσεις, που προβλέπονται στους γενικούς όρους συναλλαγών της σύμβασης έκδοσης πιστωτικής κάρτας. Οι συμβάσεις πιστωτικής κάρτας είναι κατ' εξοχήν συμβάσεις προσχώρησης, εξ ου και τα εθνικά δικαστήρια κλήθηκαν νωρίς να κρίνουν την καταχρηστικότητα των γενικών ρητρών που ενσωμάτωσαν στις σχετικές συμβάσεις τα πιστωτικά ιδρύματα.

(i) Επιτόκιο

²⁶⁴Πρβλ. και 2286/28-1-1994 ΠΔ/ΤΕ, που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 21 του ν. 1266/1982, δια της οποίας επιτρέπεται η χρηματοδότηση φυσικών προσώπων από πιστωτικά ιδρύματα, με τη μορφή πιστωτικής κάρτας.

²⁶⁵Βλ. σχετικά Ε. Αλεξανδρίδου, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2010, σελ. 92.

Επί συλλογικής αγωγής, καταχρηστική κρίθηκε ρήτρα αναπροσαρμογής επιτοκίου η οποία παρείχε στο πιστωτικό ίδρυμα το δικαίωμα μονομερούς προσδιορισμού του ύψους του χωρίς να υφίσταται προς τούτο βάσιμος λόγος και χωρίς η αναπροσαρμογή να στηρίζεται σε προκαθορισμένα και εύλογα κριτήρια²⁶⁶. Η σχετική πρόβλεψη κρίθηκε ότι αντίκειται στο άρ. 2 παρ. 6 σε συνδυασμό με το άρ. 2 παρ. 7 περ. ια' του ν. 2251/1994, αφού επιτρέπει στην τράπεζα να προσδιορίζει οποτεδήποτε συμβατικό τόκο χωρίς να είναι α ριγογι γνωστά στον καταναλωτή τα συγκεκριμένα κριτήρια προς τούτο, πράγμα που παραβιάζει την υποχρέωση διαφάνειας και οδηγεί στη διάψευση των τυπικών και δικαιολογημένων προσδοκιών του πελάτη ως προς την εξέλιξη της συναλλακτικής σχέσεως με την τράπεζα. Η ανάγκη να είναι ορισμένη και εύλογη η ρήτρα αναπροσαρμογής είναι ανεξάρτητη από το αν πράγματι οδηγείται σε ανεπιεική αποτελέσματα ή από τυχόν παρεχόμενο στον οφειλέτη -πελάτη της τράπεζας δικαίωμα υπαναχωρήσεως ή καταγγελίας από τη σύμβαση δανείου.

Έγκυρος κρίθηκε από τον Άρειο Πάγο²⁶⁷ όρος που προέβλεπε δικαίωμα της τράπεζας να μεταβάλει το συμβατικό επιτόκιο *«σε χρονικά διαστήματα όχι μικρότερα του μήνα, οποτεδήποτε μεταβάλλεται το Βασικό Παρεμβατικό Επιτόκιο για Πράξεις Κυρίας Αναχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και μέχρι του 200% του ποσού της διαφοράς μεταξύ του προηγούμενου και του νέου ως άνω παρεμβατικού επιτοκίου»*, ως αντιστάθμισμα του κινδύνου που αναλαμβάνει η τράπεζα έναντι του κατόχου της κάρτας, δεδομένου ότι πρόκειται για μια σύμβαση αόριστης διάρκειας με συνακόλουθες δυσχέρειες στον προσδιορισμό των κινδύνων και συνθηκών της αγοράς και του ανταγωνισμού εν γένει και της εξέλιξης του ίδιου του προϊόντος (προϊοντικός κίνδυνος) για το αόριστο αυτό διάστημα, λαμβανομένου υπόψη του ότι οι ως άνω παράγοντες συνιστούν ορισμένα και εύλογα κριτήρια και δεν προκύπτει ασάφεια.

Περαιτέρω, έγκυρος κρίθηκε με την ίδια απόφαση (ΑΠ 652/2010) όρος που προέβλεπε ότι ο κάτοχος της πιστωτικής κάρτας, ο οποίος προβαίνει σε μερική εξόφληση του λογαριασμού του ή εξοφλεί την ελάχιστη καταβολή, χρεώνεται με τον συμβατικό τόκο επί του εκάστοτε οφειλομένου ποσού, από την ημερομηνία εγγραφής κάθε συναλλαγής στα βιβλία της Τράπεζας και χρέωσης του λογαριασμού της κάρτας, μέχρι την ημερομηνία εξόφλησης του και αυτό διότι η ημερομηνία εγγραφής στα βιβλία, με έκτοτε χρέωση του αντισυμβαλλόμενου καταναλωτή με τον συμβατικό τόκο, γίνεται οπωσδήποτε μετά την ημέρα της συναλλαγής, η οποία είναι

²⁶⁶ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁶⁷ΑΠ 652/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

γνωστή στον καταναλωτή και κατά συνέπεια γνωστή, ορισμένη και σαφής είναι η αφετηρία της χρεώσεώς του με τον συμβατικό τόκο.

Τέλος, ως προς το ζήτημα των επιτοκίων πιστωτικών καρτών, σε αναίρεση της σχετικής εφευειακής κρίσης, κρίθηκε από τον Άρειο Πάγο²⁶⁸ έγκυρος ΓΟΣ με τον οποίο η τράπεζα επέβαλλε επιτόκιο σχεδόν διπλάσιο από το ανώτατο όριο εξωτραπεζικών επιτοκίων (15,90% αντί 8% που ήταν το ανώτατο όριο εξωτραπεζικών) επί του εκάστοτε υπολοίπου κεφαλαίου πίστωσης, αποδεχόμενο ότι, αφ' ης στιγμής επήλθε πλήρης απελευθέρωση των τραπεζικών επιτοκίων (πλην του ανώτατου ορίου του επιτοκίου υπερημερίας και ελαχίστων άλλων κατηγοριών χορηγήσεων) και δεδομένου ότι τα τραπεζικά και εξωτραπεζικά επιτόκια είναι μη συγκρίσιμα μεγέθη, που δεν επικαλύπτονταν από άποψη πεδίου εφαρμογής, με αποτέλεσμα να μην καθίστανται παράνομα τα πρώτα από τα όρια των δεύτερων, είτε για οποιονδήποτε άλλο λόγο αναγόμενο στην γενική νομοθεσία του ΑΚ και στην ειδική προστατευτική του καταναλωτή νομοθεσία.

(ii) Προμήθειες- Επιβολή εξόδων

Όρος περιεχόμενος σε σύμβαση πιστωτικής κάρτας έχει κριθεί ως καταχρηστικός και δη ως αδιαφανής και επομένως αντίθετος στο άρ. 2 παρ. 6 του ν 2251/1994, από την Γ.Γ. Καταναλωτή²⁶⁹ η οποία επιλήφθηκε αυτής, στο πλαίσιο του άρ. 13α παρ. 1, 2 του ν. 2251/1994. Συγκεκριμένα, η αρμόδια επιτροπή έκρινε ότι προδιατυπωμένος όρος σε σύμβαση πιστωτικής κάρτας που παρέχει στην τράπεζα την πληρεξουσιότητα να χρεώνει με κάθε ληξιπρόθεσμη και απαιτητή οφειλή της από στη σύμβαση οποιοδήποτε λογαριασμό του αντισυμβαλλόμενου (και εν προκειμένω λογαριασμό μισθοδοσίας), -συμφηφίζοντας το υπόλοιπο του λογαριασμού με την οφειλή από τη σύμβαση- είναι άκυρος ως αδιαφανής και επέβαλλε πρόστιμο στο πιστωτικό ίδρυμα. Ειδικότερα, ο καταγγέλλων διαμαρτυρήθηκε ότι του αφαιρέθηκε ο μισθός ενός μήνα για οφειλές του στην τράπεζα, κατά παράβαση των άρ. 982ΚΠολΔ, 451 ΑΚ και 464 ΑΚ που προβλέπουν το ακατάσχετο του μισθού²⁷⁰, την απαγόρευση συμφηφισμού κατά ακατάσχετης απαίτησης και το ανεκχώρητο των ακατάσχετων απαιτήσεων αντίστοιχα. Επί του ισχυρισμού της τράπεζας ότι ο όρος αυτός είχε ρητά συμφωνηθεί στη σύμβαση, η επιτροπή απεφάνθη ότι ο όρος είναι καταχρηστικός ως αδιαφανής γιατί α)

²⁶⁸ΑΠ 2037/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁶⁹Πρβλ. και Ζ2-15948/2011 Επιτροπή (Γ.Γ. Καταναλωτή), ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁷⁰Το ακατάσχετο δεν ισχύει στο βαθμό που αφορά ικανοποίηση απαίτησης για διατροφή ή για συνεισφορά σε ανάγκες οικογένειας... (άρ. 982 παρ. 2), ενώ ισχύει μόνον στην έκταση που ο λογαριασμός παρουσιάζει υπόλοιπο που δεν υπερβαίνει ... το ποσό της εξαιρούμενης από την κατάσχεση απαίτησης.

δημιουργεί την ανακριβή πεποίθηση στον καταναλωτή ότι δεν δύναται να ασκήσει τα νόμιμα δικαιώματά του και β) όσον αφορά το ζήτημα της πληρεξουσιότητας αποκλίνει από τις κρίσιμες καθοδηγητικές διατάξεις των 216 επ. ΑΚ, καθιστώντας δυνατή την παροχή πληρεξουσιότητας για κατάσχεση ακατάσχετων ποσών.

Αναφορικά με την επιβολή εξόδων, όπως και στις λοιπές συμβάσεις πίστωσης, και στην πιστωτική κάρτα επιβάλλονται διαφόρων ειδών επιβαρύνσεις, π.χ. για την εξέταση του αιτήματος του πιστολήπτη, για ανάληψη μετρητών με πιστωτική κάρτα κοκ. Κατά τα αναφερθέντα στην εξέταση των συμβατικών αυτών τύπων, που είναι εφαρμοστέα και εν προκειμένω, τα έξοδα με τα οποία επιβαρύνεται ο καταναλωτής πρέπει να είναι κατανοητά, όπως και ο λόγος επιβολής τους και το ύψος αυτών. Έχει μάλιστα διατυπωθεί η γνώμη ότι η τράπεζα μπορεί να ευθύνεται και για απάτη κατά του καταναλωτή, εάν προσελκύσει αυτόν με προσφορά χαμηλού επιτοκίου, χωρίς όμως να επισημαίνει τα έξοδα που εισπράττει μετέπειτα μονομερώς, υπό το πρόσχημα των δαπανών²⁷¹. Στο πλαίσιο αυτό, πάντως, καταχρηστικός κρίθηκε²⁷² ΓΟΣ δυνάμει του οποίου η τράπεζα επέβαλε έξοδα ανάληψης μετρητών με την πιστωτική κάρτα από ΑΤΜ, καθώς η απόφαση διέγνωσε ότι η τράπεζα υποχρεούται να διατηρεί και να τροφοδοτεί τα ΑΤΜ, αφού αποσυμφορούνται τα ταμεία της, τα δε επίμαχα έξοδα τέθηκαν με άκυρους ΓΟΣ κατά παράβαση της ρήτηρας του άρθρου 6 ν. 2251/1994.

(iii) Υπέρβαση πιστωτικού ορίου

Ως κρίθηκε επί συλλογικής αγωγής, δια της ίδιας ως άνω ΑΠ 652/2010 (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), έγκυρος είναι όρος δια του οποίου το πιστωτικό ίδρυμα επιβάλλει στο συναλλασσόμενο, σε περίπτωση υπέρβασης του συμφωνηθέντος πιστωτικού ορίου την εξόφληση του ποσού της υπέρβασης πλέον ποσού 3% του ύψους αυτού, υπό το σκεπτικό ότι η πίστωση με υπέρβαση του καθοριζόμενου ανώτατου ορίου αποτελεί για την τράπεζα αυξημένο πιστωτικό κίνδυνο και υψηλότερη δαπάνη, το δε ύψος 3% της πρόσθεσης χρέωσης, δεν αποτελεί ουσιώδη διατάραξη της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή.

(iv) Δυνατότητα συμψηφισμού

²⁷¹Χ. Τριανταφυλλίδης, Λόγοι ανακοπής κατά διαταγής πληρωμής από τραπεζικές συμβάσεις, 2018, σελ. 77-78.

²⁷²ΜΠρΚαστ 192/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Καταχρηστική κρίθηκε από τη νομολογία²⁷³, ρήτρα που χορηγεί στην τράπεζα το δικαίωμα να ασκεί δήλωση συμψηφισμού μονομερώς, αλλά χωρίς να κοινοποιήσει προηγούμενα τη δήλωση της βούλησής της στον αντισυμβαλλόμενο της.

Συγκεκριμένα ο όρος της τράπεζας με τον οποίο ο κάτοχος της πιστωτικής κάρτας την εξουσιοδοτούσε ανέκκλητα να χρεώνει μονομερώς χωρίς ενημέρωσή του οποιοδήποτε λογαριασμό καταθέσεων που τηρεί στην ίδια τράπεζα προς συμψηφισμό οφειλών από την κάρτα δεν μπορεί να περιλάβει και απαλλοτρίωση του δικαιώματός του, προς λήψη της δήλωσης βούλησης εκ μέρους της τράπεζας. Το γεγονός, δηλαδή, ότι ο συναλασσόμενος με την τράπεζα εκχώρησε σε αυτή το δικαίωμα, να χρεώνει μονομερώς οποιονδήποτε λογαριασμό του, προς εξόφληση ανεξόφλητης και ληξιπρόθεσμης οφειλής του, δεν σημαίνει ότι στερείται το δικαίωμά του να πληροφορείται το γεγονός αυτό, προηγούμενα, δεδομένου ότι ο συμψηφισμός συντελείται μόνον με απευθυντέα δήλωση βούλησης (πρβλ. και ΑΚ 441).

(v) Συμφωνία περί αναγνώρισης υπολοίπου

Όπως και στις υπόλοιπες συμβάσεις χορήγησης πίστωσης, και στην πιστωτική κάρτα έγκυρος έχει κριθεί ΓΟΣ που προβλέπει ότι είναι έγκυρη η μεταξύ της παρασχούσας την πιστωτική κάρτα τράπεζας και του αντισυμβαλλόμενου της συμφωνία κατά την οποία το απόσπασμα του τηρούμενου από την Τράπεζα, μηχανογραφικώς στο ηλεκτρονικό κέντρο, λογαριασμού του κατόχου της κάρτας, θα αποτελεί πλήρη απόδειξη της οφειλής του κατόχου της κάρτας από τη χρησιμοποίησή της. Στην περίπτωση αυτή το εν λόγω απόσπασμα, αναγορευόμενο συμβατικώς σε έγγραφο με πλήρη απόδειξη, πληροί, σε συνδυασμό και με την περιέχουσα την ανωτέρω συμφωνία και τους λοιπούς όρους έγγραφη σύμβαση για τη χορήγηση της πιστωτικής κάρτας και τη χρησιμοποίησή της, την απαίτηση της διατάξεως του άρ. 444 παρ. 1 ΚΠολΔ και συνεπώς δύναται να στηρίξει και κατά νόμο την έκδοση διαταγής πληρωμής κατά του κομιστή της πιστωτικής κάρτας²⁷⁴.

(vi) Η υπ' αριθμ. 2528/2011 σύσταση του ΣτΚ

Μολονότι δεν συνιστά νομολογιακή κρίση, συναφής και με το ζήτημα των ΓΟΣ πιστωτικών καρτών είναι η υπ' αριθμ. 2528/2011 σύσταση του ΣτΚ²⁷⁵. Ο ΣτΚ επιλήφθηκε επί καταγγελιών/παραπόνων αναφορικά με την πρακτική της έκδοσης πιστωτικών καρτών επ' από

²⁷³ΕιρΑθ 966/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁷⁴ΑΠ 925/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁷⁵Δημοσιευμένη στον υπερσύνδεσμο http://www.dsnet.gr/Epikairothta/Nomologia/sk2528_2011.htm.

τα πιστωτικά ιδρύματα επ' ονόματι των καταναλωτών χωρίς αυτοί να έχουν εκφράσει προηγούμενη επιθυμία για την απόκτηση των καρτών, και μάλιστα με επιβάρυνση ετήσιας συνδρομής. Συγκεκριμένα, ως διαπιστώθηκε, συνηθιζόταν να αποστέλλουν οι τράπεζες ταχυδρομικώς, στην οικία του καταναλωτή, πιστωτικές κάρτες προβλέποντας ότι μπορούσε να αιτηθεί ο καταναλωτής την ακύρωσή τους σε κατάστημά τους, εάν όμως ο ίδιος αδρανούσε και δεν ενεργούσε προς ακύρωσή τους, παρέμενε οφειλέτης της ετήσιας συνδρομής της πιστωτικής κάρτας. Η πρακτική αυτή κρίθηκε από το ΣτΚ παράνομη, μεταξύ άλλων δε, θίγουσα και το άρ. 2 του ν. 2251/1994 που εισάγει το δικαίωμα της προσυμβατικής ενημέρωσης των καταναλωτών, καθιστώντας μη δεσμευτικούς όρους τους οποίους ανυπαίτιως αγνοούσαν κατά την κατάρτιση μιας σύμβασης ή την ύπαρξη των οποίων δεν τους υπέδειξε ο προμηθευτής, στερώντας τους έτσι τη δυνατότητα να λάβουν έγκαιρη και πραγματική γνώση του περιεχομένου αυτών.

6.3. Σύμβαση ανοικτού (αλληλόχρεου) λογαριασμού

Οι περιεχόμενοι στη σύμβαση ανοικτού (αλληλόχρεου) λογαριασμού²⁷⁶ όροι έχουν απασχολήσει ιδιαίτερω τη νομολογία ως προς την εγκυρότητά τους, συνήθως σε περιπτώσεις ανακοπών κατά διαταγής πληρωμής²⁷⁷. Αφετηρία του ζητήματος αποτελεί η ρητή νομοθετική πρόβλεψη ότι τα πιστωτικά ιδρύματα έχουν οποτεδήποτε το δικαίωμα να καταγγείλουν τις σχετικές πιστώσεις, και συνεπώς να προχωρήσουν σε κλείσιμο ανοικτού λογαριασμού (άρθρα 47 παρ. 2 και 65 παρ. 2 ΝΔ 17.7/13.8.1923 και 112ΕισΝΑΚ). Κατ' αποτέλεσμα, παρατηρήθηκε ότι όλα τα συστημικά πιστωτικά ιδρύματα προχώρησαν σε τυποποίηση των συμβάσεων πίστωσης με ανοικτό λογαριασμό, συμπεριλαμβάνοντας όρους που προβλέπουν το ως άνω

²⁷⁶Οι έννοιες «ανοικτός» και «αλληλόχρεος» χρησιμοποιούνται εδώ ως υπαλλακτικές, κατά την παγία πρακτική, πρβλ. και Α. Γεωργιάδη, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, τ. ΙΙ, 2007, σελ. 639 επ. Στην πραγματικότητα, υπάρχει εννοιολογική διαφορά για την οποία βλ. ενδ. Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, 2007, σελ. 1 με περαιτέρω παραπομπές στις απόψεις θεωρίας και νομολογίας και σελ. 19-20, που επισημαίνει τη διάκριση του «κατά κυριολεξία αλληλόχρεου λογαριασμού» από τον «τρέχοντα ή ανοικτό λογαριασμό», από τον οποίο λείπει το στοιχείο της δυνατότητας αμοιβαίων απαιτήσεων, μη αναγνωρίζοντας για το λόγο αυτό στον τελευταίο την δυνατότητα βραχυχρόνιου ανατοκισμού του αλληλόχρεου λογαριασμού.

²⁷⁷Για το ορισμένο των εν λόγω ανακοπών βλ. ενδ. ΜΠρΛαρ 341/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, που προβλέπει ότι πρέπει να αναφέρεται στο δικόγραφο της ανακοπής η χρήση του καταχρηστικού όρου και οι συνέπειες της ύπαρξης του εν λόγω ΓΟΣ.

δικαίωμα καταγγελίας για διάφορους λόγους, όπως ενδεικτικά²⁷⁸: λόγω μεταβολής στο πρόσωπο του πιστούχου (π.χ. πρόβλεψη περί δικαιώματος της τράπεζας να καταγγείλει σε περίπτωση θανάτου αυτού, πτώχευσης κοκ), λόγω μη καταβολής αναληφθέντων ποσών (π.χ. κλείσιμο του αλληλόχρεου όταν ο πιστούχος δεν καταβάλλει εμπρόθεσμα οποιοδήποτε από τα προβλεπόμενα ποσά κεφαλαίου, τόκων ή εξόδων), λόγω χρησιμοποίησης της πίστωσης για έτερους από το συμφωνηθέντα σκοπό, λόγω υπόνοιας περί μείωσης της φερεγγυότητας του πιστούχου, ή λόγω μη τήρησης παρεπόμενων υποχρεώσεων του πιστούχου που επιβλήθηκαν από το πιστωτικό ίδρυμα (π.χ. γνωστοποίησης περί τυχόν μεταβολών στην περιουσιακή του κατάσταση και στο εισόδημά του, μετατροπή της νομικής μορφής ή του σκοπού χωρίς έγγραφη συγκατάθεση της τράπεζας κοκ). Δεδομένης όμως της ως άνω πρόβλεψης των άρθρων 47 παρ. 2 και 65 παρ. 2 ΝΔ 17.7/13.8.1923, που επιτρέπουν στα πιστωτικά ιδρύματα να προχωρούν σε «κλείσιμο» του ανοικτού λογαριασμού οποτεδήποτε, χωρίς περαιτέρω εξειδικεύσεις, είναι σαφές ότι οι όροι αυτοί στηρίζονται απευθείας στο νόμο (και όχι στη σύμβαση) και επομένως τυχόν επίκληση καταχρηστικότητας των ως άνω όρων εκ μέρους του καταναλωτή δυνάμει της προστατευτικής νομοθεσίας του ν. 2251/1994 ως ισχύει, κρίνεται μάλλον αλυσιτελής.

Ωστόσο, έστω και περιορισμένα, η νομολογία έχει προχωρήσει στην ακύρωση όρων ως καταχρηστικών, υπό το πρίσμα και καθ' εξειδίκευση των γενικών ρητρών του Αστικού Κώδικα, ιδίως του 281ΑΚ και της καλόπιστης εκπλήρωσης της παροχής (288ΑΚ). Συγκεκριμένα, ήδη δια της ΑΠ 1153/1976²⁷⁹ διατυπώθηκε η αρχή ότι η τράπεζα δεν μπορεί να προχωρήσει σε καταγγελία πίστωσης αν δεν συντρέχει ειδικός λόγος και προκαλώντας συγχρόνως ανεπανόρθωτη ζημία του πιστούχου, ιδιαίτερα όταν αυτός βρίσκεται σε σχέση οικονομικής εξάρτησης από το πιστωτικό ίδρυμα²⁸⁰. Αντιστοίχως, υπέρβαση καλής πίστης και κοινωνικού και οικονομικού σκοπού του δικαιώματος διέγινωσε το δικάσαν δικαστήριο και σε περιπτώσεις κατά τις οποίες το πιστωτικό ίδρυμα, χωρίς ίδιον συμφέρον, προχωρεί σε κλείσιμο του λογαριασμού επικαλούμενο μείωση της φερεγγυότητας του οφειλέτη, καίτοι ο λογαριασμός

²⁷⁸Για την παρούσα συστηματοποίηση πρβλ. και Μ. Ε. Βρεττού, Η καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος για το «κλείσιμο» του αλληλόχρεου λογαριασμού από το πιστωτικό ίδρυμα και τη νομολογία, ΕφΑΔΠολΔ2013, σελ. 397.

²⁷⁹ΕΕΝ 44, σελ. 362.

²⁸⁰Συνοπτικά, στην ένδικη διαφορά τα πραγματικά περιστατικά είχαν ως εξής: οι αναιρεσιόντες αιτήθηκαν την πίστωση για να αναγείρουν εργοστάσιο, παρέχοντας προσωπικές και εμπράγματα ασφάλειες και με τη συμφωνία ότι η αποπληρωμή θα εκκινήσει 18 μήνες μετά τη θέση σε λειτουργία του εργοστασίου. Παρά όμως τις εξασφαλίσεις και την πρόοδο της κατασκευής και λειτουργίας του εργοστασίου κατά τα συμφωνηθέντα, εντελώς αναίτια η τράπεζα προχώρησε σε διακοπή της δανειοδότησης, οπότε και ο ΑΠ έκρινε ότι η άσκηση του δικαιώματος εκ μέρους της τραπεζής υπερβαίνει προφανώς τα όρια που τίθενται από την καλή πίστη και τον οικονομικό και κοινωνικό σκοπό του δικαιώματος.

κινείται ομαλά²⁸¹. Μάλιστα, τα πιστωτικά ιδρύματα οφείλουν να αναμένουν προ του κλεισίματος σε περίπτωση προσωρινής οικονομικής δυσχέρειας του πιστούχου, ιδίως μάλιστα όταν έχουν λάβει προσωπικές και εμπράγματα εξασφαλίσεις²⁸².

Σημειώνεται πάντως ότι οι εκδοθείσες αποφάσεις, στη συντριπτική πλειονότητα των αιτημάτων ακύρωσης όρων περί κλεισίματος ανοικτού λογαριασμού λόγω αντίθεσής τους στην καλή πίστη ή τον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό του δικαιώματος, είναι απορριπτικές²⁸³. Ενδεικτικά και σε αντίθεση με την ως άνω εκτεθείσα νομολογία, προσφάτως κρίθηκε ότι η ύπαρξη βλάβης στο πρόσωπο του ανακόπτοντος οφειλέτη δεν καθιστά καταχρηστική την άσκηση των δικαιωμάτων της τράπεζας για ικανοποίηση της απαίτησής της, ενώ ομοίως δεν τίθεται θέμα καταχρηστικότητας για το λόγο ότι οι απαιτήσεις είναι εξασφαλισμένες με εμπράγματα ασφάλεια²⁸⁴, ή όταν ο πιστούχος έχει προβεί σε διαδοχικές καταβολές που μειώνουν τη συνολική οφειλή και έχει παραχωρήσει πρόσθετες εξασφαλίσεις²⁸⁵. Στο ίδιο πλαίσιο, το δικαστήριο έχει εμμείνει στο γενικό δικαίωμα της τράπεζας να προβαίνει κατ' απόλυτη διακριτική ευχέρεια στο κλείσιμο του λογαριασμού απορρίπτοντας αντίθετο ισχυρισμό των ανακοπτόντων ότι δεν μπορούσαν να καταβάλλουν οφειλόμενα ποσά εξαιτίας πρόσκαιρου κωλύματος, είχαν δε εγκαίρως ενημερώσει προς τούτο την τράπεζα²⁸⁶. Ομοίως – κατ' εσφαλμένη κρίση, σύμφωνα με την εδώ υποστηριζόμενη γνώμη- το Εφετείο Θεσσαλονίκης έκρινε μη καταχρηστική την καταγγελία της τράπεζας σε σύμβαση αλληλόχρεου, όταν δύο μόλις μήνες πριν η τράπεζα είχε προχωρήσει σε αύξηση του πιστωτικού ορίου –δημιουργώντας προφανώς την πεποίθηση στους πιστούχους ότι μπορούν να κάνουν χρήση αυτής της αύξησης χωρίς να αναμένουν κλείσιμο του λογαριασμού από το πιστωτικό ίδρυμα.

Εκ της ανωτέρω τυποποίησης, η οποία σε καμία περίπτωση δεν συνιστά ακριβή παράθεση της περιπτώσιολογίας που έχουν αντιμετωπίσει τα εθνικά δικαστήρια όσον αφορά το επίμαχο ζήτημα του καταχρηστικού ή μη κλεισίματος ανοικτού λογαριασμού, συνάγεται πως η νομολογία δέχεται με ιδιαίτερη φειδώ την καταχρηστικότητα της σχετικής πρακτικής, και δη μόνον όταν η τράπεζα προβαίνει σε καταγγελία αναίτια, χωρίς συμφέρον και με πρόδηλη οικονομική ζημία του πιστούχου.

²⁸¹Πρβλ. και ΕφΛαρ 405/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁸²Πρβλ. και ΠΠρΤρικ 70/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1352/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Αντίστοιχη και η ΠΠρΗρακλ 44/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ που επιδίκασε στον ενάγοντα-πιστούχο αποζημίωση προς αποκατάσταση της ηθικής του βλάβης.

²⁸³Πρβλ. και Μ.Ε. Βρεττού, ό.π. σημ. 40, σελ. 417, όπου ενδεικτικά σημειώνεται στην υποσημείωση υπ' αρ. 98 ότι από τις 42 σχολιαζόμενες αποφάσεις, οι 38 απορρίπτουν τους ισχυρισμούς περί καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος κλεισίματος του ανοικτού λογαριασμού.

²⁸⁴Πρβλ. και ΠΠρΛαρ 149/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁸⁵Πρβλ. και ΕφΘεσσ 1429/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁸⁶Πρβλ. ΠΠρΑθ 7967/2008, Αρμ 2009, σελ. 1892.

Κατά τα λοιπά και όσον αφορά τους ΓΟΣ σε συμβάσεις αλληλόχρεων λογαριασμών, έγκυρος κρίθηκε όρος δυνάμει του οποίου ο πιστούχος αναγνωρίζει το κατάλοιπο του λογαριασμού εφόσον δεν φέρει αντίρρηση εντός ορισμένης προθεσμίας, καθώς και η συμφωνία ότι το χρεωστικό υπόλοιπο αποδεικνύεται από απόσπασμα εμπορικών βιβλίων της τράπεζας²⁸⁷.

Τέλος και στην περίπτωση του αλληλόχρεου λογαριασμού, όπως και στις λοιπές συμβάσεις πιστοδότησης, έγκυρος είναι ΓΟΣ που προβλέπει την αποδεικτική δύναμη αποσπασμάτων των τραπεζικών βιβλίων, αλλά εφόσον προβλέπεται αδυναμία του πιστούχου να αμφισβητήσει το περιεχόμενο των αποσπασμάτων, η συμφωνία είναι άκυρη ως προς το σκέλος αυτό²⁸⁸.

Σε κάθε πάντως περίπτωση, υπενθυμίζεται και σε αυτή την περίπτωση ότι οι ανωτέρω νομολογιακές παραδοχές, με την εξαίρεση όσων πληρούν τα κριτήρια των πολύ μικρών επιχειρήσεων, έχουν κατ' αρχήν αξία για τις συμβάσεις αλληλόχρεων λογαριασμών που καταρτίστηκαν υπό την προγενέστερη έννοια του καταναλωτή, προ της έναρξης ισχύος του ν. 4512/2018, καθώς δια αλληλόχρεου λογαριασμού εξυπηρετούνται συνήθως επιχειρήσεις προς κάλυψη επαγγελματικών αναγκών, αναμένεται δε να δούμε τη διαμόρφωση της νομολογίας ως προς τα ανωτέρω πορίσματα και μετά την υιοθέτηση της «στενής» έννοιας του καταναλωτή.

6.4. Τραπεζικές καταθέσεις

Οι καταθέσεις αποτελούν τη βασική παθητική εργασία των τραπεζικών ιδρυμάτων²⁸⁹, τα οποία αναλαμβάνουν την υποχρέωση να φυλάσσουν τα κεφάλαια των καταθετών αποδίδοντας αυτά πλέον τόκων, όταν τους ζητηθεί²⁹⁰. Γενικοί Όροι Συναλλαγών χρησιμοποιούνται από τα πιστωτικά ιδρύματα και σε περιπτώσεις τραπεζικών καταθέσεων-ανοίγματος τραπεζικών λογαριασμών, ανεξαρτήτως του είδους αυτών, ερμηνεύονται δε και

²⁸⁷ ΕφΛαρ 37/2016, ΧρηΔικ 1/2007, σελ. 126 επ.

²⁸⁸ Βλ. και Γεροντίδη σε Δ. Λαδά, Τραπεζικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 187 με περαιτέρω παραπομπές.

²⁸⁹ Για την απαγόρευση σε πρόσωπα ή επιχειρήσεις εκτός των πιστωτικών ιδρυμάτων της δραστηριότητας αποδοχής καταθέσεων ή άλλων επιστρεπτών κεφαλαίων από το κοινό, πρβλ. άρθρο 9 παρ. 1 του ν. 4261/2014.

²⁹⁰ Για τα στοιχεία και την τυπολογία της σύμβασης τραπεζικής κατάθεσης βλ. ενδ. Πανίτσα σε Δ. Λαδά, Τραπεζικές Συναλλαγές, ό.π., σελ. 119 επ.

ελέγχονται ως προς τη νομιμότητά τους σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις και όσα έχουν αναπτυχθεί ανωτέρω σχετικά με τους ΓΟΣ²⁹¹.

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έννομης σχέσης, ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί σε ΓΟΣ που επιβαρύνουν τους καταναλωτές με έξοδα κίνησης και τήρησης τραπεζικών λογαριασμών. Συγκεκριμένα, έχει κριθεί καταχρηστικός σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994 ο ΓΟΣ σύμφωνα με τον οποίο επιβάλλονται έξοδα για κάθε κίνηση λογαριασμού ταμειυτηρίου ή τρεχούμενου αναφορικά με ανάληψη ή κατάθεση μετρητών ή κατάθεση επιταγής στα ταμεία όταν οι κινήσεις υπερβαίνουν ορισμένο όριο²⁹². Αναλυτικότερα, κρίθηκε ότι ο όρος περί καταβολής εκ μέρους του καταναλωτή αμοιβής και εξόδων αποτελεί απόκλιση από τις ενδοτικού δικαίου διατάξεις των άρθρων 830 και 806 ΑΚ, που εφαρμόζονται στις καταθετικές συμβάσεις, αφού πρόκειται για συμβάσεις ανώμαλης παρακαταθήκης. Η απόκλιση αυτή διαταράσσει τη συμβατική ισορροπία, διότι η τράπεζα επιχειρεί να μετακυλήσει στον καταναλωτή έξοδα και λειτουργικά κόστη, τα οποία έχουν ήδη συνυπολογιστεί κατά τη σύναψη της αρχικής σύμβασης μεταξύ τους, ανατρέποντας με τον τρόπο αυτό τις εύλογες προσδοκίες του μέσου καταναλωτή, ο οποίος πιστεύει ότι δυνάμει της συμβατικής αυτής σχέσης, η τράπεζα απλώς φυλάσσει τα χρήματα του (χρησιμοποιώντας τα κεφάλαια προς εξυπηρέτηση των αναγκών ρευστότητάς της) αλλά υποχρεούται να του τα επιστρέψει με το συμφωνηθέν επιτόκιο, όταν εκείνος τα ζητήσει, άνευ ετέρου ανταλλάγματος.

Περαιτέρω, η νομολογία έχει κρίνει καταχρηστικό τον όρο επιβολής εξόδων «αδράνειας» σε περιπτώσεις λογαριασμών που δεν εμφανίζουν κίνηση²⁹³, με το σκεπτικό ότι με τον όρο αυτό παραβιάζεται η αρχή της διαφάνειας, με βάση την οποία απαιτείται σαφήνεια ως προς την αιτία και ως προς το περιεχόμενο της παροχής, κατά τη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, οι δε προκείμενες χρεώσεις δεν αιτιολογούνται, ώστε να γνωρίζει ο μέσος καταναλωτής τον λόγο επιβολής των εξόδων²⁹⁴. Ομοίως, άκυρος ως αδιαφανής κρίθηκε όρος ότι οι τραπεζικοί λογαριασμοί με μέσο μηνιαίο υπόλοιπο μικρότερο εκείνου που ορίζει η τράπεζα βαρύνονται με έξοδα τήρησης - παρακολούθησης και κινήσεων²⁹⁵.

Επιπλέον, άκυρος ως καταχρηστικός λόγω αντίθετης του στα άρθρα 2 παρ. 6 και 2 παρ. 7 περ. ιγ' του ν. 2251/1994, κρίθηκε ΓΟΣ δια του οποίου υποχρεώνεται ο καταθέτης να

²⁹¹Σ. Ψυχομάνης, Τραπεζικό δίκαιο, Δίκαιο τραπεζικών συμβάσεων, ό.π.,σελ. 61.

²⁹²ΑΠ 2123/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁹³ΑΠ 652/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁹⁴Σχετικά με το θέμα, βλ. και την παρ. 2 της 234/11-12-2006 αποφάσεως της ΕΤΠΘ/ΤΕ, σύμφωνα με την οποία «Δεν επιτρέπονται έξοδα αδράνειας σε λογαριασμούς καταθέσεων ταμειυτηρίου κατά το βαθμό που αυτά υπερβαίνουν τους τόκους και θίγουν το εκάστοτε υπόλοιπο του κεφαλαίου της κατάθεσης».

²⁹⁵Γ. Βελέντζας, Τράπεζες- Τραπεζικές εργασίες, ό.π. σελ. 152. Βλ. και ΥΑ Ζ1-798/2008 παρ. 3

ειδοποιήσει αμέσως την Τράπεζα, σε περίπτωση απώλειας του βιβλιαρίου και ορίζει ότι η Τράπεζα δεν ευθύνεται σε περίπτωση που πραγματοποιήσει πληρωμή σε άλλο πρόσωπο, πριν λάβει την προαναφερόμενη ειδοποίηση²⁹⁶. Ο όρος αυτός κρίθηκε καταχρηστικός με το σκεπτικό ότι δια της ρήτρας αυτής επιχειρείται ανεύθυνο της τράπεζας σε κάθε περίπτωση (ακόμη δηλαδή και επί ανυπαίτιας απώλειας του βιβλιαρίου) σε συνδυασμό με το ότι η μη έγκαιρη ενημέρωση της τράπεζας από τον καταθέτη για την απώλεια του βιβλιαρίου, δεν την απαλλάσσει από την υποχρέωση ελέγχου των στοιχείων της ταυτότητας του κομιστή του βιβλιαρίου για τη διαπίστωση της ταυτοπροσωπίας μεταξύ εκείνου που κάνει την ανάληψη και του δικαιούχου του λογαριασμού. Αντίθετα, στην ίδια απόφαση (ΑΠ 652/2010) και αναιρώντας τη σχετική εφετειακή κρίση, έγκυρος κρίθηκε όρος δια του οποίου η τράπεζα διατηρεί το δικαίωμα να μεταβάλλει τα εκάστοτε ισχύοντα επιτόκια ανάλογα με το υπόλοιπο του λογαριασμού ενώ όμοια έγκυρος (και στην εφετειακή απόφαση) κρίθηκε ο όρος δια του οποίου η τράπεζα υπολογίζει τους τόκους από την επόμενη εργάσιμη ημέρα από την κατάθεση μέχρι την προηγούμενη από την ανάληψη.

Τέλος, ο (ενίοτε προφορικός) ΓΟΣ περί καταβολής προμήθειας όταν τρίτος καταθέτει σε τραπεζικό κατάστημα ποσό σε καταθετικό λογαριασμό του οφειλέτη κρίθηκε καταχρηστικός²⁹⁷, ως αντίθετος στο άρθρο 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994, υπό το σκεπτικό ότι η κατάθεση αυτή εξυπηρετεί τα συμφέροντα του τηρούντος τον τραπεζικό λογαριασμό του οποίου οι τραπεζικές καταθέσεις αυξάνονται όπως επίσης και η ρευστότητα της Τράπεζας, επομένως δεν δικαιολογείται περαιτέρω όφελος της τράπεζας από τη συγκεκριμένη ενέργεια που εξυπηρετεί την καταθετική σύμβαση. Ωστόσο, υποστηρίζεται και αντίθετη γνώμη, σύμφωνα με την οποία η τράπεζα δικαιούται την είσπραξη προμήθειας και ο σχετικός ΓΟΣ είναι νόμιμος, καθώς η σχέση του τρίτου καταθέτη με την τράπεζα διέπεται από τους όρους που η τράπεζα θεσπίζει για την εξυπηρέτηση συναλλαγών τρίτων, και επομένως λαμβάνει χώρα παροχή υπηρεσιών της τράπεζας για την οποία έχει δικαίωμα να κοστολογεί και να εισπράττει το σχετικό τίμημα²⁹⁸.

6.5. Εγγυοδοτικές συμβάσεις

²⁹⁶ ΑΠ 652/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁹⁷ ΠΠρΑθ 711/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁹⁸ ΕιρΚω 184/2004, ΧρηΔικ 2007, σελ. 86 επ. με παρατηρήσεις Λαδά.

Δια των εγγυοδοτικών συμβάσεων, τα τραπεζικά ιδρύματα θέτουν στη διάθεση των πελατών τους τη φερεγγυότητα που διαθέτουν, προς επιδίωξη εξασφαλιστικών σκοπών του δανειστή του πελάτη τους, ήτοι υπόσχονται στο δανειστή του πελάτη τους-οφειλέτη ότι θα ευθύνονται αυτοτελώς απέναντί του για την περίπτωση που πραγματοποιηθεί κάποιος μελλοντικός κίνδυνος που τον αφορά από τη συμβατική τους σχέση²⁹⁹. Συνηθέστερες στην πράξη μορφές εγγυοδοτικών συμβάσεων μεταξύ τραπεζών και πελατών τους είναι η εγγυητική επιστολή (και μάλιστα σε πρώτη ζήτηση³⁰⁰) και η τραπεζική ενέγγυα πίστωση³⁰¹. Όπως ισχύει και για τα λοιπά είδη τραπεζικών συμβάσεων, και επί των εξεταζόμενων στο παρόν, τα πιστωτικά ιδρύματα συναλλάσσονται με τη χρήση προδιατυπωμένων όρων³⁰².

Η εγγυητική επιστολή δύναται να θεωρηθεί έμμεση πίστωση και έτσι εγκύρως καταχωρίζεται ως χρεωστικό κονδύλιο ενός αλληλόχρεου λογαριασμού, εφόσον βέβαια καταπέσει³⁰³. Η νομολογία έχει κρίνει επί όρου, σύμφωνα με τον οποίο σε περίπτωση οριστικού κλεισίματος του αλληλόχρεου λογαριασμού καταπίπτει ολόκληρο το ποσόν της εγγυητικής επιστολής, έστω και αν αυτή δεν έχει καταπέσει, με το δικάσαν δικαστήριο να αποφαινεται ότι ο σχετικός όρος είναι άκυρος ως καταχρηστικός αφού αντίκειται όχι μόνον στις διατάξεις των άρθρων 200, 281, 288 ΑΚ, αλλά και στη διάταξη των εδαφίων ε' και ια' της παραγράφου 7 του άρθρου 2 ν. 2251/1994³⁰⁴.

Ευρύτερα πάντως, δεν υπάρχει εκτεταμένη νομολογία ως προς την εγκυρότητα ή μη προδιατυπωμένων όρων εγγυοδοτικών συμβάσεων κατ' εφαρμογή του άρ. 2 του ν. 2251/1994 περί ΓΟΣ. Υποστηρίζεται πάντως στη θεωρία ότι λόγω της φύσης των ομοιόμορφων κανόνων του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου που εντάσσονται στις τραπεζικές εγγυοδοτικές συμβάσεις ως ΓΟΣ, είναι επιτρεπτή, π.χ. η ερμηνεία σε βάρος της εκδότριας τράπεζας, η ακυρότητα όρων που απαλλάσσουν την τράπεζα από ευθύνη ως προς την επάρκεια και τη

²⁹⁹Βλ. ενδ. ΑΠ 1433/2008, ΤΝΠ SAKKOULASONLINE.

³⁰⁰Βλ. ενδ. ΕφΛαρ 671/2004, ΕΕμπΔ 4/2004, σελ. 973. *Η κρίσιμη διαφοροποίηση είναι ότι όταν η εγγυητική επιστολή είναι «σε πρώτη ζήτηση», η εκδότρια τράπεζα δε δικαιούται να ελέγξει αν υπάρχει και αν είναι νόμιμο το χρέος που καλύπτει η επιστολή, με αποτέλεσμα να επέρχεται ευρεία αποσύνδεση της εγγυητικής επιστολής από τη σχέση που συνδέει τον οφειλέτη με το δανειστή.*

³⁰¹Πρβλ. πάντως και Α. Βαλτούδη, Αδικαιολόγητος πλουτισμός στις τριμερείς σχέσεις, ιδίως του τραπεζικού δικαίου, 2018, σελ. 199, που θεωρεί ότι η τραπεζική ενέγγυα πίστωση δεν είναι εγγυοδοτική σύμβαση γιατί σε αυτή η τράπεζα προβαίνει στην καταβολή, όχι αν ο αγοραστής δεν καταβάλλει το τίμημα, αλλά, αντιθέτως, για να καταβάλει το τίμημα και αφότου ο πωλητής παραδώσει τα συναφή έγγραφα στην τράπεζα.

³⁰²Βλ. και Σ. Ψυχομάνη, Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου, 2016, σελ. 121, σύμφωνα με τον οποίο ως ΓΟΣ δύνανται να θεωρηθούν και οι ομοιόμορφοι κανόνες και συνήθειες που καταγράφονται από το Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο για να εφαρμόζονται και να ισχύουν τυποποιημένα σε διάφορες τραπεζικές συναλλαγές, όπως στις εγγυητικές επιστολές.

³⁰³ΑΠ 1437/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁰⁴ΑΠ 1001/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

γνησιότητα των παρουσιαζόμενων εγγράφων κοκ³⁰⁵. Πάντως, δεδομένου του ότι οι εγγυοδοτικές συμβάσεις με τράπεζες ευλόγως αφορούν συνήθως σε παροχή εγγυήσεων των τραπεζών προς εξυπηρέτηση επαγγελματικών ή επιχειρηματικών σκοπών του συναλλασσόμενου, με την υιοθέτηση του στενού ορισμού, και εκτός των πολύ μικρών επιχειρήσεων, η σχετική προστασία μάλλον θα λαμβάνει χώρα με τις γενικές μόνον διατάξεις στις περιπτώσεις αυτές.

6.6. Προστασία καταναλωτών σε επενδυτικές συμβάσεις

Η προβληματική της προστασίας του επενδυτή ως καταναλωτή στο ελληνικό δίκαιο έχει απασχολήσει την εγχώρια θεωρία και νομολογία. Η αποδοχή της υπαγωγής του στην έννοια του καταναλωτή συνεπάγεται την εφαρμογή των διατάξεων του ν. 2251/1994, μεταξύ των οποίων και η διάταξη του άρθρου 2 που ρυθμίζει τα ζητήματα της ισχύος των ΓΟΣ και στην περίπτωση των επενδυτικών συναλλαγών³⁰⁶.

Η εννοιολογική προσέγγιση του επενδυτή είναι δυσχερής, καθώς η εξέταση της σχετικής νομοθεσίας του δικαίου της κεφαλαιαγοράς, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι επενδυτής δύναται να θεωρηθεί όχι μόνον ο αντισυμβαλλόμενος σε μια σύμβαση χρηματιστηριακής παραγγελίας, αλλά και εκείνος που εμπιστεύεται σε μια Ε.Π.Ε.Υ. περιουσιακά του στοιχεία προκειμένου να τα διαχειριστεί, εκείνος που ζητά την επενδυτική συμβουλή της Ε.Π.Ε.Υ., καθώς επίσης και η εταιρία εκδόσεως της οποίας τυγχάνουν οι τίτλοι που αποτέλεσαν αντικείμενο αναδοχής³⁰⁷. Υπό αυτό το πρίσμα, σε θεωρητικό επίπεδο εκφράστηκαν αντιρρήσεις με το σκεπτικό ότι η επένδυση ως έννοια δε συνάδει με την κατανάλωση, τα δε χρηματοπιστωτικά μέσα δεν χρησιμοποιούνται για καταναλωτικούς σκοπούς, αλλά με σκοπό την κερδοσκοπία³⁰⁸ και η μόνη σχετική προστασία μπορεί να ανευρεθεί στο δίκαιο της κεφαλαιαγοράς. Ωστόσο, συχνά οι «επενδυτές» δεν διαφέρουν τόσο από το πρότυπο του απλού αποταμιευτή που τοις πράγμασι

³⁰⁵Βλ. ενδ. Α. Χατζησεβαστού, Εγγυητική επιστολή σε πρώτη ζήτηση, Δυνατότητες αποτροπής της καταπτώσεως, 2011, σελ. 45.

³⁰⁶Σημειώνεται πάντως ότι το μεγαλύτερο μέρος της νομολογίας αφορά στην ευθύνη των ΕΠΕΥ ως παρέχοντων υπηρεσίες κατ' άρθρο 8 του ν. 2251/1994 και όχι στον έλεγχο των ΓΟΣ.

³⁰⁷Δ. Αυγητίδης, Ο αποδέκτης επενδυτικών υπηρεσιών ως καταναλωτής, ΕπισκεΔ 2001, σελ. 287 επ., σημείο Β.Ι.

³⁰⁸Για τις αντιρρήσεις βλ. ενδ. τη σχετική ανάλυση σε Β. Χριστιανό, Η προστασία του επενδυτή ως καταναλωτή στο κοινοτικό δίκαιο: από την απαγόρευση εκμετάλλευσης εμπιστευτικών πληροφοριών στην απαγόρευση χειραγώγησης της αγοράς, ΕΛΔ 2006, σελ. 1558 επ., σημεία 1α, 1β.

τοποθετεί τις οικονομίες του για να καλύψει μελλοντικές ανάγκες, συναλλάσσεται δε με μία ΕΠΕΥ έχοντας σαφές έλλειμμα εμπειρίας και γνώσεων απέναντί της.

Υπό το αρχικό νομοθετικό καθεστώς του ν. 2251/1994 που ενέτασσε στην έννοια του καταναλωτή κάθε τελικό αποδέκτη αγαθών ή υπηρεσιών, ανεξαρτήτως του αν συναλλασσόταν προς εξυπηρέτηση ατομικών ή επαγγελματικών αναγκών, η κρατούσα γνώμη δεχόταν ότι οι επενδυτές μπορούν κατ' αρχήν να επικαλεστούν τη σχετική προστασία, με την επιφύλαξη της καταχρηστικής επίκλησης της προστασίας κατ' άρθρο 281 ΑΚ. Η νομολογία ήταν βέβαια αρχικά διστακτική στην αποδοχή της συγκεκριμένης υπαγωγής³⁰⁹, σύντομα όμως έγινε δεκτή η κατ' αρχήν δυνατότητα υπαγωγής³¹⁰ των επενδυτών στην προστασία του νόμου. Συγκεκριμένα μάλιστα στο πεδίο των ΓΟΣ σε συμβάσεις παροχής επενδυτικών υπηρεσιών, υποστηριζόταν ότι κατ' αρχάς δεν υπάρχει κανένα νομικό εμπόδιο ώστε ο επενδυτής –επαγγελματίας/έμπορος ή μη και μάλιστα ανεξάρτητα αν είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο να τύχει της προστασίας του νόμου ως τελικός αποδέκτης επενδυτικών υπηρεσιών³¹¹, και έτσι το ερώτημα μεταφέρθηκε από το αν μπορεί ένας επενδυτής να θεωρηθεί καταναλωτής στο ποιο είναι το όριο μέχρι το οποίο ένας επενδυτής προστατεύεται ως καταναλωτής. Έτσι, το βάρος δόθηκε στην καταχρηστική επίκληση της προστασίας αυτής, η οποία κρινόταν με βάση τις περιστάσεις της συγκεκριμένης συναλλαγής, και δη την ενασχόληση του συναλλασσόμενου με το συγκεκριμένο είδος συναλλαγών στο πλαίσιο της συνήθους απασχόλησής του, το είδος του επενδυτικού κινδύνου που αναλαμβάνεται, την περιουσιακή του κατάσταση, τους επενδυτικούς στόχους κοκ³¹².

Πλέον, με την υιοθέτηση της «στενής» έννοιας του καταναλωτή, δια του ν. 4512/2018, με την επιφύλαξη φυσικά της νομολογίας που θα ακολουθήσει και της πρόβλεψης για τις πολύ μικρές επιχειρήσεις, φαίνεται ότι θα δύναται να τύχει προστασίας μόνο εκείνος ο επενδυτής-φυσικό πρόσωπο ο οποίος συνάπτει την επίμαχη σύμβαση εκτός του πλαισίου των επαγγελματικών του σχέσεων. Για τη διαπίστωση της συνδρομής της ανωτέρω προϋπόθεσης, κατ' αξιοποίηση και της υπό το προγενέστερο καθεστώς νομολογίας, δεν έχει σημασία η υποκειμενική του κατάσταση (αν λ.χ. το επάγγελμά του είναι άσχετο ή σχετικό με τη

³⁰⁹Πρβλ. Β. Τουντόπουλο, Δίκαιο Κεφαλαιαγοράς, 2015, σελ. 94 με περαιτέρω παραπομπές στις αδημοσίευτες ΠΠρΑθ 1098/2004, ΠΠρΑθ 5941/2004.

³¹⁰Βλ. ενδ. ΕφΘεσσ 43/2016, ΕΛΔ 2016, σελ. 1108 επ. (σχόλιο Στασινόπουλου/Γεωργίου), καθώς και Εφαθ 4254/2017 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Εφαθ 662/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, σύμφωνα με τις οποίες οι επενδυτές υπάγονταν στην έννοια του καταναλωτή, «...καθότι δεν υπερβαίνουν το πρότυπο του μέσου αποταμιευτή, αφού δεν αποδείχθηκε ότι ασχολούνταν συστηματικά με προϊόντα και συναλλαγές υψηλής οικονομικής αξίας ούτε είχαν ιδιαίτερες γνώσεις από τέτοιου είδους συναλλαγές».

³¹¹Έτσι Α. Καραγκουνίδης, Προστασία του επενδυτή, 2007, σελ. 255-256.

³¹²Έτσι και Κατσάς σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τ. ΙΙ, ό.π., σελ. 1353.

συγκεκριμένη σύμβαση), αλλά αν μπορεί να θεωρηθεί, κατ' αντικειμενική κρίση, ως επαγγελματίας στο πλαίσιο της συγκεκριμένης συναλλαγής³¹³.

6.7. Σύμβαση μίσθωσης τραπεζικής θυρίδας

Όχι σπάνια στη συναλλακτική πρακτική είναι και η λεγόμενη σύμβαση μίσθωσης τραπεζικής θυρίδας, ήτοι η έναντι αμοιβής, παραχώρηση σε πελάτη του πιστωτικού ιδρύματος της χρήσεως θυρίδας της τράπεζας, η οποία είναι ασφαλισμένη με ιδιαίτερες προδιαγραφές ασφάλειας κατά πυρός και κλοπής και με δυνατότητα ανοίγματός της μόνον από κοινού, με τη βοήθεια δύο διαφορετικών κλειδιών³¹⁴.

Στο πλαίσιο των σχετικών συμβάσεων, καταχρηστικός κρίθηκε όρος πιστωτικού ιδρύματος που προέβλεπε απαλλαγή ευθύνης σε περίπτωση απώλειας του περιεχομένου θυρίδας θησαυροφυλακίου τράπεζας, είτε ένεκα διάρρηξης, είτε λόγω πρόσβασης μη δικαιούχου και μη εξουσιοδοτημένου τρίτου, ο οποίος όμως έθεσε όμοια υπογραφή στα έγγραφα της τράπεζας, κατείχε δε το κλειδί της θυρίδας³¹⁵.

Ωστόσο, νομολογιακά κρίθηκε ότι δεν θεμελιώνεται αξίωση από αδικοπραξία, υπό το σκεπτικό ότι είναι εύλογος και δικαιολογημένος ο αποκλεισμός ευθύνης της εκμισθώτριας τραπεζικής θυρίδας τράπεζας, με δεδομένες τις ακόλουθες παραδοχές: α. εκ της κείμενης νομοθεσίας, το πιστωτικό ίδρυμα δεν δύναται να γνωρίζει το περιεχόμενο της θυρίδας και άρα το μέγεθος του κινδύνου που αναλαμβάνει, ούτε να ανταποδείξει την επικαλούμενο από το μισθωτή ζημία και β. για τον ως άνω λόγο, οι ασφαλιστικές εταιρείες αρνούνται να προχωρήσουν σε ασφάλιση του περιεχομένου της θυρίδας³¹⁶.

³¹³Έτσι ΜονΠρωτΑθ 2565/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΜονΠρωτΑθ 785/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³¹⁴Βλ. σχετικώς και Σ. Ψυχομάνη, Δίκαιο του τραπεζικού συστήματος- Οι τράπεζες και η εποπτεία τους, 2009, σελ. 185 που συμπληρώνει ότι η συγκεκριμένη συμβατική σχέση συνιστά μίσθωση πράγματος, που διακρίνεται από το στοιχείο της ανάληψης αυξημένης ευθύνης της τράπεζας σε θέματα ασφάλειας του χώρου, κατά τα άρθρα 574 επ. και 288 του ΑΚ.

³¹⁵Π. Παπανικολάου, Η απαλλακτική ρήτρα για την ευθύνη της Τράπεζας στο μεγάλο ριφιφί, 1995, σελ. 55 επ., πρβλ. και ΕφΑθ 4948/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³¹⁶Πρβλ. και τη μεταγενέστερη ΑΠ 1123/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

6.8. Σύμβαση leasing

Ως ήδη επισημάνθηκε εισαγωγικά στην παρούσα, τις τελευταίες δεκαετίες τα πιστωτικά ιδρύματα αναμιγνύονται και σε «νέες» μορφές συμβάσεων, οι οποίες δεν εντάσσονται στον στενό πυρήνα της τραπεζικής δραστηριότητας, ήτοι σε αποδοχή καταθέσεων και παροχή δανείων και πιστώσεων. Μία τέτοια μορφή είναι και η σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing) κατά την οποία ένα πιστωτικό ίδρυμα (ή μια SPV εταιρεία) παραχωρεί σε μία επιχείρηση ή έναν επαγγελματία τη χρήση κεφαλαιουχικών αγαθών, τα οποία προορίζονται αποκλειστικά για επαγγελματική χρήση, για ορισμένο χρόνο και έναντι μισθώματος με την ταυτόχρονη παροχή στην επιχείρηση του δικαιώματος είτε να αγοράσει το πράγμα είτε να ανανεώσει τη μίσθωση για ορισμένο χρόνο (βλ. και άρ. 1 ν. 1665/1986). Υπό το προϊσχύον δίκαιο, ήτοι υπό το ν. 2251/1994 προ της τροποποίησης που επήλθε με το ν. 4512/2018, είχε διατυπωθεί ότι η προστασία του νόμου περί καταναλωτή τύγχανε εφαρμογής στις επίμαχες συμβάσεις που ρυθμίζονται με τυποποιημένους όρους³¹⁷, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι εταιρείες χρηματοδοτικής μίσθωσης, στις οποίες εντάσσονται εκ του νόμου και τα πιστωτικά ιδρύματα, αποτελούν προμηθευτές με την έννοια του νόμου ενώ συνιστούν αναμφίβολα τον ισχυρό συναλλασσόμενο που διαθέτει οργάνωση και εμπειρία στη συγκεκριμένη μορφή συναλλαγών και επομένως έχει σαφές πλεονέκτημα. Άλλωστε, ο «μισθωτής» μιας σύμβασης leasing αποκτά το κεφαλαιουχικό αγαθό μόνον για επαγγελματικό σκοπό και επομένως αποτελούσε αναμφίβολα τον τελικό χρήστη αυτού, καθώς από το πλέγμα των διατάξεων του ν. 1665/1985 προκύπτει ότι δεν μπορούσε να το διαθέσει περαιτέρω³¹⁸.

Στο πλαίσιο αυτό, είχαν κριθεί καταχρηστικές ρήτρες που προέβλεπαν ότι σε περίπτωση μη καταβολής δύο μηνιαίων μισθωμάτων, η εκμισθώτρια leasing δικαιούται όχι μόνο να καταγγείλει τη σύμβαση και να αφαιρέσει τη χρήση και την κατοχή του αυτοκινήτου από την μισθώτρια, αλλά επιπλέον δικαιούται να απαιτήσει ως ποινική ρήτρα την είσπραξη του ημίσεος και των υπολειπομένων μέχρι τη λήξη της μίσθωσης μισθωμάτων, ως αντίθετες στην περ. λ' του άρ. 2 παρ. 7 του ν. 2251/1994³¹⁹. Κατ' ορθότερη πάντως γνώμη, κρίθηκε ότι όρος στη σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης που προβλέπει ότι σε περίπτωση υπερημερίας ως προς την πληρωμή του μισθώματος γίνονται απαιτητές όλες οι υπόλοιπες δόσεις του μισθώματος (μέχρι το τέλος της συμφωνημένης διάρκειας της σύμβασης), πρέπει να κριθεί ως ποινική

³¹⁷Βλ. σχετικά Ε. Δοκιμάκη, Κριτική ανάλυση των ΓΟΣ των συμβάσεων leasing υπό το πρίσμα του άρθρου 2 του ν. 2251/1994, ΕφΑΔΠολΔ 2010, σελ. 511 επ., σημ. IV.1.

³¹⁸Βλ. και Α. Γεωργιάδη, Νέες μορφές συμβάσεων, 2015, σελ. 131.

³¹⁹Γρβλ. ενδ. ΕφΘεσσ 2225/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

ρήτρα (ΑΚ 404) οπότε θα εφαρμοσθεί η διάταξη του άρθρου 409 ΑΚ και θα μειωθεί αυτή δικαστικώς αν θεωρηθεί υπέρμετρη, ενώ αποκλεισμός εφαρμογής της διάταξης αυτής με αντίθετη συμφωνία είναι άκυρος, διότι πρόκειται για κανόνα δημόσιας τάξης³²⁰. Περαιτέρω, κατά μία άποψη, καταχρηστικός ήταν ΓΟΣ δια του οποίου η τράπεζα απαλλασσόταν από κάθε ευθύνη για τη μη έγκαιρη παράδοση του κεφαλαιουχικού αγαθού στο μισθωτή, καθώς αντίκειται στις εύλογες προσδοκίες του μέσου καταναλωτή και διαταράσσει σημαντικά τη συμβατική ισορροπία που επιβάλλει το άρθρο 2 παρ. 6 του ν. 2251/1994³²¹.

Αντίθετα, κρίθηκε ότι η ιδιοκτήτρια εταιρεία του μισθωθέντος μηχανήματος δεν ήταν ο τελικός αποδέκτης του, αλλά ο προμηθευτής του ο οποίος προσέφερε στην αγορά το αντικείμενο της μίσθωσης κατά τη λειτουργία της χρηματοδοτικής μίσθωσης και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να θεωρηθεί «καταναλωτής»³²² και επομένως να τύχει της σχετικής προστασίας.

Ωστόσο, με την υιοθέτηση της στενής έννοιας του καταναλωτή δια του ν. 4512/2018, τα παραπάνω δεν θα τυγχάνουν εφαρμοστέα παρά μόνον στην περίπτωση των πολύ μικρών επιχειρήσεων και οι λήπτες leasing δεν τυγχάνουν ευθέως αποδέκτες της σχετικής προστασίας για συμβάσεις που καταρτίστηκαν μετά την έναρξη ισχύος του ν. 4512/2018, αναζητώντας πλέον προστασία μόνον στις γενικές διατάξεις.

6.9. Σύμβαση factoring

Απότοκο της συναλλακτικής πρακτικής, ιδίως ενόψει της έλλειψης ρευστότητας που συνιστά πάγιο πρόβλημα των προμηθευτών, η σύμβαση πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων («*factoring*») αποτελεί μια αρκούντως διαδεδομένη συμβατική μορφή τις τελευταίες δεκαετίες. Στη βασική της μορφή, ο «*πράκτορας*» (ήτοι ένα πιστωτικό ίδρυμα (ή μια SPV, συνήθως θυγατρική τράπεζας) αναλαμβάνει να παρέχει σε έναν προμηθευτή (ήτοι μια επιχείρηση ή έναν επαγγελματία) για ορισμένο χρονικό διάστημα και έναντι αντιτίμου «*υπηρεσίες σχετικές με την παρακολούθηση και είσπραξη μιας ή μέρους ή του συνόλου των απαιτήσεων του προμηθευτή, ιδίως από συμβάσεις πώλησης αγαθών, παροχής*

³²⁰Έτσι ΠΠρΑθ 5332/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Εφαθ 1578/2006, ΕλλΔ/νη 2006/1522, Εφαθ 6119/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Εφαθ 4747/2002, ΕλλΔ/νη 2003/567.

³²¹Έτσι Ε. Δοκιμάκη, Κριτική ανάλυση των ΓΟΣ των συμβάσεων leasing υπό το πρίσμα του άρθρου 2 του ν. 2251/1994, ΕφαθΠολΔ 2010, ό.π. σελ. 511 επ., σημεία IV 2,3 και V.

³²²Εφαθ 181/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

υπηρεσιών σε τρίτους ή εκτέλεση έργων» (άρ. 1 ν. 1905/1990). Ο σχετικός προβληματισμός αναφορικά με την εφαρμογή της ειδικής νομοθεσίας προστασίας του καταναλωτή είναι ουσιαστικά όμοιος με την προηγηθείσα ανάλυση στη σύμβαση leasing. Όπως και τα έτερα συμβατικά μορφώματα που εξετάζονται στην παρούσα, και η σύμβαση factoring καταρτίζεται συνήθως μέσω προδιατυπωμένων όρων εκ μέρους του πιστωτικού ιδρύματος, το περιεχόμενο των οποίων δεν δύναται να επηρεάσει ο προμηθευτής³²³. Με δεδομένη λοιπόν την μονομερή συνήθως προέλευση των συμβατικών ρυθμίσεων και την πλήρωση των λοιπών προϋποθέσεων που έτασσε ο νόμος 2251/1994 προ της πρόσφατης τροποποίησης που επήλθε δια του ν. 4512/2018 (παροχή της σχετικής υπηρεσίας στην «αγορά», τράπεζα ως «προμηθευτής», οφειλέτης-προμηθευτής ως «τελικός αποδέκτης» κοκ), δεν καταλειπόταν σχετική αμφιβολία αναφορικά με την εφαρμογή της ειδικής προστατευτικής νομοθεσίας και στην υπόψη συμβατική σχέση³²⁴. Ωστόσο, δια της πρόσφατης υιοθέτησης της «στενής» έννοιας του καταναλωτή, και σε αυτή την περίπτωση, οι οφειλέτες-προμηθευτές, ως δρώντες στο πλαίσιο επαγγελματικής σχέσης δεν δύνανται πλέον να απολαύσουν (ευθέως) της σχετικής προστασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ

7.1. Ατομικά μέσα άμυνας καταναλωτή

Όταν το πιστωτικό ίδρυμα εκκινεί μια δικαστική διένεξη προς ικανοποίηση τυχόν αξιώσεών του έναντι του καταναλωτή, η εκ μέρους του άμυνα εξαρτάται από το μέσο που θα επιλέξει η τράπεζα προς ικανοποίηση της απαίτησής της. Σε περίπτωση άσκησης αγωγής, κατά τα γενικώς ισχύοντα, ο καταναλωτής δύναται με τις προτάσεις του είτε να αρνηθεί τη βάση της αγωγής, είτε να προβάλει ενστάσεις δικαιοκωλυτικές, ανατρεπτικές, αποσβεστικές του δικαιώματος της τράπεζας.

Συνηθέστατη στην πράξη είναι η έκδοση διαταγής πληρωμής από την τράπεζα, καθώς με τον τρόπο αυτό αποκτά ταχύτητα εκτελεστό τίτλο (631 ΚΠολΔ) κατά του καταναλωτή και

³²³Βλ. και Α. Γεωργιάδη, *Νέες μορφές συμβάσεων*, 2015,ό.π., σελ. 160.

³²⁴Έτσι και Πανίτσας σε Δ. Λαδά, *Τραπεζικές συναλλαγές*, ό.π., σελ. 157.

μάλιστα χωρίς καν κλήτευση αυτού (627 ΚΠολΔ)³²⁵. Κατόπιν της έκδοσης (και κοινοποίησης κατ'άρ. 630ΑΚΠολΔ) της διαταγής πληρωμής στον οφειλέτη, αυτός δικαιούται να ασκήσει ανακοπή εντός αποκλειστικής 15ήμερης προθεσμίας από την επίδοση³²⁶, καθώς και αίτηση αναστολής της εκτέλεσης (632 παρ. 3 ΚΠολΔ), καθώς μόνη η ανακοπή δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα. Οι λόγοι της ανακοπής μπορεί να είναι τυπικοί, αναγόμενοι δηλαδή σε τυπικές πλημμέλειες της διαταγής πληρωμής, όπως λ.χ. έλλειψη από το φάκελο ενός αναγκαίου εγγράφου που αποδεικνύει την απαίτηση, ή και ουσιαστικοί, π.χ. αμφισβήτηση ως προς το ύψος της απαίτησης λόγω καταβολών προ της έκδοσης της διαταγής κοκ³²⁷.

Στο σκέλος που μελετά κυρίως η παρούσα εργασία, νόμιμο λόγο ανακοπής συνιστά και η καταχρηστικότητα ενός ΓΟΣ, κατά την περιπτώσιολογία των άρθρων 2 παρ. 6 και 7 του ν. 2251/1996, σύμφωνα με τα διαλαμβανόμενα στην ως άνω ανάλυση. Σημειωτέον πάντως ότι αν αμφισβητείται η νομιμότητα κάποιου όρου που σχετίζεται με συγκεκριμένο ποσό, π.χ. της εισφοράς του ν. 128/1975, για να είναι ορισμένο το δικόγραφο της ανακοπής πρέπει να αναφέρεται σε αυτό ποιο ακριβώς ποσό από την επιδικαζόμενη με τη διαταγή πληρωμής απαίτηση αμφισβητείται από τον ανακόπτοντα και δεν αρκεί η γενική αμφισβήτηση του ορθού υπολογισμού της απαίτησης³²⁸.

Αν η ανακοπή έχει ασκηθεί εμπρόθεσμα και νόμιμα και οι λόγοι της είναι νόμιμοι και βάσιμοι, το δικαστήριο ακυρώνει τη διαταγή πληρωμής. Το βάρος απόδειξης δεν διαφοροποιείται, είτε πρόκειται για αγωγή είτε για ανακοπή σε διαταγή πληρωμής της τράπεζας.

7.2. Η συλλογική αγωγή

³²⁵Συνοπτικά αναφέρεται ότι η έκδοση διαταγής πληρωμής λαμβάνει χώρα με αίτηση της τράπεζας στο αρμόδιο δικαστήριο και πέρα από τα συνήθη στοιχεία του δικογράφου, η αίτηση πρέπει να συνοδεύεται από τα έγγραφα που αποδεικνύουν την απαίτηση την τράπεζας (οφειλόμενο ποσό και τόκους, πρβλ. 626 παρ. 2, 3 ΚΠολΔ).

³²⁶Εννοείται από την πρώτη επίδοση. Σε περίπτωση που παρέλθει άπρακτη η προθεσμία και επιδοθεί δεύτερη φορά η διαταγή πληρωμής, η προθεσμία άσκησης ανακοπής είναι δεκαπενθήμερη από τη νέα επίδοση, πρβλ. και 632, 633 ΚΠολΔ, τυχόν δε άπρακτη πάροδος της δεύτερης αυτής προθεσμίας εξοπλίζει τη διαταγή πληρωμής με δύναμη δεδικασμένου.

³²⁷Βλ. σχετικά και Δρίτσουλα σε Δ. Λαδά, Τραπεζικές συναλλαγές, ό.π., σελ. 254 καθώς και ΑΠ 2073/2007 ΕΛΔ 49, σελ. 424, ΑΠ 1210/1995 ΕΛΔ 1997, σελ. 1782, ΕφΑθ 1159/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΘεσσ 317/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΘεσσ 2788/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³²⁸Πρβλ. ΕφΑθ 227/2012, ΤΝΠ ΔΣΑ, ΕφΑθ 5900/2006, ΔΕΕ 2007, σελ. 327.

Εκ της προηγηθείσας αναλύσεως και με δεδομένη τη μαζικοποίηση της παραγωγής, είναι σαφές πως η κλασική ατομοκεντρική προστασία του καταναλωτή δεν κρίνεται επαρκής εκ επόψεως δικονομικού δικαίου³²⁹. Πράγματι, συχνά ο -κατά τεκμήριο αδύναμος- καταναλωτής συχνά δεν δύναται να ανταπεξέλθει σε μια άκρως δαπανηρή και χρονοβόρα δικαστική διένεξη με τους σαφώς ισχυρότερους προμηθευτές, πολλώ δε μάλλον όταν πρόκειται για πιστωτικά ιδρύματα με τη δεδομένη υπεροπλία που τα συνοδεύει. Άλλωστε, επί ατομικής προσφυγής στη δικαιοσύνη, η απόφαση έχει δύναμη δεδικασμένου μόνον στην συγκεκριμένη περίπτωση, χωρίς να εμποδίζεται (κατ' αρχήν) ο προμηθευτής να κάνει χρήση του κριθέντος ως καταχρηστικού όρου σε όμοιες περιπτώσεις. Σε αυτό το πλαίσιο και κατ' εφαρμογή της ενωσιακής νομοθεσίας, ο εθνικός νομοθέτης πρόβλεψε τη δυνατότητα συλλογικής αγωγής καταναλωτών στο άρθρο 10 του ν. 2251/1994³³⁰, ως τροποποιηθέν ισχύει.

Η συλλογική αγωγή έχει αποδειχθεί ιδιαίτερως χρήσιμη και αποτελεσματική ως μέσω ελέγχου των -τραπεζικών κατά μείζονα λόγο- ΓΟΣ. Άλλωστε, το ίδιο το γράμμα του άρ. 10 του ν. 2251/1994 προβλέπει ρητά τη δυνατότητα άσκησης συλλογικής αγωγής από ενώσεις καταναλωτών και για την παραβίαση του άρ. 2 του ν. 2251/1994.

Η κήρυξη ενός ΓΟΣ ως καταχρηστικού στο πλαίσιο συλλογικής αγωγής, διαφέρει ουσιωδώς από την αντίστοιχη στο πλαίσιο ατομικής δικαστικής προστασίας, δεδομένης και της διαφορετικής στόχευσης των δύο βοηθημάτων³³¹. Καταρχήν, κρίσιμος χρόνος είναι ο χρόνος χρήσης ενός ΓΟΣ και όχι ο χρόνος διατύπωσης και επομένως αντικείμενο συλλογικής αγωγής μπορεί να αποτελέσει και ΓΟΣ που διατυπώθηκε σε χρόνο προγενέστερο της εισαγωγής του νομοθετήματος. Η ανάλυση όλων των ιδιαιτεροτήτων του ενδίκου αυτού βοηθήματος εκφεύγει των σκοπών της παρούσας, χρήσιμο όμως είναι να αναδειχθούν οι διαφοροποιήσεις όσον αφορά το έλεγχο των ΓΟΣ.

Αναφορικά, λοιπόν, με τα τρία στάδια ελέγχου, ως προεκτέθηκαν στο πλαίσιο ατομικής αγωγής, στη συλλογική αγωγή ισχύουν οι ακόλουθες διαφοροποιήσεις:

Στο πρώτο στάδιο, είναι σαφές ότι δεν τίθεται θέμα ένταξης ενός όρου σε σύμβαση, καθώς συλλογική αγωγή μπορεί να ασκηθεί για την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς

³²⁹Πρβλ. και Α. Πουλιάδη, Οι ενώσεις καταναλωτών και η συλλογική αγωγή, 1998, σελ. 11 επ.

³³⁰Αναφορικά με την αρχική θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος της συλλογικής έννομης προστασίας καταναλωτών ήδη από τη δεκαετία του 1980, καθώς και τη ρύθμιση του καταργηθέντος ν. 1961/1991 (άρ. 40^ο) πρβλ. Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, 2008, τόμος II, ό.π., σελ. 1528 επ. με περαιτέρω παραπομπές.

³³¹Βλ. και Γ. Δέλλιο, Η διαφορά των δικαιοδοτικών κριτηρίων μεταξύ ατομικής και συλλογικής αγωγής για τον έλεγχο των ΓΟΣ στις καταναλωτικές συναλλαγές, ΕπισκεΔ 2002, σελ. 358.

του προμηθευτή, ακόμη και πριν αυτή εκδηλωθεί³³² (βλ. και άρ. 10 παρ. 16 περ. α'). Πράγματι, οι συλλογικές αγωγές διακρίνονται κατά βάση για τον προληπτικό χαρακτήρα προστασίας³³³, χωρίς να αποκλείεται η σώρευση αιτήματος για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, υπό τους όρους του άρθρου 10 παρ. 16 περ. β', καθώς και το αίτημα αναγνώρισης ότι οι καταναλωτές που ζημιώθηκαν δικαιούνται αποζημίωσης (άρθρο 10. παρ. 16 περ. δ' του ν. 2251/1994). Ως εκ τούτου, δεν απαιτείται να έχει de facto πληγεί ένας ή περισσότεροι καταναλωτές, προκειμένου να ελεγχθεί οιοσδήποτε όρος ως καταχρηστικός στο πλαίσιο συλλογικής αγωγής, καθώς η συλλογική αγωγή είναι ειδικό δικονομικό μόρφωμα που διαφυλάσσει το «διάχυτο καταναλωτικό συμφέρον»³³⁴.

Σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ ατομικής και συλλογικής αγωγής παρατηρείται και στο δεύτερο στάδιο ελέγχου, ήτοι στο στάδιο ερμηνείας ενός ΓΟΣ. Στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής, ο εθνικός νομοθέτης προέβλεψε ότι εν αμφιβολία για το νόημα ενός ΓΟΣ, λαμβάνεται υπόψη η δυσμενέστερη ερμηνευτική εκδοχή για τον καταναλωτή (πρβλ. και άρ. 5 Οδηγίας όπου προβλέπεται ότι ο ερμηνευτικός κανόνας υπέρ του καταναλωτή δεν ισχύει στη συλλογική αγωγή, χωρίς να προβλέπεται ρητός κανόνας που αντικαθιστά αυτόν). Η εν λόγω διαφοροποίηση κρίνεται εύλογη, καθώς σε αντίθεση με την ατομική αγωγή, το δικαστήριο δεν καλείται να κρίνει in concreto, ενόψει συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών στο πλαίσιο μιας διαγνωστικής δίκης, αλλά in abstracto, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις ερμηνευτικές εκδοχές. Με αυτό τον τρόπο και υπό την υιοθέτηση της αυστηρότερης για τον καταναλωτή εκδοχής προφυλάσσεται περισσότερο ο ίδιος, καθώς απαγορεύεται στο μέλλον η χρήση του επίμαχου ΓΟΣ ανεξαρτήτως του εάν σε μία συγκεκριμένη περίπτωση μπορούσε να λάβει μια ευνοϊκότερη προς τον καταναλωτή εκδοχή³³⁵.

Τέλος, και στο τρίτο στάδιο ελέγχου της καταχρηστικότητας των ΓΟΣ υπάρχει διαφοροποίηση της συλλογικής με την ατομική προστασία, καθώς στην πρώτη η αξιολόγηση του αν θα επέλθει σημαντική διατάραξη κρίνεται προληπτικά και αφηρημένα, σε αντίθεση με την ατομική αγωγή όπου η διατάραξη έχει ήδη επέλθει in concreto.

³³²Βλ. ενδ. ΑΠ 589/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³³³Βλ. ενδ. Θ. Λιακόπουλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, σελ. 23 επ.

³³⁴Πρβλ. ενδ. ΠΠρΑθ 886/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην εν λόγω απόφαση καθώς και σε λοιπή σχετική νομολογία υποστηρίζεται ρητά ότι δεν είναι δυνατόν να επιδιώκονται ατομικά συμφέροντα δια συλλογικής αγωγής αλλά μόνον το γενικό συμφέρον, εξ ου και το Δικαστήριο διατάσσει μόνο μέτρα υπερατομικού χαρακτήρα, παρότι προφανώς δύνανται οι καταναλωτές να επικαλούνται τη σχετική διαμορφωθείσα νομολογία σε ατομικές δίκες.

³³⁵Βλ. και Κ. Παμπούκης- Κ. Μήτκα, Η ερμηνεία των ΓΟΣ στη δίκη επί συλλογικής αγωγής, ΕπισκεΔ 2001, 625 επ.

Ως προελέχθη, η συλλογική αγωγή αφορά ως επί το πλείστον αιτήματα παράλειψης χρήσεων καταχρηστικών όρων, ή ανάκλησης αυτών εφόσον ήδη έχουν χρησιμοποιηθεί. Πέραν αυτών, στο αποκαταστατικό πεδίο, προβλέπεται και σε επίπεδο συλλογικής αγωγής «*χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης*». Ωστόσο, η συγκεκριμένη ορολογία κρίνεται μάλλον ατυχής³³⁶ δεδομένου ότι η συγκεκριμένη «*ικανοποίηση*» προσιδιάζει περισσότερο σε αστική κύρωση³³⁷ παρά σε αποκατάσταση ανάλογη των ΑΚ 59, 932 κοκ που επίσης αναφέρονται σε χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει ευκρινώς από τα ίδια τα κριτήρια που χρησιμοποιεί ο νομοθέτης, προκειμένου να προσδιορίσει το ύψος της χρηματικής ικανοποίησης προς αποκατάσταση της ηθικής βλάβης, καθώς στο επίκεντρο τίθεται η ένταση της προσβολής της έννομης τάξης από την παραβίαση και όχι η «*ηθική βλάβη*» της προσφεύγουσας ένωσης³³⁸. Τέλος, δυνατή κατ' άρθρο 10 παρ. 16 περ. δ' είναι και η αναγνώριση του δικαιώματος αποκατάστασης συγκεκριμένης ζημίας καταναλωτών, δυνατότητα που δεν έχει τύχει εκτεταμένης εφαρμογής μέχρι σήμερα³³⁹.

Κατά τόπον αρμόδιο –και μάλιστα αποκλειστικά- για την εκδίκαση συλλογικής αγωγής είναι το Πολυμελές Πρωτοδικείο της έδρας ή της κατοικίας του προμηθευτή³⁴⁰, το δε δικαστήριο δικάζει με τη διαδικασία της εκούσας δικαιοδοσίας.

Άξιο αναφοράς σημείο σε μία συλλογική αγωγή είναι το λεγόμενο «*ιδιότυπο δεδικασμένο*³⁴¹» που παράγει υπέρ των καταναλωτών, κατά το άρθρο 10 παρ. 20 του ν. 2251/1994, το οποίο, πάντως, έχει δημιουργήσει ποικίλα ερμηνευτικά προβλήματα. Συγκεκριμένα, τυχόν ευνοϊκή απόφαση σε δίκη επί αιτήματος συλλογικής αγωγής παράγει μια ιδιότυπη δεσμευτικότητα έναντι όλων, ανεξαρτήτως εάν ήταν διάδικοι στην επίμαχη διαφορά³⁴². Άλλωστε η επίκληση της καταχρηστικότητας των ΓΟΣ όχι μόνον από διάδικες ενώσεις αλλά και από κάθε τρίτο που έχει συμβληθεί υπό τους ίδιους καταχρηστικούς ΓΟΣ

³³⁶Βλ. και Δούβλης σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τ. Ι, ό.π., σελ. 104.

³³⁷Βλ. και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 593 που θεωρεί ότι η αποκατάσταση της ηθικής βλάβης προσιδιάζει περισσότερο στον αγγλοσαξωνικό θεσμό των “*punitive damages*”. Πρβλ. ωστόσο και Ι. Καράκωστα, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, αρ. 1254 ο οποίος υποστηρίζει ότι η ηθική βλάβη του άρθρου 10 παρ. 16 έχει ιδιάζοντα αποκαταστατικό χαρακτήρα.

³³⁸Η αξίωση πάντως προς αποκατάσταση της ηθικής βλάβης παραμένει δυνατή στο πλαίσιο ατομικής αγωγής καταναλωτή, σύμφωνα με όσα ειδικότερα εκτίθενται στην παρούσα.

³³⁹Για τις δυνατότητες χρήσης της εν λόγω δυνατότητας βλ. Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 593-596.

³⁴⁰Βλ. πάντως και κριτική Γ. Μεντή, Γενικοί όροι Συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 585, όπου θεωρεί ότι ο τόπος όπου γίνεται χρήση των άδικων ΓΟΣ θα ήταν «*δογματικά επιτρεπτή λύση*», τουλάχιστον ως συντρέχουσα δωσικία.

³⁴¹Πρβλ. ενδ. ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. ωστόσο και τη γνώμη της Απαλαγάκη σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ό.π., άρθρο 10 αρ. 74, κατά την οποία η απόφαση παράγει δεδικασμένο μόνον υπέρ των μελών της ένωσης και κατά του συγκεκριμένου προμηθευτή και όχι έναντι τρίτων.

³⁴²Βλ. ενδ. ΑΠ 1030/2001, ΕΕμπΔ 2001, 740.

εναρμονίζεται και με τη στόχευση της ενωσιακής Οδηγίας 93/13, που είναι η διασφάλιση όλων των κατάλληλων μέτρων προς εξάλειψη των καταχρηστικών ρητρών στις εθνικές έννομες τάξεις. Ωστόσο, είναι προφανές ότι η δέσμευση προσώπων που δεν συμμετέχουν στη δίκη από το διατακτικό αυτής είναι αμφιβόλου συνταγματικότητας³⁴³. Καθ' ερμηνεία της διάταξης, έχουν διατυπωθεί δύο αντικρουόμενες απόψεις³⁴⁴: Κατά την πρώτη εξ αυτών, η αληθής ερμηνεία της διάταξης δέχεται ότι, επί απόφασης που κρίνει ΓΟΣ ως καταχρηστικούς, ο προμηθευτής που συμμετείχε στη δίκη δεσμεύεται έναντι πάντων (σ. ήτοι και καταναλωτών που δεν συμμετείχαν), έναντι δε των λοιπών προμηθευτών που χρησιμοποιούν πανομοιότυπους όρους, παράγεται μια «ιδιότυπη δεσμευτικότητα», ένα περιορισμένο δεδικασμένο³⁴⁵, χωρίς προφανώς να χωρεί αναγκαστική εκτέλεση έναντι όλων, παρά μόνον κατά του ηττηθέντος διαδίκου-προμηθευτή, η δε μη συμμετοχή των λοιπών προμηθευτών στην ένδικη διαφορά «καλύπτεται» από την παροχή σε αυτούς του ενδίκου βοηθήματος της τριτανακοπής. Κατά αντίθετη γνώμη, που πάντως δεν βρίσκει έρεισμα στο γράμμα της επίμαχης διάταξης, γίνεται δεκτό ότι δεν η απόφαση επί συλλογικής αγωγής που κάνει δεκτή την καταχρηστικότητα ΓΟΣ δεν έχει δύναμη δεδικασμένου σε ατομικές αγωγές (ούτε μελών της Ένωσης) και έκαστος ατομικά προσφύγων δύναται απλώς να επικαλεστεί την ευνοϊκή νομολογία³⁴⁶. Σημειώνεται πάντως, ότι για το επίμαχο ζήτημα, το οποίο είναι προφανούς σπουδαιότητας, έχει προσφάτως απευθυνθεί προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ δια της απόφασης υπ' αρ. ΜΠρΣερ 10/2019³⁴⁷, προκειμένου να υπάρξει αυθεντική ερμηνεία της ενωσιακής προέλευσης διάταξης.

³⁴³Πρβλ. ενδ. Απαλαγάκη σε Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ό.π., άρθρο 10 αρ. 58 επ.

³⁴⁴Πρβλ. και Ε. Λανταβού, Η συλλογική αγωγή- Το ιδιόρρυθμο ένδικο βοήθημα της συλλογικής αγωγής των ενώσεων καταναλωτών κατ' άρθρο 10 ν. 2251/1994 από τη σκοπιά του αστικού δικονομικού δικαίου, 2019, σελ. 219 επ.

³⁴⁵Πρβλ. Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 587 με περαιτέρω παραπομπές.

³⁴⁶Πρβλ. ΠΠρΑΘ 886/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁴⁷Κατά το διατακτικό της εν λόγω απόφασης, το δικάσαν δικαστήριο απεφάνθη: Α) Να ερωτηθεί εάν το άρθρο 6 § 1 της Οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι καθιερώνει δικονομικό κανόνα δημόσιας τάξης που υποχρεώνει τα εθνικά Δικαστήρια να λαμβάνουν αυτεπαγγέλτως υπ' όψιν τους τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας, που συνήφθη μεταξύ προμηθευτή και καταναλωτή, ακόμα και κατά το στάδιο της υποβολής αιτήσεως για την έκδοση Διαταγής Πληρωμής, ιδίως δοθέντος ότι στην ελληνική έννομη τάξη, σύμφωνα με τα άρθρα 623, 624, 628, 629ΚΠολΔ, όχι μόνο δεν υπάρχει τέτοια υποχρέωση αλλά επιπλέον η διαταγή πληρωμής εκδίδεται άνευ αντιμωλίας, μετά από τυπικό έλεγχο εγγράφων, στα οποία περιλαμβάνεται η δανειακή σύμβαση, αρμόδιο για έκδοση Διαταγής Πληρωμής είναι δικαιοδοτικό όργανο της Ελληνικής Πολιτείας και η διαταγή πληρωμής αποτελεί αμέσως εκτελεστό τίτλο, δυνάμει του οποίου ο προμηθευτής μπορεί μετά από τρεις (3) ημέρες να εκκινήσει διαδικασία αναγκαστικής εκτέλεσης, επί της οποίας δεν παρέχεται η δυνατότητα αναστολής.

Β) Να ερωτηθεί εάν το άρθρο 6 § 1 της Οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι καθιερώνει δικονομικό κανόνα δημόσιας τάξης που υποχρεώνει τα Εθνικά Δικαστήρια να παραλείπουν την έκδοση Διαταγής Πληρωμής, όταν αποδεικνύεται εγγράφως, ενώπιον Δικαστηρίου που εκδίδει διαταγή πληρωμής, ότι η απαίτηση προέκυψε από ΓΟΣ, που έχουν ήδη νομολογηθεί, τελεσίδικα και αμετάκλητα, στο πλαίσιο Αγωγών Παραλείψεως, που άσκησαν καταναλωτικές ενώσεις κατά προμηθευτών, άκυροι ως καταχρηστικοί... (και)

Κατά τα λοιπά, επί αμετάκλητης απόφασεως που απορρίπτει τη συλλογική αγωγή, υφίσταται μεν (μαχητό) τεκμήριο νομιμότητας των όρων, ο Δικαστής όμως δύναται να αποκλίνει εφόσον κρίνει και αιτιολογήσει ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση συντρέχουν συνθήκες που δικαιολογούν απόκλιση από τον «κανόνα» της απορριπτικής απόφασης. Ο προμηθευτής πάντως έχει τη δυνατότητα ακόμη και μετά την έκδοση οριστικής απόφασης να τροποποιήσει ή και να αντικαταστήσει τον επίμαχο όρο με άλλο νόμιμο, οπότε και η ένωση καταναλωτών δεν μπορεί πλέον να συνεχίζει τη δίκη καθώς ελλείπει το αντικείμενο της προσβολής³⁴⁸.

Σημειώνεται πάντως, όλως επιγραμματικά ότι και μετά την έκδοση αμετάκλητων αποφάσεων παρατηρήθηκε στην ελληνική έννομη τάξη ότι οι προμηθευτές δεν συμμορφώθηκαν με το διατακτικό των αποφάσεων, υποχρεώνοντας έτσι την Πολιτεία να λάβει μέτρα δια υπουργικών αποφάσεων (κατ' εφαρμογή του άρθρου 10 παρ. 21 του ν. 2251/1994) που απαγόρευαν τους ήδη αμετάκλητα κριθέντες ως καταχρηστικούς όρους, με τη απειλή διοικητικών κυρώσεων στους παραβάτες³⁴⁹. Το γεγονός αυτό ενδεικνύει αν μη τι άλλο αναποτελεσματική προστασία και δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με το κατά πόσον η σχετική προστατευτική νομοθεσία και νομολογία, επαρκεί *de facto* για την προστασία των καταναλωτών εν συνόλω³⁵⁰.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο: ΕΞΩΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ ΑΠΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥΣ ΓΟΣ

Γ) Να ερωτηθεί εάν τα άρθρα 6 § 1, 7 § 1 και 8 της Οδηγίας έχουν την έννοια ότι το δεδικασμένο που παρήχθη από την ευδοκίμηση αγωγών παραλείψεων που άσκησαν καταναλωτικές ενώσεις κατά προμηθευτών απαιτεί ως πρόσθετη προϋπόθεση, για την επέκταση της ισχύος του δεδικασμένου αυτού έναντι πάντων (κατά την § 20 του άρ. 10 του ν. 2251/1994), ταυτότητα διαδίκων και ταυτότητα της ιστορικής και νομικής αιτίας, όπως απαιτείται κατά τη διάταξη 324ΚΠολΔ του Εθνικού Δικονομικού Δικαίου, με αποτέλεσμα να υπάρχει η πιθανότητα, το δεδικασμένο που παρήχθη από την ευδοκίμηση Συλλογικών Αγωγών παραλείψεων, να μην μπορεί να επεκταθεί και να μην μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε περίπτωση κατά την οποία Εθνικό Δικαστήριο επιλαμβάνεται ενδίκου βοηθήματος που ασκεί καταναλωτής κατά προμηθευτή.

³⁴⁸ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁴⁹Βλ. ενδ. την υπ' αρ. Ζ1-798/2008 Απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης, την υπ' αριθμ. Ζ1-21/17-01-2011 απόφαση του Υφυπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και την υπ' αριθμ. Ζ1-74/2011.

³⁵⁰Για το σχετικό προβληματισμό βλ. και κατωτέρω στη παρούσα, τις καταληκτικές παρατηρήσεις-συμπεράσματα.

8.1. Οι εναλλακτικοί θεσμοί

Δεδομένης της δυσχέρειας ενός μεμονωμένου καταναλωτή να προσφύγει δικαστικά έναντι ενός πιστωτικού ιδρύματος, ιδίως από άποψη κόστους, δυσχέρεια συλλογής επαρκών αποδεικτικών μέσων και δεδομένης της καθυστέρησης απονομής δικαιοσύνης σε εθνικό επίπεδο³⁵¹, κρίνεται αναγκαία η ανάπτυξη και η αξιοποίηση θεσμών εξωδικαστικής επίλυσης των εν λόγω διαφορών, για να μην αποθαρρύνονται οι καταναλωτές να ασκούν τα κατά νόμον δικαιώματά τους³⁵². Τέτοιοι μηχανισμοί προβλέπονται στην ελληνική έννομη τάξη, δεν έχουν όμως αξιοποιηθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μετριάσουν σημαντικά την ανάγκη προσφυγής στα δικαστήρια. Σχετικοί και άξιοι αναφοράς θεσμοί, η σύσταση και η λειτουργία των οποίων προβλέπεται στην κείμενη νομοθεσία, είναι ο Συνήγορος του Καταναλωτή, οι Επιτροπές Φιλικού Διακανονισμού, η Γενική Γραμματεία Εμπορίου και Προστασίας του Καταναλωτή, ο Ελληνικός Χρηματοοικονομικός Μεσολαβητής. Μνεία πρέπει να γίνει και στην εξωδικαστική επίλυση διαφορών, ιδίως στο πεδίο των εξωδικαστικών ρυθμίσεων δανείων και πιστώσεων, καθώς και ενδεικτικά, στην ΥΑ 70330/2015, δια της οποίας ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 2013/11/ΕΕ σχετικά με την ηλεκτρονική επίλυση καταναλωτικών διαφορών³⁵³. Παρότι δεν αποτελεί τρόπο εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών, αναφορά πρέπει να γίνει και στο επονομαζόμενο «*New deal for consumers*» σε συνδυασμό με τον Κανονισμό 2017/2394, που αποτελούν πρόσφατες πρωτοβουλίες της ΕΕ για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης των προμηθευτών. Οι θεσμοί αυτοί δεν μπορούν να υποκαταστήσουν τη δικανική κρίση, οφείλουν όμως να αξιοποιηθούν στο μέγιστο ακόμη και ως επιβοηθητικά εργαλεία των δικαστηρίων.

Για τη λειτουργία των σημαντικότερων εκ των ως άνω θεσμών και προβλέψεων, λεκτέα συνοπτικά τα κάτωθι:

³⁵¹Βλ. Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό, ό.π., σελ. 346.

³⁵²Βλ. Γ. Παπαϊωάννου, Οι διαδικασίες εξώδικης επίλυσης ιδιωτικών διαφορών, ιδίως στο πεδίο της προστασίας του καταναλωτή, ΔΕΕ 2005, σελ.139.

³⁵³Οδηγία 2013/11/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 2013 «για την εναλλακτική επίλυση καταναλωτικών διαφορών «για την εναλλακτική επίλυση καταναλωτικών διαφορών και για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 και της Οδηγίας 2009/22/ΕΚ», ΕΕ L 165 της 18.6.2013. Βλ. αναλυτικά: Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Νομικά θέματα ηλεκτρονικού εμπορίου, 2015, σελ. 166 επ.Αξίζει ακόμα να αναφερθεί και ο Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 524/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 2013 «για την ηλεκτρονική επίλυση καταναλωτικών διαφορών», ΕΕ L 165 της 18.6.2013. Ο εν λόγω Κανονισμός αφορά ειδικά τις διασυνοριακές συναλλαγές ηλεκτρονικού εμπορίου και προβλέπει τη δυνατότητα ηλεκτρονικής διεκπεραίωσης ολόκληρης της εξωδικαστικής διαδικασίας. Βλ. αναλυτικά: Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Νομικά θέματα ηλεκτρονικού εμπορίου, ό.π.,σελ 171, σελ. 170 -172.

i. Ο Συνήγορος του Καταναλωτή (ΣτΚ) και οι Επιτροπές Φιλικού Διακανονισμού

Ο Συνήγορος του Καταναλωτή αποτελεί Ανεξάρτητη Αρχή και συστήθηκε δυνάμει του ν. 3297/2004. Αρμοδιότητα της Αρχής είναι η εξώδικη επίλυση διαφορών μεταξύ προμηθευτών και καταναλωτών αλλά λειτουργεί και ως συμβουλευτικός θεσμός στο πλευρό της Πολιτείας για προβλήματα με καταναλωτές που εμπίπτουν στις αρμοδιότητές του. Στην εποπτεία της αρχής υπάγονται και οι Επιτροπές Φιλικού Διακανονισμού που εδρεύουν στις κατά τόπους Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις της χώρας³⁵⁴.

Ο ΣτΚ έχει παράγει σημαντικό έργο σε ζητήματα εφαρμογής καταχρηστικών ΓΟΣ σε τραπεζικές συμβάσεις, δεν εμπίπτει όμως στις αρμοδιότητές του να αποφασίσει την παύση και μη χρησιμοποίηση στο μέλλον καταχρηστικών όρων, εξ ου και η παρεχόμενη υπ' αυτού προστασία δεν είναι τόσο ισχυρή. Ωστόσο, εν είδει διαμεσολάβησης ο ΣτΚ αποπειράται να εναρμονίσει τα αντικρουόμενα συμφέροντα, σε περίπτωση δε που επιτευχθεί συμφωνία συντάσσεται πρακτικό συμβιβασμού³⁵⁵, το οποίο επέχει θέση δικαστικού συμβιβασμού, διαφορετικά δύναται να προχωρήσει σε έγγραφες συστάσεις και υποδείξεις στους προμηθευτές. Ενώπιον της Αρχής δεν δύνανται να αχθούν διαφορές που εκκρεμούν ενώπιον οιασδήποτε δικαστικής αρχής.

Δυνάμει του άρθρου 3 παρ. 4 του ν. 3297/2004, υπήχθησαν στην αρμοδιότητα του ΣτΚ οι Επιτροπές Φιλικού Διακανονισμού³⁵⁶ του άρ. 11 του ν. 2251/1994, ως ισχύει. Η εν λόγω υπαγωγή έλαβε χώρα με σκοπό την αναβάθμιση των εν λόγω επιτροπών που δεν είχαν επιδείξει απτά αποτελέσματα και δεν είχαν εδραιωθεί στη συνείδηση του καταναλωτικού κοινού³⁵⁷. Ο νομοθέτης παρέχει και σε αυτές τις επιτροπές τη δυνατότητα φιλικής διευθέτησης της διαφοράς με σύνταξη πρακτικού που επέχει θέση δικαστικού συμβιβασμού (βλ. και άρ. 4 παρ. 5 του ν. 3297/2004), ωστόσο η αναβάθμισή τους δεν έχει μέχρι πρακτικά αποτελέσματα.

ii. Η Γ.Γ. Εμπορίου και Προστασίας του Καταναλωτή και ο ρόλος της ΤτΕ

Δυνάμει του άρθρου 13^α του ν. 2251/1994, ως τροποποιούμενος ισχύει, αρμοδιότητα για καταγγελίες σχετικά με καταχρηστικούς ΓΟΣ έχει η Γενική Γραμματεία Εμπορίου και Προστασίας του Καταναλωτή. Σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεων του ν. 2251/1994 (και επομένως και των προβλέψεων περί ΓΟΣ του άρθρου 2 αυτού) επιβάλλεται, με απόφαση του

³⁵⁴ Στην πραγματικότητα και παρά την πρόβλεψη του νόμου, τέτοιες επιτροπές δεν λειτουργούν ακόμα.

³⁵⁵ Βλ. και άρ. 4 παρ. 5 του ν. 3297/2004.

³⁵⁶ Αναλυτικότερα για τις Επιτροπές αυτές, βλ. και Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή, ό.π., σελ. 352 επ.

³⁵⁷ Βλ. και Μπώλο σε Β. Δούβλη- Α. Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τ. II, ό.π., σελ. 1498.

Υπουργού Οικονομίας και Ανάπτυξης, κατόπιν καταγγελίας ή και αυτεπαγγέλτως, μια ή περισσότερες από τις παρακάτω κυρώσεις:

α) σύσταση για συμμόρφωση εντός οριζόμενης προθεσμίας, άρση της προσβολής και παράλειψή της στο μέλλον ή, αν ο προμηθευτής, πωλητής, παραγωγός ή διανομέας έχει ήδη συμμορφωθεί πριν από τη σύσταση, σύσταση παράλειψης της προσβολής στο μέλλον.

β) πρόστιμο από χίλια πεντακόσια (1.500) έως ένα εκατομμύριο (1.000.000) ευρώ. Σε περίπτωση που εκδοθούν σε βάρος του ίδιου προμηθευτή, πωλητή, παραγωγού ή διανομέα περισσότερες από τρεις (3) αποφάσεις επιβολής προστίμου, το ανώτατο όριο προστίμου διπλασιάζεται.

γ) προσωρινή διακοπή της λειτουργίας της επιχείρησης ή τμήματός της για χρονικό διάστημα από τρεις (3) μήνες έως ένα (1) έτος σε περίπτωση που εκδοθούν σε βάρος του ίδιου προμηθευτή, πωλητή, παραγωγού ή διανομέα περισσότερες από τρεις (3) αποφάσεις επιβολής προστίμου. Σημειωτέον ότι επί καταγγελίας, η Γ.Γ. Εμπορίου και Προστασίας του καταναλωτή καλεί τον προμηθευτή να απαντήσει εγγράφως ή με άλλο σταθερό μέσο μέσα στην τασσόμενη προθεσμία (13^α παρ. 1), και σε περίπτωση μη ανταπόκρισής του προβλέπονται αυτοτελώς διοικητικές κυρώσεις (13^α παρ. 3).

Ειδικά για τα πιστωτικά ιδρύματα που αφορούν την παρούσα εργασία, το σύνολο των ως άνω διοικητικών κυρώσεων επιβάλλεται μετά από γνώμη της Τράπεζας της Ελλάδος (άρ. 13^α παρ. 6). Αναφορικά με το ρόλο της ΤτΕ, λεκτέα συνοπτικά τα ακόλουθα:

Δυνάμει του άρθρου 13^α παρ. 6 του Ν. 2251/1994 (ως τροποποιήθηκε δια του ν. 3587/2007) η ΤτΕ ως αρμόδια για την εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στα άρθρα 2 και 55Α του -έχοντος ισχύ νόμου- Καταστατικού της, διατυπώνει γνώμη για την επιβολή κυρώσεων σε πιστωτικά ιδρύματα, όταν αυτό ζητείται από τον Γενικό Γραμματέα Καταναλωτή πριν από την επιβολή κυρώσεων. Πέραν της πρόβλεψης αυτής, δυνάμει του άρ. 4 παρ. 11 του ν. 4261/2014, «η Τράπεζα της Ελλάδος μπορεί να θεσπίζει κανόνες σχετικά με τις πληροφορίες και τα στοιχεία που τα πιστωτικά ιδρύματα και τα λοιπά εποπτευόμενα από αυτή πρόσωπα οφείλουν να παρέχουν στους συναλλασσόμενους με αυτά ως προς τους όρους των συναλλαγών τους, για τη διασφάλιση της διαφάνειας και της σαφήνειας»³⁵⁸. Σε εκπλήρωση του ρόλου της, η ΤτΕ εξετάζει την προσυμβατική ενημέρωση όλων των συναλλασσόμενων (όχι μόνο των καταναλωτών) από τα πιστωτικά ιδρύματα για να διαγνώσει αν οι όροι των συμβάσεων είναι διατυπωμένοι καθ' επιταγή της αρχής της

³⁵⁸Πρβλ. και το προγενέστερο άρ. 25 παρ. 6 του ν. 3601/2007.

διαφάνειας, με τρόπο σαφή και κατανοητό, δύναται δε σε περίπτωση αδιαφάνεια να προβεί σε συστάσεις ή να επιβάλει κυρώσεις στα πιστωτικά ιδρύματα³⁵⁹. Δυνάμει επομένως της ρητής αρμοδιότητας της ΤτΕ να κρίνει αναφορικά με τη διαφάνεια και μόνον των όρων που τίθενται σε συμβάσεις, ίσως πρέπει να γίνει δεκτό ότι και η «έκφραση γνώμης» του άρ. 13^α του ν. 2251/1994 να δύναται να αφορά μόνον ζητήματα διαφάνειας των όρων και όχι λοιπού λόγους καταχρηστικότητας αυτών³⁶⁰.

iii. Ο Ελληνικός Χρηματοοικονομικός Μεσολαβητής (ΕΧΜ)

Ο ΕΧΜ προήλθε από το Μεσολαβητή Τραπεζικών και Επενδυτικών Υπηρεσιών (εφεξής ΜΤΕΥ), ο οποίος προήλθε από τη συγχώνευση του Τραπεζικού Μεσολαβητή και του Μεσολαβητή Κεφαλαιαγοράς. Ο ΕΧΜ είναι εξειδικευμένος φορέας Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών (ΕΕΔ), οργανωμένος σε δύο υπό-τομείς, τον Ελληνικό Χρηματοοικονομικό Μεσολαβητή (ΕΧΜ) και το Ελληνικό Κέντρο Χρηματοοικονομικής Διαμεσολάβησης (ΕΚΧΔ)³⁶¹. Ο πρώτος εκ των δύο τομέων, εξετάζει με διαφανείς διαδικασίες και χωρίς οικονομική επιβάρυνση διαφορές σχετικά με την παροχή τραπεζικών και επενδυτικών προϊόντων και υπηρεσιών, από τράπεζες και επενδυτικές εταιρίες εγκατεστημένες στην Ελλάδα, προς ιδιώτες και επιχειρήσεις (με ετήσιο κύκλο εργασιών έως 1 εκατ. ευρώ), και μεσολαβεί με σκοπό την εξωδικαστική επίλυσή τους. Ο δεύτερος τομέας δραστηριοποιείται σε λοιπές, πέραν του ΕΧΜ, διαδικασίες εναλλακτικής επίλυσης διαφορών, ενώ παράλληλα προορίζεται να προσφέρει υπηρεσίες ιδίως στον τομέα της εξωδικαστικής επίλυσης ιδιωτικών διαφορών χρηματοοικονομικής φύσης (τραπεζικών, πιστωτικών, επενδυτικών, ασφαλιστικών, εμπορικών κοκ). Στο πλαίσιο αυτό, παρέχει, σε πρώτη φάση, υπηρεσίες υλικοτεχνικής και διοικητικής φύσης σε διαδικασίες Διαμεσολάβησης σε διαφορές χρηματοοικονομικού αντικειμένου. Σε περίπτωση επίτευξης συμφωνίας, συντάσσεται και σε αυτή την περίπτωση πρακτικό συμβιβασμού που δύναται να κατατεθεί, με επιμέλεια οποιουδήποτε εκ των εμπλεκόμενων μερών, στη γραμματεία του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών και αποτελεί εκτελεστό τίτλο, σύμφωνα με το άρθρο 904 παρ. 2 εδάφιο ζ' ΚΠολΔ.

³⁵⁹Βλ. ενδ. και άρ. 55Α του Καταστατικού της σε συνδυασμό με 57-59, 62 παρ. 1 του ν. 4261/2014, καθώς και ΣτΕ 3423/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ αναφορικά με τη νομιμότητα κύρωσης με την οποία επεβλήθη στην αιτούσα Τράπεζα η διοικητική κύρωση της ατόκου καταθέσεως στην ΤτΕ επί ένα εξάμηνο ποσού λόγω παραβιάσεως των υποχρεώσεων ενημέρωσης των συναλλασσομένων για τους όρους που διέπουν τις συναλλαγές.

³⁶⁰Έτσι Α. Λελεντζή, Η διαφάνεια των τραπεζικών συναλλαγών: σύστημα προστασίας και αρμοδιότητες, στον αναμνηστικό τόμο Γεωργακόπουλου, τ. Ι, σελ. 482-485.

³⁶¹Για τη φύση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες του ΕΧΜ, βλ. την ιστοσελίδα του <https://hobis.gr/>

iv. New deal for consumers, Κανονισμός 2017/2394

Ως ήδη προελέχθη εισαγωγικά στην παρούσα, η προστασία του καταναλωτή έχει αναχθεί σε πρώτιστο μέλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συχνή μη ανταπόκριση των προμηθευτών στις επιταγές της κείμενης νομοθεσίας και δη της Οδηγίας 93/13, οδήγησε τον ενωσιακό νομοθέτη στην υιοθέτηση του Κανονισμού 2017/2394 σχετικά με τη συνεργασία μεταξύ των εθνικών αρχών που είναι αρμόδιες για την επιβολή της νομοθεσίας για την προστασία των καταναλωτών, με σκοπό να υπάρξει η αναγκαία συμμόρφωση με τη προστατευτική των καταναλωτών νομοθεσία και να διασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς³⁶².

Στο πλαίσιο του εν λόγω Κανονισμού σε συνδυασμό με το λεγόμενο “*new deal for consumers*”³⁶³ προστέθηκε άρθρο 8β στην Οδηγία 93/13, δυνάμει του οποίου πρέπει να προβλεφθούν αναλογικές και αποτρεπτικές ποινές από τα κράτη-μέλη σε περίπτωση παραβιάσεων της εθνικής νομοθεσίας, προς ενσωμάτωση της Οδηγίας. Οι ποινές αυτές θα επιβάλλονται όταν οι ρήτρες έχουν ήδη κριθεί καταχρηστικές δια αμετάκλητων αποφάσεων (ή σε διοικητικά δικαστήρια κατόπιν αιτήσεως ακύρωσης) και οι προμηθευτές εξακολουθούν να τις χρησιμοποιούν, και το ύψος τους θα εξαρτάται «ιδίως» από τα κριτήρια της παρ. 3 του άρθρου 8β της Οδηγίας 93/13, ήτοι από τη φύση, τη βαρύτητα και την έκταση της παράβασης, από ενέργειες του προμηθευτή με σκοπό τον περιορισμό της ζημίας των καταναλωτών από τον άδικο όρο, από προηγούμενες παραβιάσεις του ίδιου προμηθευτή, από τα οικονομικά οφέλη που αποκόμισε από την παράβαση, κοκ.

8.2. Κώδικας Δεοντολογίας Καταναλωτή

Παράλληλα με την ως άνω αναλυόμενη προστασία που απολαμβάνει ο καταναλωτής, πρόσφατα τέθηκε σε εφαρμογή και ο λεγόμενος Κώδικας Δεοντολογίας Καταναλωτή (π.δ. 10/2017-ΦΕΚ Α' 23/01-03-2017). Ο εν λόγω Κώδικας εκδόθηκε με πρωτοβουλία του Συνηγόρου

³⁶²Βλ. επίσης την πολύ πρόσφατη Οδηγία (ΕΕ) 2019/2161 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 27ης Νοεμβρίου 2019 για την τροποποίηση της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 98/6/ΕΚ, 2005/29/ΕΚ και 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά την καλύτερη επιβολή και τον εκσυγχρονισμό των κανόνων της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών. ΕΕ L 328 της 18.12.2019.

³⁶³Πρβλ. και Γ. Μεντή, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, ό.π., σελ. 599.

του Καταναλωτή³⁶⁴ που εγκρίθηκε από το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτή και Αγοράς (Ε.Σ.Κ.Α.) και σκοπός του είναι η θέσπιση συμπληρωματικών κανόνων και γενικών αρχών που διέπουν τη συναλλακτική συμπεριφορά προμηθευτών και καταναλωτών. Ο εν λόγω κώδικας έχει δεσμευτική ισχύ³⁶⁵, προωθώντας παράλληλα τη συμβιβαστική επίλυση των διαφορών, χωρίς όμως να περιορίζει το δικαίωμα των ενώσεων προμηθευτών να λάβουν και πρόσθετα πειθαρχικά μέτρα έναντι των μελών τους (βλ. και άρθρα 11, 12 παρ. 2 και 3).

Όσον αφορά το ουσιαστικό ρυθμιστικό περιεχόμενο του εν λόγω Κώδικα, θεσπίζει ένα πλέγμα υποχρεώσεων από το προσυμβατικό ήδη στάδιο, στοχεύοντας στην πλήρη και διαφανή ενημέρωση των καταναλωτών πριν ακόμη δεσμευτούν με τους αντισυμβαλλόμενους προμηθευτές (βλ. ενδ. άρθρα 2 παρ. 6,7, 4 παρ. 2 κοκ). Στο εν λόγω νομοθέτημα, αναδεικνύονται και πάλι καθοριστικές οι αρχές της επαρκούς ενημέρωσης των καταναλωτών, με τρόπο σαφή και εύληπτο και μάλιστα ως προς όλα τα καθοριστικά στοιχεία της επίμαχης σύμβασης (τίμημα, τυχόν έτερες επιβαρύνσεις, ελάχιστη διάρκεια, καταγγελία κοκ-βλ. άρθρα 2 και 4), ενώ προκρίνεται η καλύτερη εξυπηρέτησή τους στο μετασυμβατικό στάδιο, η προστασία των προσωπικών τους δεδομένων, η διευκόλυνση των ατόμων με αναπηρία κοκ. Εστιάζοντας στον τραπεζικό τομέα, ο Κώδικας επιβάλλει ειδικές υποχρεώσεις και ιδιαίτερη μέριμνα στα πιστωτικά ιδρύματα (άρ. 8), τα οποία οφείλουν μεταξύ άλλων να χορηγούν αντίγραφο του σχεδίου της δανειακής σύμβασης στον καταναλωτή σε προσυμβατικό χρόνο, να εξετάζουν λεπτομερώς την πιστοληπτική ικανότητα του υποψήφιου δανειολήπτη, να διαθέτουν εξειδικευμένο προσωπικό που θα παρέχει καλόπιστα σαφή και εξατομικευμένη πληροφόρηση αναφορικά με τη λήψη τεκμηριωμένης απόφασης σχετικά με τη σύναψη σύμβασης κοκ.

Συνοπτικά, ο εν λόγω Κώδικας αποτελεί έτερο έρεισμα της προστασίας του καταναλωτή (επιβάλλοντας πάντως και σε αυτόν υποχρεώσεις επιμέλειας-πρβλ. και άρ. 3) αποσκοπώντας αρχικώς στην προστασία του αλλά και ευρύτερα στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης στην αγορά. Ωστόσο, μέχρι σήμερα η πρακτική εφαρμογή του παραμένει ήσσονος σημασία αποδεικνύοντας έτι περαιτέρω ότι καθίσταται αδήριτη ανάγκη να προωθηθούν οι προβλεπόμενες μορφές εναλλακτικής επίλυσης διαφορών που θα βοηθήσουν τοις πράγμασι τη θέση του καταναλωτή σε σχέση με τις πολυδάπανες και χρονοβόρες ένδικες διαδικασίες.

³⁶⁴Για την οργάνωση και λειτουργία του ΣτΚ ως εξωδικαστικού οργάνου συναινετικής επίλυσης των καταναλωτικών διαφορών και ως συμβουλευτικού θεσμού για τη θεραπεία προβλημάτων που εμπíπτουν στις αρμοδιότητές του βλ. και http://www.synigoroskatanaloti.gr/stk_Mission.html

³⁶⁵Πρβλ. και Ι. Καράκωστα, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ό.π., σελ. 107 αναφορικά με τη δεσμευτικότητα αυτού και τα διοικητικά μέτρα που επισύρει τυχόν παράβασή του.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η προστασία του καταναλωτή από τους ΓΟΣ έχει αναχθεί σε μείζονος σπουδαιότητας ζήτημα στη σύγχρονη συναλλακτική πρακτική, τέτοιο ώστε να υφίσταται κριτική ακόμη και η επιλογή του εθνικού νομοθέτη να εντάξει τα ζητήματα των ΓΟΣ στο νόμο περί καταναλωτή, ενόψει της ιδιαιτερότητας των σχετικών ρυθμίσεων, και λαμβάνοντας υπόψη ότι στον ν. 2251/1994 ρυθμίζονται «ετερόκλητα» ζητήματα, που δεν επιδέχονται ενιαίας αντιμετώπισης³⁶⁶. Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να προχωρήσει σε μία αξιολόγηση της έννομης θέσης του καταναλωτή στο εθνικό δίκαιο, όσον αφορά την προστασία του από τραπεζικούς ΓΟΣ, όπως η θέση αυτή έχει συνδιαμορφωθεί από την κείμενη νομοθεσία και τη νομολογία, με παράλληλη παρουσίαση και των «εναλλακτικών μορφών προστασίας» του καταναλωτή, όπως η προσφυγή στο ΣτΚ, η καταγγελία στην αρμόδια Γ.Γ. Καταναλωτή, η συλλογική αγωγή ενώσεων καταναλωτή κ.οκ.

Η πρόσφατη εισαγωγή του ν. 4512/2018 επιδρά στην παρεχόμενη προστασία, μεταβάλλοντας σημαντικά το πεδίο εφαρμογής και τη ρυθμιστική εμβέλεια του ν. 2251/1994, ιδίως ως προς την έννοια του καταναλωτή. Εκ πρώτης όψεως, η γενόμενη μεταβολή φαίνεται να είναι επί τα χείρω, δεδομένου ότι περιορίζει αισθητά το εύρος των προσώπων που απολαμβάνουν της προβλεπόμενης προστασίας, αποκλείοντας εκ προοιμίου τα νομικά πρόσωπα (πλην των πολύ μικρών επιχειρήσεων), καθώς και τα φυσικά πρόσωπα που ενεργούν για επαγγελματικούς σκοπούς. Ωστόσο, κατά την υποστηριζόμενη στην παρούσα γνώμη, η επελθούσα μεταβολή κρίνεται επιτυχής, δεδομένου ότι αφενός αίρει τις αντινομίες μεταξύ των διάσπαρτων αντίθετων ορισμών στα διάφορα νομοθετήματα, αλλά και στις επιμέρους διατάξεις του ίδιου του ν. 2251/1994, αφετέρου γιατί είναι σύμφωνη με την πάγια ευρωπαϊκή πρακτική. Αυτονόητο είναι βέβαια ότι δημιουργείται ένα «κενό» στην προστασία των προσώπων που προστατεύονταν από καταχρηστικούς ΓΟΣ υπό το προγενέστερο καθεστώς, δεν υπάγονται όμως πλέον στη «στενή ερμηνεία» του καταναλωτή που υιοθετήθηκε. Η νομολογία αναμένεται να κρίνει εάν τα πρόσωπα αυτά εξακολουθούν να είναι άξια προστασίας in

³⁶⁶Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στη Γερμανία ο νόμος περί ΓΟΣ έχει ενταχθεί στο Γερμανικό Αστικό Κώδικα ήδη από το 2002. Βλ. και Γ. Μεντή, Πρόλογο Β' Έκδοσης Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις.

concreto, κατ' εφαρμογή πλέον μόνον των γενικών διατάξεων του ΑΚ και της λουπής νομοθεσίας, ή όχι.

Προβληματισμό, ωστόσο προκαλεί η περιορισμένη μόνον αξιοποίηση των εναλλακτικών τρόπων επίλυσης της διαφοράς. Η προώθηση εξωδικαστικών μεθόδων προστασίας του καταναλωτή βρίσκεται μεν στο επίκεντρο των συζητήσεων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο³⁶⁷, χωρίς ωστόσο να έχουν μέχρι σήμερα τα αναμενόμενα αποτελέσματα στη χώρα μας. Σε μια τέτοια όμως συγκυρία κατά την οποία οι παραδοσιακές μορφές απονομής δικαιοσύνης δοκιμάζονται, η ανάγκη για αποτελεσματική επίλυση των ανακουφισμένων καταναλωτικών διαφορών εξωδικαστικά φαίνεται πιο επίκαιρη από ποτέ.

Καταληκτικά, λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική αποτίμηση των καταναλωτικών αγορών, η ΕΕ κινείται διαρκώς προς την κατεύθυνση της ισχυροποίησης των προστατευτικών ρυθμίσεων υπέρ των καταναλωτών. Ωστόσο, μέχρι σήμερα, στην εθνική-τουλάχιστον- έννομη τάξη, αποδεικνύεται συχνά ότι οι προμηθευτές αγνοούν (ακόμη και αμετάκλητη) νομολογία των Δικαστηρίων αναφορικά με το θέμα των κριθέντων ως καταχρηστικών ρητρών, μετερχόμενοι ένα «*cost-benefit analysis*» (σσ. τα προσδοκώμενα οφέλη από την εξακολούθηση της χρήσης ενός καταχρηστικού όρου σε σχέση με την προκύψασα ζημία σε περίπτωση ακύρωσης αυτού κατόπιν προσφυγής εκάστοτε καταναλωτή στη δικαιοσύνη). Γι' αυτό το λόγο, και δεδομένης της μειονεκτικής θέσης του καταναλωτή, από την οποία άλλωστε ξεκινάει και όλη η προβληματική του συγκεκριμένου «*κλάδου δικαίου*», προκρίνεται η αυστηροποίηση των μέτρων και η θέσπιση διοικητικών κυρίως κυρώσεων (καθ' υπαγόρευση και της Οδηγίας 2019/2161/ΕΕ που τροποποίησε ως προς το σημείο αυτό την Οδηγία 93/13/ΕΟΚ), ικανών να περιορίσουν την ανεξέλεγκτη δράση των προμηθευτών, καθώς ως φαίνεται η αγορά δεν έχει αυτορρυθμιστεί προς το σκοπό της επίτευξης δικαιότερων όρων. Ωστόσο, σε αυτό το πλαίσιο δεν πρέπει να παροράται ότι η δικαστική κρίση συμφωνηθέντων όρων ως καταχρηστικών είναι ήδη εξαιρετικό μέτρο που παρακάμπτει την αρχή της συμβατικής ελευθερίας η οποία διέπει το αστικό δίκαιο, οπότε είναι κρίσιμο πάντοτε να ανευρίσκεται η ορθή τομή ανάμεσα αφενός στην προστασία του ασθενέστερου συμβαλλόμενου και αφετέρου στην υποχρέωση τήρησης των συμπεφωνημένων.

Ως εκ τούτου, κατά την υποστηριζόμενη στην παρούσα γνώμη, η συστολή της προστασίας με την υιοθέτηση της στενής ερμηνείας του καταναλωτή κινείται προς την ορθή κατεύθυνση. Οι εκδηλούμενες τάσεις για επέκταση της δικαστικής παρέμβασης σε συνυποκειμένες έννομες σχέσεις πρέπει να περιορίζονται στις περιπτώσεις που πραγματικά οι

³⁶⁷Κ. Δελούκα Ιγγλέση, Δίκαιο του καταναλωτή, ό.π., σελ. 347.

ΓΟΣ χρησιμοποιούνται ως παράγων συμβατικής αδικίας και μάλιστα σημαντικής, πρέπει επομένως να υιοθετηθεί κριτική στάση απέναντι στο φαινόμενο της υπερπροστασίας του καταναλωτή. Ωστόσο, στις περιπτώσεις που πράγματι απαιτείται παροχή προστασίας, η παρέμβαση του εθνικού νομοθέτη οφείλει να είναι καθοριστική, προασπίζοντας πράγματι και αποτελεσματικά τον καταναλωτή ως αδύναμο μέρος των τραπεζικών συναλλαγών σε συμβάσεις προσχώρησης, με παράλληλα επιτακτική ανάγκη την θέσπιση εναλλακτικών θεσμών και μορφών προστασίας που θα δύνανται ουσιαστικά να βοηθήσουν σε αυτή την κατεύθυνση.

Βιβλιογραφία

- Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο προστασίας καταναλωτή-Ελληνικό-Ενωσιακό, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη
- Αλεξανδρίδου Ε., Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2010, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Αντωνόπουλος Σ., Η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, 2007, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Βαλτούδης Α., Αδικαιολόγητος πλουτισμός στις τριμερείς σχέσεις, ιδίως του τραπεζικού δικαίου, 2018, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Βελέντζας Γ., Τράπεζες-Τραπεζικές εργασίες, 2010, Νομική Τράπεζα
- Γεωργιάδης Α., Νέες μορφές συμβάσεων, 2015, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη
- Γεωργιάδης Α., Ενοχικό δίκαιο, Γενικό μέρος, τ. Ι, 2007, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Γεωργιάδης Α., Ενοχικό δίκαιο, Ειδικό μέρος, τ. ΙΙ, Αθήνα 2007, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Δέλλιος Γ., Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του ιδιωτικού δικαίου, τ. Ι-ΙΙ, 2001, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Δέλλιος Γ., Γενικοί όροι συναλλαγών: ατομική και συλλογική προστασία των καταναλωτών από την έλλειψη ουσιαστικής διαπραγμάτευσης των όρων της σύμβασης, 2013, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Δελούκα-Ιγγλέση Κ., Νομικά θέματα ηλεκτρονικού εμπορίου, 2015, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Δελούκα-Ιγγλέση Κ., Δίκαιο του καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό, 2014, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Δελούκα-Ιγγλέση Κ., Ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στα κράτη- μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης από άποψη νομική, κοινωνική και οικονομική, 1991, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα
- Δούβλης Β. –Μπώλος Α., Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τ. Ι-ΙΙ, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Καραγκουνίδης Α., Προστασία του επενδυτή, 2007, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Καράκωστας Ι., Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, 2016, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Καραμπατζός Α., Ιδιωτική αυτονομία και προστασία του καταναλωτή, 2016, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα

Κοτζάμπαση Α., Οι απαλλακτικές ρήτρες στους γενικούς όρους συναλλαγών, 2001, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Λαδάς Δ., Τραπεζικές συναλλαγές, 2016, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Λαδάς Π., Γενικές αρχές αστικού δικαίου, τ. ΙΙ, 2009, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Λανταβού Ε., Η συλλογική αγωγή- Το ιδιόρρυθμο ένδικο βοήθημα της συλλογικής αγωγής των ενώσεων καταναλωτών κατ' άρθρο 10 ν. 2251/1994 από τη σκοπιά του αστικού δικονομικού δικαίου, 2019, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Λιακόπουλος Θ., Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, 1993, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα

Μάζης Π., Εμπράγματα εξασφάλιση τραπεζών και ανωνύμων εταιριών, 1993, Εκδόσεις Σάκκουλα

Μεντής Γ., Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, 2020, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα

Παπανικολάου Π., Μεθοδολογία ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 2000, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Παπανικολάου Π., Η απαλλακτική ρήτρα για την ευθύνη της τράπεζας στο μεγάλο ριφιφί, 1995, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Περάκης Ε., Γενικό μέρος του εμπορικού δικαίου, 1999, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Πουλιάδης Α., Οι ενώσεις καταναλωτών και η συλλογική αγωγή, 1998, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Σταθόπουλος Μ., Γενικό ενοχικό δίκαιο, 2018, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Τουντόπουλος Β., Δίκαιο κεφαλαιαγοράς, 2015, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Τριανταφυλλίδης Χ., Λόγοι ανακοπής κατά διαταγής πληρωμής από τραπεζικές συμβάσεις, 2018, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Τριανταφυλλίδης Χ., Η έννοια του καταναλωτή στο ευρωπαϊκό δικονομικό και στο εσωτερικό δίκαιο, 2018, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Χασάπης Χ., Δάνεια σε ελβετικό φράγκο, 2016, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Χατζησεβαστού Α., Εγγυητική επιστολή σε πρώτη ζήτηση, Δυνατότητες αποτροπής της καταπτώσεως, 2011, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Χριστιανός Β., Κοινωνικό δίκαιο προστασίας του καταναλωτή, 1997, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Ψυχομάνης Σ., Τραπεζικό Δίκαιο-Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, 2010, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Ψυχομάνης Σ., Δίκαιο του Τραπεζικού Συστήματος- Οι Τράπεζες και η Εποπτεία τους, 2009, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Ψυχομάνης Σ., Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου, 2016, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Αρθρογραφία

Αυγητίδης Δ., Ο αποδέκτης επενδυτικών υπηρεσιών ως καταναλωτής, ΕπισκεΕΔ 2001

Βενιέρης Ι., ΓΟΣ περί αποζημίωσης του προμηθευτή από τον καταναλωτή, Συνήγορος 2007

Βρεττού Μ. Ε., Η καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος για το «κλείσιμο» του αλληλόχρεου λογαριασμού από το πιστωτικό ίδρυμα και τη νομολογία, ΕφΑΔΠολΔ 2013

Δέλλιος Γ., Η απαγόρευση απαλλακτικών ρητρών που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης μετά την τροποποίηση των άρθρων 332, 334 παρ. 2 ΑΚ, Αρμ 2003

Δέλλιος Γ. –Βαλτούδης Α., Συμβάσεις δανείων σε ελβετικό φράγκο. Κύρος Γενικών Όρων Συναλλαγών και συναφή ζητήματα, ΕπισκεΕΔ 2015

Δέλλιος Γ., Η διαφορά των δικαιοδοτικών κριτηρίων μεταξύ ατομικής και συλλογικής αγωγής για τον έλεγχο των ΓΟΣ στις καταναλωτικές συναλλαγές, ΕπισκεΕΔ 2002

Δοκιμάκη Ε., Κριτική ανάλυση των ΓΟΣ των συμβάσεων leasing υπό το πρίσμα του άρθρου 2 του ν. 2251/1994, ΕφΑΔ 2010

Δούβλης Β., Ο δικαστικός έλεγχος λειτουργίας των ΓΟΣ στις τραπεζικές συναλλαγές, ΕΤΡΑΞΧρΔ 1999

Δωρής Φ., Ο χαρακτηρισμός αντισυμβαλλόμενων τραπεζών ως καταναλωτών, ως προϋπόθεση για την προστασία τους από καταχρηστικούς ΓΟΣ, ΝοΒ 2000

Ευθυμίου Α., 1914-2014: Η εκατονταετηρίδα του ν. 146/1914 ως αφορμή για νομοθετική μεταρρύθμιση;, ΧρίΔ 2014

Καλαμπούκα Γιαννοπούλου Π., Η προστασία του καταναλωτή στην παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, ΔΕΕ 2000

Καράκωστας Ι., Γενικοί όροι των συναλλαγών και ερμηνεία τους υπό το φως των συνταγματικών και κοινοτικών διατάξεων, ΔΕΕ 1998

Καράκωστας Ι., Ο έλεγχος της κατά το δίκαιον ορθότητας των γενικών εντύπων όρων των συμβάσεων κατ' άρθρον 371 ΑΚ, ΕΕΝ 1973

Καράκωστας Ι. – Βρεττού Χ., ο ανοιχτός έλεγχος των ΓΟΣ στις δανειακές συμβάσεις σε ελβετικό φράγκο, ΕφΑΔ 2015

Κιάντου Παμπούκη Α., Η μεταχρονολογημένη επιταγή, ΕπισκεΔ 1995

Κοτσίρης Λ., Η έννοια του καταναλωτή, ΔΕΕ 2005

Λαδάς Δ., Iustestarsbonietaequi, Ο εγγυητής καταναλωτής- Ο έμπορος καταναλωτής- Ενωσιολογικές προσεγγίσεις με αφορμή την ΟΛΑΠ 13/2015, ΧρηΔικ 2015

Λελεντζή Α., Ο έλεγχος του περιεχομένου των ΓΟΣ κατά την πρόσφατη νομολογία του ΑΠ, ΝοΒ 2002

Λιάπτης Δ., Τα δάνεια σε ελβετικό φράγκο, ΧρΙΔ 2016

Λιναρίτης Ι., Κριτήρια αξιολόγησης γενικών όρων συναλλαγών μακροπρόθεσμων πιστώσεων (με ιδιαίτερη αναφορά στις ρήτρες επιτοκίου), ΧρΙΔ 2010

Παμπούκης Κ. – Μήτκα Κ., Η ερμηνεία των ΓΟΣ στη δίκη επί συλλογικής αγωγής, ΕπισκεΔ 2001

Παπαδημητρόπουλος Α., Κύρος απαλλακτικών ρητρών που συμφωνήθηκαν χωρίς ατομική διαπραγμάτευση - Περί των ορίων της κατ' άρθρα 332 παρ. 2 και 334 παρ. 2 ΑΚ ακυρότητας, ΕφΑΔΠολΔ 2013

Παπαϊωάννου Γ., Οι διαδικασίες εξώδικης επίλυσης ιδιωτικών διαφορών, ιδίως στο πεδίο της προστασίας του καταναλωτή, ΔΕΕ 2005

Παπαστερίου Δ. – Κλαβανίδου Δ., Δίκαιο της δικαιοπραξίας, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα

Πιτσιρίκος Ι., Γενικοί Όροι Τραπεζικών Συμβάσεων περί εξόδων προεξόφλησης, εξόδων χρηματοδότησης και εισφοράς του Ν 128/1975, ΔΕΕ 2004

Πουρνάρας Ε., Η έννοια του «καταναλωτή» σήμερα, ιδίως στις τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις, υπό το πρίσμα και της υπ' αριθμ. 13/2015 απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ΕφΑΔΠολΔ2015

Σκόντζος Α., Ζητήματα κατανομής του βάρους απόδειξης στο Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, ΕφΑΔΠολΔ2018

Χασάπης Χ., Δάνεια σε ξένο νόμισμα, ΧρηΔικ 2014

Χριστιανός Β., Η προστασία του επενδυτή ως καταναλωτή στο κοινοτικό δίκαιο: από την απαγόρευση εκμετάλλευσης εμπιστευτικών πληροφοριών στην απαγόρευση χειραγώγησης της αγοράς, ΕΛΔ 2006

Ψυχομάνης Σ., Τραπεζικά στεγαστικά δάνεια σε ελβετικά φράγκα , ΔΕΕ 2015

Ιστότοποι

<https://www.daneia-chf.gr/nomikes-anartiseis.html> [προσβάσιμος την 22.05.2020]

<https://www.daneia-chf.gr/dikastika-nea/articles/apofasei-dikastirion.html> για τις εξής αποφάσεις : 17/2017 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Λάρισας, 86/2017 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αιγαίου, 457/2017 απόφαση του Εφετείου Ναυπλίου, 791/2017 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Πειραιά, 1611/2017 απόφαση του Εφετείου Αθηνών, οι ακόλουθες τρεις πρωτόδικες αποφάσεις επί συλλογικών αγωγών, ήτοι οι ΠΠρΑθ 334/2016, ΠΠρΑθ 799/2017, ΠΠρΑθ 800/2017[προσβάσιμος την 22.05.2020]

<https://hobis.gr/> [προσβάσιμος την 22.05.2020]

http://www.synigoroskatanaloti.gr/stk_Mission.html[προσβάσιμος την 22.05.2020]

http://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomologia/sk2528_2011.htm [προσβάσιμος την 22.05.2020]

https://www.bankofgreece.gr/Publications/Georgakopoulos_vol_I.pdf(Λελεντζή Α., σε αναμνηστικό τόμο Α. Γεωργακόπουλου (τ. Ι), Η διαφάνεια των τραπεζικών συναλλαγών: σύστημα προστασίας και αρμοδιότητες)[προσβάσιμος την 22.05.2020]

https://www.bankofgreece.gr/Publications/Georgakopoulos_vol_II.pdf(Τασίκας Δ., σε αναμνηστικό τόμο Α. Γεωργακόπουλου (τ. ΙΙ), Μεταβίβαση απαιτήσεων από πώληση δανείων μετά τον ν. 4354/2015)[προσβάσιμος την 22.05.2020]

https://www.academia.edu/991751/An_Offer_You_Cannot_Negotiate_Some_Thoughts_on_the_Economics_of_Standard_Form_Consumer_Contracts?auto=download (Hatzis A., An Offer You Can't Negotiate: Some Thoughts on the Economics of Standard Form Consumer Contracts, 2008) [προσβάσιμος την 22.05.2020]

Νομολογία

ΕφΑθ 730/2005, ΕπισκεΔ 2005, σελ. 741 επ.

ΑΠ 296/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 904/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟΛΑΠ 13/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΘεσσ 492/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 4682/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 8217/2006, ΧρηΔικ 2007, σελ. 262 με παρατηρήσεις Λιβαδά

ΜΠρΘεσσ 34071/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΘεσσ 459/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΘεσσ 2788/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΠΠρΑθ 3229/1996, ΔΕΕ 1997, σελ. 75

ΑΠ 1219/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΠΠρΑθ 3229/1996, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΠΠρΑθ 1119/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΠειρ 791/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 491/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 2251/1984, ΕΕμπΔ 1984, σελ. 634

ΕφΑθ 4902/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΠΠρΑθ 4046/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΠΠρΘεσσ 7135/1995, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ,

ΑΠ 15/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 12/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΠΠρΑθ 961/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 6291/2000, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΠΠρΑθ 3329/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 652/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 430/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΑθ 5253/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 1226/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΑθ 2780/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΘεσσ 736/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 589/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕιρΑθ 1035/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΟΛΑΠ 12/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 11/2006, ΔΕΕ 2006
ΟΛΑΠ 6/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΛαρ 17/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕιρΑθ 1065/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΘεσσ 2613/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕιρΑθ 9350/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΑθ 1471/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 105/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 713/2002, ΝοΒ 2003
ΑΠ 1507/2001, ΝοΒ 2002
ΕφΑθ 3093/1954 ΑρχΝ1955,σελ. 102
ΕφΑθ 8216/2006, ΔΕΕ 2007, 462 επ.
ΜΠρΑθ 716/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕιρΑθ 2221/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΠΠρΑθ 1130/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕιρΑθ 3110/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΛαρ 114/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ,

ΕφΑθ 5707/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ,
ΜΠρΘεσσ 7633/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΜΠρΚερκ 219/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΜΠρΧίου 10/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 637/1997, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 1185/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΠΠρΑθ 2906/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΜΠρΑθ 629/2015, ΔΕΕ 2015, σελ. 923
ΑΠ 450/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 943/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 980/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ,
ΑΠ 1255/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 2037/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΑθ 4948/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 1123/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 2123/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΠΠρΑθ 711/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕιρΚω 184/2004, ΧρηΔικ 2007, σελ. 86 επ. με παρατηρήσεις Λαδά
ΜΠρΛαρ 341/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 1153/1976, ΕΕΝ 44, σελ. 362
ΕφΛαρ 405/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΠΠρΤρικ 70/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΠΠρΗρακλ 44/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΠΠρΛαρ 149/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΘεσσ 1429/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΠΠρΑθ 7967/2008, ΑΡΜ 2009, σελ. 1892
ΕφΛαρ 37/2016, ΧρηΔικ 1/2007, σελ. 126 επ.

ΠΠρΑθ 5332/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΑθ 1578/2006, ΕΛΛΔ/νη 2006/1522
ΕφΑθ 6119/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ,
ΕφΑθ 4747/2002, ΕΛΛΔ/νη 2003/567
ΑΠ 1433/2008, ΤΝΠ ΣΑΚΚΟΥΛΑΣΟΝΛΙΝΕ
ΕφΛαρ 671/2004, ΕΕμπΔ 4/2004, σελ. 973
ΑΠ 1437/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 1001/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΠΠρ886/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΠΠρΑθ 3789/2015, ΧρΙΔ2016, σελ. 190 (παρατηρήσεις Ευθυμίου)
ΟΛΑΠ 4/2019, ΔΕΕ 2019, σελ. 411 (παρατηρήσεις Λαδά), ΕΕμπΔ 2019, σελ. 413 (παρατηρήσεις Σταθόπουλου)
ΕφΘρακ 24/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΘεσσ 1663/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΝαυπλ 457/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΝαυπλ 356/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ
ΑΠ 2073/2007 ΕΛΔ 49, σελ. 424
ΑΠ 1210/1995 ΕΛΔ 1997, σελ. 1782
ΕφΑθ 1159/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΘεσσ 317/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΘεσσ 2788/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΕφΑθ 227/2012, ΤΝΠ ΔΣΑ,
ΕφΑθ 5900/2006 ΔΕΕ 2007, σελ. 327
ΑΠ 1030/2001, ΕΕμπΔ 2001, 740
ΕιρΑθ 966/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 925/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
ΑΠ 1007/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΜΠρΚαστ 192/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΜΠρΑθ 2565/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΜΠρωτΑθ 785/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΘεσσ 43/2016, ΕΛΔ 2016, σελ. 1108 επ. (σχόλιο Στασινόπουλου/Γεωργίου)

ΠΠρΛαρ 35/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΣτΕ 3423/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 1352/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 181/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 4254/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 662/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 2273/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΕφΑθ 3607/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

Z2-15948/2011 Επιτροπή (Γ.Γ. Καταναλωτή), ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΔΕΚ C-361/89 (Απόφαση Di Pinto),
<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=96956&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1294039>.

ΔΕΕ 10/09/2019, Kusionova/ Smart Capital,
<http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62013CJ0034&lang1=el&type=TXT&ancre=>

ΔΕΕ 30/05/2013, Brusse/ Garabito, 488/11,
<http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62011CJ0488&lang1=el&type=TXT&ancre=>

